

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Merili Koppel

**JURIIDILISE ISIKU SÜÜTEOVASTUTUSELE ORGANISATSIOONILISE
SÜSTEEMI KOHALDAMISE VÕIMALIKKUS**

Magistritöö

Juhendaja
MA Mare Tannberg

Tallinn
2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. JURIIDILISE ISIKU SÜÜTEOVASTUTUSE KONTSEPTSIOON JA ALUSED	8
1.1. Juriidilise isiku süüteovastutuse areng globaalsel tasandil	8
1.2. Juriidilise isiku karistamiseesmärgid tänapäeval	10
1.3. Juriidilise isiku süüteovastutuse erinevad süsteemid	12
1.4. Juriidilise isiku süüteovastutus Eestis	14
1.4.1. Kehtiva süsteemi kujunemine	14
1.4.2. Eeldused süüteovastutuse tekkimiseks	16
2. JURIIDILISE ISIKU TEGEVUS	19
2.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad	19
2.1.1. Lahknevad käsitlused täideviimisõpetuses	19
2.1.2. Tõendamisprobleemid	22
2.2. Käsitlused juriidilise isiku enda toimepandavatest tegudest	24
2.2.1. Täideviimisvormid	24
2.2.2. Osavõtuvormid	26
2.3. Käsitlused teistes Euroopa Liidus liikmesriikides	29
3. JURIIDILISE ISIKU TEGEVUSETUS	32
3.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad	32
3.2. Käsitlus organisatsioonilises süsteemis	35
3.3. Käsitlused teistes Euroopa Liidu liikmesriikides	38
4. JURIIDILISE ISIKU SÜÜ	42
4.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad	42
4.2. Käsitlused juriidilise isiku iseseisva süüvõime tunnistamisest	44
4.2.1. Puudulik ennetustöö	44
4.2.2. Ettevõtte reaktsioon õigusrikkumisele	45
4.2.3. Juriidilise isiku hinge käsitlus	46
4.3. Käsitlused juriidilise isiku enda tahtlusest	48
4.3.1. Ühe füüsilise isiku teadmiste standard	48
4.3.2. Kollektiivteadmiste standard	51
4.3.3. Üldise hooletuse standard	53
4.3.4. Juriidilise isiku kognitiivselt tajutav tahtlus	54
4.4. Käsitlused teistes Euroopa Liidu liikmesriikides	56

KOKKUVÕTE	59
ABSTRACT	64
KASUTATUD MATERJALID.....	69
Kasutatud kirjandus	69
Kasutatud asutustevahelised pöördumised	74
Kasutatud normatiivaktid	75
Kasutatud kohtupraktika.....	75

SISSEJUHATUS

Juriidilise isiku karistusõiguslikku vastutust peetakse üheks enim vaieldud teemaks tänapäeva Euroopa karistusõiguses, kus vaatamata aktiivsele diskussioonile ei ole kujunenud lõplikke ühiseid seisukohti.¹

Eestis on juriidilise isiku süüteo vastutus võimalik alates karistusseadustiku² (edaspidi **KarS**) jõustumisest 2002. aastal.³ Juriidilise isiku vastutust käsitlevad sätted on paigutatud seadustiku üldossa ning kehtivad ühtviisi nii väärtegade kui kuritegude osas.

Eestis kehtiva regulatsiooni väljatöötamisel võeti eeskujuks Prantsusmaa *Code Penal* ja sellega lahendati üheselt ka küsimus, kas juriidiline isik on karistusõiguslikult vaadeldav üksnes kuriteo toime pannud füüsilise isiku kaudu või peaks juriidiline isik kui iseseisvalt tegutsev nähtus vastutama täiesti iseseisvalt ja isegi siis, kui ühegi füüsilise isiku süü ei ole tuvastatud.⁴

Regulatsioon räägib esimese variandi kasuks ja seega on omaks võetud fiktsiooniteooria, mille kohaselt on juriidilise isiku näol tegemist õigusliku abstraktsiooniga, millel puudub iseseisev võime panna toime süütegusid. Juriidiline isik saab seega vastutada üksnes füüsilise isiku tegevuse kaudu,⁵ mis tähendab, et selle süüteo vastutus on tuletatud.

Seepärast on KarS-i loodud § 14, mis oma olemuselt on omistamisnorm ja seab juriidilise isiku süüteo vastutusele võtmise otseselt seotuks füüsilise isiku teos deliktstruktuuri elementide tuvastamise ning seejärel juriidilisele isikule omistamisega.⁶

Kuna juriidilise isiku kui iseseisva õigussubjekti süüteo deliktstruktuur on välja töötamata⁷ ja KarS § 2 lõige 2 ei erista füüsilise ja juriidilise isiku vastutusele võtmise tingimusi,⁸ tuleb juriidilisele isikule järelikult omistada kõik füüsilise isiku deliktstruktuuri elemendid. Juriidilise isiku huvides tegutseva füüsilise isiku teo deliktstruktuurile vastamise tuvastamise vajalikkust on korduvalt rõhutanud ka Riigikohus, tuues välja, et kui füüsilise isiku teos pole

---

¹ P. Randma. Organisatsiooniline teovalitsemine – *täideviija täideviija taga* kontspetsioon teoorias ja selle rakendamine praktikas. Doktoritöö. Tartu Ülikool 2011, lk 99.

² Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504 ... RT I, 30.12.2017, 29.

³ Justiitsministeeriumi 18.05.2011 pöördumine nr 10.2-1/17268 Eesti Kaubandus-Tööstuskojale (edaspidi joonealustes märkustes **Pöördumine nr 10.2-1/7268**), lk 5.

⁴ Randma, lk 102.

⁵ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus nr (edaspidi joonealustes märkustes ja allikaloetelus **RKKKo**) 3-1-1-30-11, p 15.1.

⁶ *Ibid.*

⁷ E. Elkind, J. Sootak. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. *Juridica* 2005/X, lk 675.

⁸ P. Pikamäe. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? – *Juridica* 2010/I, lk 8.

deliktistruktuuri elemente tuvastatud, ei ole juriidilisele isikule süüteo omistamine võimalik ning menetlus tuleb lõpetada.⁹

Kuigi teatavate täiendustega vahepealsetel aastatel, on selline tuletatud vastutusel põhinev regulatsioon oma põhijoontes tänaseks kehtinud pea 16 aastat. Nagu iga süsteemi toimimisega, on nende aastate jooksul edukate lahenduste kõrval ilmnenu ka kitsaskohad.

Probleeme on tekkinud näiteks süütegude menetlemisel, mistõttu on nii Eesti kui rahvusvahelises õiguskirjanduses viidatud süsteemi võimalikule ebakõlale ettevõtete tänapäevaste struktuuridega ja efektiivse karistamisega.¹⁰ Nähtuvad ka ebakõlad klassikaliste karistusõigusteoreetiliste põhimõtete sisustamisel tuletatud vastutuse valguses.

Samas ei ole tuletatud vastutus ainus võimalus juriidilise isiku süüteo vastutuse reguleerimiseks. Selle kõrval eksisteerib teistsugustest filosoofilistest alustest lähtuv organisatsiooniline süsteem, mille järgi juriidiline isik täidab deliktistruktuuri elemendid ise ning vastutab täielikult iseseisvalt.¹¹ Ettevõttel leitakse olevat oma eesmärgid, kultuur ja eristatav personaalsus ning ta vastutab n.ö otse, mitte derivaatselt.¹²

Eelnevast tulenevalt on magistritöö uurimisprobleemiks Eestis kehtiva juriidilise isiku süüteo vastutuse regulatsiooni puudused ja regulatsiooni võimalik ebakõla juriidilise isiku karistamisesmärgidega. Eesti juriidilise isiku süüteo vastutuse süsteemile keskendunud õigusteoreetilisi käsitusi ei ole palju¹³ ja kahe kõnealuse süsteemi kõrvutamisel põhinevad pikemad analüüsid autorile teadaolevalt seni puuduvad. Samas tõusetuvad tuletatud vastutuse

---

⁹ RKKKo 3-1-1-7-04, RKKKo 3-1-1-64-05, RKKKo 3-1-1-9-08, RKKKo 3-1-1-52-08.

¹⁰ E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – *Juridica* 1999/VIII, lk 366, *passim*; C. de Maglie. Models of Corporate Criminal Liability in Comparative Law. – *Washington University Global Studies Law Review* 2005/4 (3), lk 560.

¹¹ Randma, lk 102.

¹² M. Donaldson, R. Watters. „Corporate Culture“ as a Basis for the Criminal Liability of Corporations. A Report by Allens Arthur Robinson 2008, lk 68.

¹³ Pöördumine nr 10.2-1/7268, lk 4. Juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohta on varem eesti keeles ilmunud järgmised teadusartiklid: J. Sootak. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. – *Eesti Jurist* 1992/2; H.-J. Hirsch. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. – *Juridica* 1996/I; E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – *Juridica* 1999/VIII; J. Sootak, E. Elkind. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – *Juridica* 2005/X; R. Rask, M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – A. Parmas, P. Pruks, M. Ruttu (toim.). *Tractatus terribiles*. Artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009; E. Elkind, E. Hirsnik, E. Kergandberg, L. Kivi, M. Kruusamäe, M. Möttus, A. Parmas, P. Pikamäe, J. Sarv, J. Sootak. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkollegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel. – *Juridica* 2009/VIII; P. Pikamäe. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? – *Juridica* 2010/I. – Loetelu allikas: Pikamäe (*op cit* 8), lk 3.

kitsaskohad jätkuvalt, s.h magistritöö kirjutamise hetkel toimuvates seadusloomeprotsessides,¹⁴ mis kinnitab teema aktuaalsust.

Magistritöö lähtub eesmärgist analüüsida, kas organisatsioonilise süsteemi kasutuselevõtt juriidilise isiku süüteovastutuse reguleerimiseks võimaldaks erinevate tuletatud vastutusega kaasnevate probleemide vältimist ja seeläbi karistamisesmärkide efektiivsemat saavutamist.

Hüpoteesiks püstitab autor väite, et Eesti väärteo- ja karistusõigus peaksid loobuma juriidiliste isiku tuletatud süüteovastutuse regulatsioonist ja selle asemel lähtuma organisatsioonilisest süsteemist.

Hüpoteesi kontrollimiseks otsib autor vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Millised on käsitlused juriidilise isiku enda toimepandavatest tegudest?
- 2) Kuidas toimub organisatsioonilises süsteemis juriidilise isiku karistamine tegevusetuse eest?
- 3) Millistest alustest lähtuvalt on võimalik juriidilise isiku iseseisva süü tunnistamine?

Töö eesmärgi saavutamiseks jaguneb magistritöö nelja peatükki. Esimene neist on aluseks töö ülejäänud probleemikäsitlusele, andes ülevaate, miks on ajalooliselt peetud üldse vajalikuks hakata juriidilisi isikuid karistama ning milliste eesmärkide saavutamiseks seda täna endiselt tehakse. Samuti toob autor põgusalt välja Eestis täna kehtiva süsteemi kujunemise ning sellekohased eeldused juriidilise isiku süüteovastutuse tekkimiseks.

Töö järgnevad kolm peatükki lähtuvad ühtsest ülesehitusest – kuna peatükkides kajastuvaid probleeme ei ole piisava detailsusastmega võimalik käsitleda töö sissejuhatuses, algavad peatükid neile omaste probleemide kaardistamisega. Seejärel analüüsib autor, kuidas neid samu probleeme käsitletakse organisatsioonilises süsteemis ning kas viimasega oleks võimalik probleeme vältida. Kuna aga organisatsiooniline süsteem kehtib paljuski *Common Law*¹⁵ riikides, kuid Eesti õiguskord on selgelt mõjutatud Euroopa Liidu seadusandlusest, lõpeb iga peatükk analüüsiga vastavate probleemide käsitlusest teistes liikmesriikides.

---

¹⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad rahatrahvid) eelnõu seletuskiri (586 SE, Riigikogu XIII koosseis) (edaspidi joonealustes märkustes **586 SE seletuskiri**). – Arvutivõrgus: <https://bit.ly/2vIFvGZ> (17.04.2018).

¹⁵ Termin *Common Law* tähendab Anglo-Ameerika õigussüsteemi, milline on kasutusel Ameerikas, Suurbritannias ning teistes Suurbritannia endistes asumaades. – S. Kaugia. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. Riigikogu Toimetised 2007. Arvutivõrgus: <https://rito.riigikogu.ee/?id=11925&highlight=%25C3%25B5igusteaduse&op=archive2> (14.04.2018).

Sisulises mõttes lähtub teine peatükk juriidilise isiku tegevusest, kolmas peatükk juriidilise isiku tegevusetusest ja neljas peatükk juriidilise isiku süüküsimustest (nii süüvõimest kui tahtlusest).

Selle pinnalt teeb autor kokkuvõttes järelduse, mis tema hinnangul on Eesti õiguskorra jaoks uurimisprobleemi lahendamisel sobivaim variant, vastab hüpoteesile ja esitab võimalusel vastavad muudatusettepanekud.

Magistritöös on kasutatud peamiselt süstemaatilist ja võrdlevat meetodit, avades uurimisprobleemi erinevaid külgi ning võrreldes nende käsitlusi erinevate õiguskordade ja -süsteemide regulatsioonides.

Töö on tugevalt kvalitatiivset laadi ja nii on selle peamiseks allikaks Eesti ja välismaine õiguskirjandus. Seadusandja tahte ja seadusloome suundade väljaselgitamiseks on analüüsi kaasatud seadusloomeprotsesside töödokumendid (seaduste seletuskirjad, kaasatud isikute arvamused). Eestis kehtiva regulatsiooni süstemaatiliseks tõlgendamiseks ja selle võrdlemiseks teiste riikide regulatsioonidega on autor tuginenud ka normatiivaktidele endile. Empiirilisel analüüsil on asjakohast Eesti kohtupraktikat. Välismaise kohtupraktika analüüs on teostatud teoreetiliselt, kirjandusallikatele tuginedes.

Märksõnad: juriidilised isikud, karistused, karistusõigus, kriminaalmenetlus, kuriteod, süü (jur.), süüteost osavõtt, süütuse presumptsioon, tahtlus (süüvorm), tõendamine (jur.), täideviijad, väärteod, väärteomenetlus, õigusloome, õiguspoliitika, õigusrikkumised, äriühingud.

1. JURIIDILISE ISIKU SÜÜTEOVASTUTUSE KONTSEPTSIOON JA ALUSED

1.1. Juriidilise isiku süüteo vastutuse areng globaalsel tasandil

Esimesi märkeid juriidilise isiku süüteo vastutuse võimalikkusest võib leida juba Antiik-Roomast. Isikutel oli õigus eelkõige kaubanduslikel, heategevuslikel ning religioossetel eesmärkidel koonduda fiktiivsetesse ühendustesse, mida kutsuti kas *universitates personarum* või *universitates bonorum*. Seejuures tunnustati selliste ühenduste õigust omada vara ning oma liikmetest eraldiseisvaid õigusi ning kohustusi.¹⁶

Kuigi Ulpinianuse aegadel leiti, et juriidilisel isikul puudub *dolus*, mistõttu ei saa see inimese kombel õigusvastaselt käituda, on tuvastatav, et hilisemas Antiik-Roomas siiski juba tunnustati juriidiliste isikute süüteo vastutust.¹⁷ Nii hakkasid roomalsed alates 12. sajandist juriidilisi isikuid karistama selle liikmete ühise tegevuse resultaadi suhtes.¹⁸

Selle vastukajana kuulutas jällegi Paavst Innocentius IV, et juriidiline isik on kehatu kujutelm, millel puudub tahe ja mis pole kiriku liige, mistõttu ei saa sellele teha etteheiteid õigusvasasest tegevusest.¹⁹

Prantsusmaal hakati juriidilisi isikuid süütegude toimepanemise eest karistama alates *Ordonnance Criminelle*'i jõustumisest 1670. aastal ning sellest lähtuti kuni Prantsuse Revolutsioonini. Kuigi juriidiliste isikute süüteo vastutus oli Prantsusmaal juba enne 8. sajandit sisse pühitsetud, kaotati seadustikust vastutuse alused selle 1810. aasta muudatustega. Revolutsioonijärgselt keelati ka inimeste ühinemisvabadus ning likvideeriti kõik eraõiguslikud juriidilised isikud.²⁰

Prantsusmaal toimunud muudatuste tagajärjel hakkas ka mujal maailmas juriidiliste isikute osakaal ja mõjuvõim langema. Hoogustus arutelu juriidilise isiku süüteo vastutuse võimalikkuse ja otstarbekuse üle.²¹ Paavst Innocentius IV poolt esile tõstetud juriidiliste isikute fiktiivsuse vastu rääkis Saksamaal O. von Gierke, kes leidis, et grupid, nagu seda on perekonnad, rahvused või juriidilised isikud, on samavõrd reaalsed kui on inimesed, kes neid moodustavad. Juriidiline

---

¹⁶ I. Noormaa. Juriidilise isiku kriminaalvastutus ja tõendamisprobleemid. Magistritöö. Tartu Ülikool 2014, lk 9 (viidatud: B. F. Deuch. Ancient Roman Law and Modern Canon Law. – The Jurist 1968/28 (4), lk 462).

¹⁷ M. Catargiu. The Origins of Criminal Liability of Legal Persons – A Comparative Perspective. – International Journal of Juridical Sciences 2013/3, lk 26. Arvutivõrgus: <http://univagora.ro/jour/index.php/aijs/article/viewFile/695/145> (23.11.2017).

¹⁸ *Ibid*, lk 27.

¹⁹ D. Brodowski jt. Regulating Corporate Criminal Liability. Cham: Springer 2014, lk 1.

²⁰ Catargiu, lk 27.

²¹ Noormaa, lk 10.

isik esindab oma liikmete ühist tahet ja eesmärki, kuid toimib edasi olenemate muutustest oma liikmeskonnas.²²

Juriidilise isiku vastutuse võimalikkuse osas üksmeelt saavutamata hakkas juriidiliste isikute osakaal, mõjuvõim ning sellest tulenevad konfliktsituatsioonid maailmas taas tõusma.²³ Seepärast soovitas Euroopa Nõukogu ministrite komitee 1988. aastal liikmesriikidel kaaluda võimalusi juriidiliste isikute kriminaalvastutusele võtmiseks.²⁴ Prantsusmaal alustati niisiis *Code Penal*'i kaasajastamisega, tulemuseks 1994. aastal jõustunud regulatsioon, mille kohaselt juriidilised isikud vastutasid selle nimel tegutsevate organite või esindajate poolt toimepandud kuritegude eest. Selline Prantsusmaal väljatöötatud regulatsioon sai eeskujuks mitmetele Euroopa riikidele juriidilise isiku kriminaalvastutuse regulatsiooni väljatöötamisel.²⁵

Samas ei toimunud Mandri-Euroopas ühtset arengut. Täielikuks vastandiks Prantsusmaale on näiteks Saksamaa, kus keeldutakse juriidiliste isikute kriminaalvastutuse võimalikkust tunnistamast.²⁶

Common Law riikides kehtestatud juriidilise isiku kriminaalvastutuse reeglistikus Antiik-Rooma mõjutused puuduvad. Inglismaal sõltus inimeste ühenduste tegevus kuningavõimust, mis selgitab ajalooliselt juriidiliste isikute ja nende suhtes kehtiva regulatsiooni väikest osatähtsust.²⁷ Areng toimus aga 19. sajandil, kui kaubandus- ja ärisuhete edenemisega võeti kasutusele uus tootmistehnoloogia, mis eeldas inimeste ühtset tegutsemist. Kuna ühingu iga liikme osalemine tehingute sõlmimisel ning otsuste tegemisel oleks olnud ebamõistlikult keerukas, anti volitused üle uuele kollektiivsele subjektile ehk juriidilisele (seadusega loodud) isikule.²⁸

Kiire areng tehnoloogias 1980. aastate lõpul tõi endaga kaasa hulgaliselt inimohvreid nõudnud katastroofe, mis olid tingitud juriidiliste isikute hoolsuskohustuste rikkumistest.²⁹ 1944. ja 1972. aastal toimunud kohtuvaidlustest arenes niiviisi välja regulatsioon, mida hakati

---

²² S. A. Schane. The Corporation is a Person: The Language of a Legal Fiction – Tulane Law Review 1986-1987/61 (3), lk 566-5657.

²³ Noormaa, lk 10.

²⁴ Recommendation No. R (88) 18 of the Committee of Ministers of the Council of Europe, lk 5. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16804c5d71> (28.12.2017).

²⁵ Noormaa, lk 10.

²⁶ *Ibid*, lk 11.

²⁷ *Ibid* (viidatud: C. Wells. Corporations and Criminal Responsibility. Second Edition. Oxford University Press 2005, lk 93-105).

²⁸ Elkind, Sootak, lk 671.

²⁹ T. Olev. Juriidilise isiku kriminaalvastutus jagunemisel. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015, lk 5.

nimetama identifitseerimise teooriaaks.³⁰ Inglismaa pretsedendiõigus leidis peatset järgimist nii Ameerika Ühendriikides kui Kanadas.³¹

Hetkel on juriidiliste isikute süüteo vastutuse regulatsiooni osakaal maailmas suurenenud. Samas näevad mitmed karistusõiguslikud konventsioonid ette, et juriidilise isiku vastutuse riigisisene reguleerimine toimub vastavalt riigis kehtivatele õiguspõhimõtetele ning riikidele on antud võimalus valida alternatiivselt juriidilise isiku karistusõigusliku, haldus- või tsiviilvastutuse vahel.³² Nii pole tänaseks juriidilise isiku süüteo vastutust reguleerinud Brasiilia, Bulgaaria, Kolumbia, Saksamaa, Kreeka, Itaalia, Läti, Poola, Venemaa, Rootsi ja Türgi.³³

1.2. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid tänapäeval

Riikides, kus siiski nähakse ette juriidilise isiku süüteo vastutus, on karistamise eesmärkidega seondud diskussioon taandunud kahele põhiküsimusele – kas juriidilise isiku karistamise eesmärk on vaid süüteo toimepanemisega saadud majandusliku kasu ärahoidmine või konkreetse süüteo toime pannud juriidilisele isikule etteheite tegemine. Mõlemad eesmärgid vastavad mitmete klassikalisest karistusteooriast lähtuvatele karistuspõhjendustele, mis üldsustatult jagunevad kaheks: absoluutseks (lad k *punitur, quia peccatum est* – karistada tuleb sellepärast, et kuritegu on toime pandud) ning relatiivseteks (lad k *poena relata ad effectum* – karistamine ise ei saa olla eesmärk, vaid see peab olema suunatud karistatavate tegude ärahoidmisele tulevikus). Viimane jaguneb üldsusele suunatud üldpreventsiooniks ja süüdlasele suunatud eripreventsiooniks ning need kaks omakorda negatiivseks ja positiivseks.³⁴

Seejuures kehtivad alljärgnevad karistamise eesmärgid ühtviisi nii kuritegude kui väärtegude suhtes, kuivõrd ka väärteo toimepanemise eest vastutusele võtmisel on karistav funktsioon.³⁵

Absoluutse karistusteooria kohaselt on juriidilisele isikule mõistetud või määratud karistus reaktsioon ebaõiglasele taotlusele saada keelatud teost varalist või moraalset kasu. Selle peamiseks eesmärgiks on ühiskonnas eelkõige sotsiaalpsühholoogiliselt tajutava ühiskonna

³⁰ Noormaa, lk 11 (viidatud: C. Wells. Corporations and Criminal Responsibility. Second Edition. Oxford University Press 2005, lk 93-105).

³¹ J. Pradel. Juriidilise isiku vastutus. Tähelepanekuid Euroopa riikide seadusandluse kohta. – Juridica 1999/VIII, lk 370.

³² Pöördumine nr 10.2-1/17268, lk 10.

³³ The Liability of Legal Persons for Foreign Bribery: A Stocktaking Report. OECD 2016, lk 23-26. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Liability-Legal-Persons-Foreign-Bribery-Stocktaking.pdf> (31.03.2018).

³⁴ M. Bogun. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid ja nende realiseerumist tagavad meetmed. Magistritöö. Tartu Ülikool, 2015, lk 16-20.

³⁵ J. Sootak. KarS § 2/3. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

õiglustunde taastamine. Vähemal määral võib juriidilise isiku karistamises selle käsitle kohaselt näha organisatsioonilise lunastusvõimaluse pakkumist.³⁶

Negatiivne üldpreventsioon tähendab karistusega ähvardamist, et hoida isikut eemale süütegude toimepanemisest.³⁷ Selle lähenemise kohaselt on iga kuritegu ebapiisava riigipoolse ähvarduse tagajärg.³⁸ Käsitus toetub *homo economicus* mudelile ehk asjaolule, et isik otsustab igas käitumisolukorras soodsamana näiva käitumisvariandi kasuks.³⁹ Potentsiaalne normirikkuja viib läbi majandusliku kalkulatsiooni, mille keskmeks on küsimus, kas seaduse rikkumisest tulenev kasum katab ära kuriteo toimepanemise ilmsiks tulemisel tekkida võiva kahju. Kui seaduse rikkumisest tulenev kasu on suurem seaduskuulekal teel teenitud kasumist, võib tulu teenimisele orienteeritud juriidilise isiku silmis olla majanduslikult põhjendatud risk valida õigusrikkumise toimepanemine.⁴⁰ Teo ilmsikstuleku risk ning karistusähvardus peaksid isikut kallutama teo toimepanemisest loobumise suunas.⁴¹

Positiivsest üldpreventsioonist tulenevalt on juriidiliste isikute karistamisel kolm peamist ülesannet. Esmalt toimib preventsioon õpetavalt – organisatsiooni huvides tegutsejale antakse mõista, et süütegude abil kasu hankimine ei ole ühiskondlikult aktsepteeritav ega organisatsioonile endale kasulik. Teiseks kinnitab see ühiskonnaliikmetele, et ühiskonna põhiväärtusi kaitstakse ka juriidiliste isikute eest, kel on füüsiliste isikutega võrreldes enda huvide täitmiseks märkimisväärselt suuremad ressursid. Kolmandaks peab see andma rahuldusefekti – juriidilise isiku karistamine ei tohi jääda pelgalt näilikuks, vaid peab tagama tegelikult normist kinnipidamise.⁴²

Negatiivse eripreventsiooni kaks külge on kahjustustamine ehk ühiskonna kaitsmine läbi kurjategija isoleerimise ühiskonnast⁴³ ning süüdlase poolt uute kuritegude ärahoidmine teda hirmutades⁴⁴. Et juriidiline isik saab süütegusid toime panna üksnes KarS § 14 lõikes 1 määratletud esindaja vahendusel, saab juriidiliste isikute kontekstis negatiivse eripreventsiooni toimet näha nende esindajate kohustuses hoiduda juriidilisele isikule vastutuse põhjustanud tegudest. Juriidilisel isikul puuduvad ka teadvus ja emotsioonid, läbi mille teda hirmutada. Juriidiline isik ise allub negatiivse eripreventsiooni osas seega üksnes

---

³⁶ Bogun, lk 19.

³⁷ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 44.

³⁸ K. Nuotio. Õigusemõistmine kriminaalasjades ja eetika. – Juridica 2008/VIII, lk 523.

³⁹ Bogun, lk 21-22.

⁴⁰ Olev, lk 17.

⁴¹ J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 152.

⁴² Bogun, lk 28.

⁴³ J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 54.

⁴⁴ Sootak (*op cit* 41), lk 157.

sundlõpetamise kaudu ühiskonnast isoleerimisele,⁴⁵ mis alates 2015. aastast Eestis enam karistusliigina võimalik pole.⁴⁶

Positiivne eripreventsioon on suunatud süüdlase parandamisele ja resotsialiseerimisele. Karistuse abil süüdlast mõjutades püütakse teda parandada ning ühiskonda tagasi tuua. Positiivset eripreventsiooni on seega sarnaselt negatiivse eripreventsiooni hirmutava küljega võimalik rakendada üksnes süüte toime pannud juriidilise isiku füüsilisest isikust esindajate suhtes, kelle süüteod on juriidilisele isikule omistatavad, kuivõrd teadvust mitteomaval juriidilisel isikul puudub võime paraneda ja ümber kasvada.⁴⁷

Tänapäevases maailmas ei lähtuta siiski üheski riigis enam ühest või teisest puhtast karistusteooriast ning ka teooriates endis on domineerimas kompromislikud suunad. Praktilise elu vajadused ning erinevatest teooriates esinevad ratsionaalsed ideed on kaasa toonud mitmesuguste ühendteooriate tekke. Ühendteooriad ongi enamasti suunatud traditsioonilistest karistusteooriatest lähtuvate vastuolude lahendamisele.⁴⁸

Juriidiliste isikute puhul võib eriteooriatest ilmselt mõjusaimaks lugeda kasumi äravõtmisele suunatud teooriat, mille kohaselt on juriidilise isiku süüteovastutus vajalik üksnes füüsilise isiku vastutuse täiendamiseks. Nimetatud teooria kohaselt seisneb juriidilise isiku karistamise idee eesmärgis võtta juriidiliselt isikult karistuse abil ära kasum, mis on saadud läbi kuritegude toimepanemise. Idee töötab seega negatiivse üldpreventsiooni valemi alusel – kasum on stiimul süütegu toime panna, karistus on stiimul selle toimepanemisest hoiduda.⁴⁹

1.3. Juriidilise isiku süüteovastutuse erinevad süsteemid

Ülaltoodud juriidilise isiku karistamise eesmäärke on võimalik täita erinevaid normatiivseid struktuure kasutades. Seejuures on võimalik eristada kaht peamist mudelit:

- a) esindusele (nimetatud ka kaudseks vastutuseks) ja identifitseerimisele (nimetatud ka otseseks vastutuseks) rajanevaid derivatiivse ehk tuletatud vastutuse süsteeme;⁵⁰

---

⁴⁵ Bogun, lk 31.

⁴⁶ J. Sootak. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. – *Juridica* 2014/VIII, lk 587.

⁴⁷ Bogun, lk 32.

⁴⁸ *Ibid*, lk 33.

⁴⁹ R. Rask, M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – A. Parmas, P. Pruks, M. Ruttu (toim.). *Tractatus terribiles*. Artiklikogumik Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009, lk 40-41.

⁵⁰ Donaldson, Watters, lk 1.

b) holistlikke süsteeme, mis rajanevad juriidilise isiku enda süülisele tegevusele (nimetatud ka organisatsiooniliseks vastutuseks).⁵¹

Esinduse ehk kaudse vastutuse süsteem põhineb töötajate tegevusel juriidilise isiku esindaja ehk agendina.⁵² Süsteem on tuletatav klassikalisest põhimõttest, et ülem (rooma õiguses orjapidaja, hiljem tööandja) vastutab oma alluva poolt toimepandud tegude eest (lad k *respondeat superior*). Seda kontseptsiooni on nimetatud tehnilise terminiga asendusvastutuseks ning see on kasutusel muu hulgas Ameerika Ühendriikide föderaaljuriisdiktsioonis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis.⁵³

Identifikatsioonisüsteem võeti kasutusele Inglismaal 1940. aastatel ja see rajaneb juriidilise isiku n.ö aju ja käe eristamisele – juriidilisele isikule saab imputeerida aju (ehk juhtiva mõistuse), seega juhtivtöötaja või seadusliku esindaja tegevust, aga mitte käe oma. Loetakse, et juhtivtöötajate teadmine ja tahe on juriidilise isiku teadmine ja tahe. Kuna juriidiliste isikute struktuuride keerulisus on kasvamas ning identifikatsiooniteooria nõuab juhtivtöötaja isikliku halva juhtimise või tegevusetuse tõendamist (lisaks teo toimepanija süü tõendamisele), on süsteemi selle kohaldamise kergendamiseks mitmel pool modifitseeritud, näiteks Kanadas ja Euroopa regionaalsetes organisatsioonides.⁵⁴

Esindusele ja identifikatsioonile rajanevaid süsteeme koos on nimetatud antropomorfseteks, kuivõrd need on arenenud välja juriidilise isiku tsiviilvastutuses kasutatud eeskujust – juriidiline isik vastutab tegude eest, mida teeb tema seaduslik või muu esindaja.⁵⁵

Sellistele antropomorfsetele süsteemidele vastandub holistlik, organisatsiooniline ehk objektiivne juriidilise isiku vastutuse süsteem, mis rajaneb juriidilise isiku enda süülisele tegevusele.⁵⁶ Süsteem on arenenud välja esimeses alapeatükis mainitud O. von Gierke filosoofilisest seisukohast, et korporatsioonil on oma eesmärgid, oma kultuur ja eristatav personaalsus ning ta peaks olema vastutav iseseisvalt, mitte derivatiivselt. Fookus on viidud juhtivfiguuri väärkäitumiselt puudustele juriidilise isiku kui terviku organisatsioonis. Tuleb hinnata, kas juriidiline isik ise on toimepandud teos süüdi.⁵⁷

---

⁵¹ *Ibid*, lk 2.

⁵² *Ibid*, lk 7.

⁵³ Pöördumine nr 10.2-1/17268, lk 5.

⁵⁴ *Ibid*, lk 6.

⁵⁵ M. Pieth jt. *The OECD Convention of Bribery: A Commentary*. Cambridge University Press 2006, lk 7.

⁵⁶ Pöördumine nr 10.2-1/17268, lk 5.

⁵⁷ *Ibid*, lk 6.

Seega sellal, kui asendusvastutuse ja identifitseerimisvastutuse filosoofiline alus on juriidilise isiku süü võrdsustamine (läbi tuletamise) füüsiliste isikute süüga, on see organisatsioonilise vastutuse puhul vastupidine – keskendutakse füüsiliste ja juriidiliste isikute olemuslikule erinevusele, süüdistades juriidilist isikut temast endast tulenevate, iseseisvate asjaolude korral.⁵⁸

Samas ollakse mõnedes Mandri-Euroopa riikides (nt Saksamaal) endiselt juriidilise isiku süüteovastutuse juurutamise vastu ning seal nähakse ette sama mõju omavad haldusmeetmed. Paljud riigid kasutavad erinevaid süsteeme ka kõrvuti – teatud raskusastmega süütegude suhtes kohaldatakse erinevat süsteemi kui teise astmega süütegude suhtes.⁵⁹

Süsteemide täpsemad erisused on läbivalts esitatud töö järgnevatel peatükkides.

1.4. Juriidilise isiku süüteovastutus Eestis

1.4.1. Kehtiva süsteemi kujunemine

Eestis on juriidilise isiku süüteovastutus võimalik alates KarS ning väärteomenetluse seadustiku⁶⁰ jõustumisest 1. septembril 2002. Samal päeval kaotasid kehtivuse kriminaalkodeks⁶¹ ja haldusõigusrikkumiste seadustik,⁶² millest esimese regulatsioon andis aluse võtta vastutusele vaid füüsilist isikut kuritegude toimepanemise eest. Juriidilise isiku vastutus oli võimalik haldusõigusrikkumiste korral.⁶³

Arvestades, et Saksamaa karistusõigus juriidilise isiku kriminaalvastutust ette ei näinud, valis Eesti siinkohal oma eeskujuks Prantsusmaa *Code Penal*'i.⁶⁴ Värske KarS § 1 lõike 1 järgi hakkas selle üldosa samaselt tänasega kehtima kõikide süütegude suhtes. Juriidilise isiku vastutus nähti ette nende seaduses sätestatud tegude eest, mis on juriidilise isiku huvides toime pandud selle organi või juhtivtöötaja poolt.⁶⁵

---

⁵⁸ C. Wells. International trade in models of corporate liability. Discussion Paper. Cardiff Law School and Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS) Law, 2003, lk 1. Arvutivõrgus: <http://orca.cf.ac.uk/67409/1/cacorp toolkitCW0203.pdf> (19.11.2017).

⁵⁹ Pöördumine nr 10.2-1/17268, lk 5.

⁶⁰ Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 110, 654.

⁶¹ Kriminaalkodeks. – RT I 1999, 38, 485.

⁶² Haldusõigusrikkumiste seadustik. – RT I 2001, 74, 453.

⁶³ Elkind, Sootak, lk 675.

⁶⁴ Karistusseadustiku eelnõu eelnõu seletuskiri (119 SE, Riigikogu IX koosseis). – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5c321fb1-dc00-3e2a-aef2-a88bef6d0f5c/Karistus seadustik> (17.04.2018).

⁶⁵ Noormaa, lk 13.

Pärast KarS jõustumist oli juriidilise isiku süüteovastutuse regulatsiooni edasiarendamisel suur roll kohtutel ning sel ajal jõustunud kohtulahenditest on pärit enamik nimetatud regulatsiooni aluspõhimõtetest.⁶⁶

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (edaspidi **OECD**)⁶⁷ kandidaatriigina tuli Eestil tagada oma seadusandluse vastavus OECD 21. novembri 1997 rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikule altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsiooniga.⁶⁸ Muuta tuli juriidilise isiku vastutuse regulatsiooni, kuivõrd esialgselt oli selle vastutus välistatud, kui sanktsioneeritava teo pani toime ettevõtte lihttöötaja või see oli tingitud juriidilise isiku poolsest hooletusest järelevalve teostamisel.⁶⁹

Hindamisaruannetest lähtuvalt töötati välja KarS muudatused, mis jõustusid 28. juulil 2008.⁷⁰ Muudatusega laiendati vastutavate isikute ringi nähes ette, et juriidiline isik vastutab ka tema organi liikme (kes ei pea tingimata olema juhtivtöötaja) või pädeva esindaja toimepandud teo eest.⁷¹ Sellega toodi regulatsiooni sisse kaudse ehk asendusvastutuse süsteemi element ning kaugeneti klassikalisest identifitseerimise teooriast, mis lubab juriidilise isiku teadmiseks ja tahteks lubada ainult juhtivtöötaja teadmist ja tahet.⁷² Seega tänaseks on Eestis kasutusel teatav hübriidsüsteem esindus- ja identifitseerimise teooriast.

Hiljutisima suurema muudatusena alustati Justiitsministeeriumis 2011. aastal karistusõiguse revisjoniga, eesmärgiga vähendada ülekriminaliseeritust ning täpsustada olemasolevate koosseisude kirjeldusi.⁷³ 1. jaanuaril 2015 jõustunud muudatustega⁷⁴ välistati juriidilise isiku sundlõpetamine karistusliigina ning viidi juriidilise isiku kriminaalvastutus mõningate

---

⁶⁶ Elkind, Sootak, lk 681.

⁶⁷ The Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD.

⁶⁸ Pikamäe (*op cit* 8), lk 3; Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon. – RT II 2009, 5, 11.

⁶⁹ Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (239 SE, Riigikogu XI koosseis) (edaspidi joonealustes märkustes **239 SE seletuskiri**). – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d404e94e-ff0c-2b7d-69d1-ef7e11bc604e/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus> (17.04.2018).

⁷⁰ Karistusseadustik. – RT I 2008, 33, 200.

⁷¹ 239 SE seletuskiri, lk 3.

⁷² Ülal, alapeatükk 1.3.

⁷³ J. Sootak. Kriminaalpoliitika küsimusi karistusõiguse revisjonis. Tallinn: Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond, 2013, lk 2. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kriminaalpoliitika_kusimusi_karistusõiguse_revisjonis_jaan_sootak.pdf (20.12.2017).

⁷⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.

eranditega peaaegu kõigi süütekoosseisude juurde.⁷⁵ KarS-i üldsätetesse lisati juriidilise isiku süü puudumist käsitlev § 37¹.⁷⁶

1.4.2. Eeldused süüteovastutuse tekkimiseks

Käesoleval hetkel kehtiva⁷⁷ KarS § 14 lõike 1 kohaselt vastutab:

- juriidiline isik;
- süüteo toimepanemise eest seaduses sätestatud juhtudel (spetsiaalsuspõhimõte);
- kui süütegu on toime pandud:
  - tema organi või selle liikme, juhtivtöötaja või muu pädeva esindaja poolt (isikuline seos);
- juriidilise isiku huvides (sisuline seos).⁷⁸

Juriidilise isiku määramisel toetub Eesti karistusõigus tsiviilseadustiku üldosa seadusele⁷⁹ (edaspidi **TsÜS**)⁸⁰. Välistatud on riigi, kohaliku omavalitsuse ja avalik-õigusliku juriidilise isiku vastutus lähtuvalt põhimõttest, et riik kui punitiivfunktsiooni kandja ei saa karistada iseennast.⁸¹

Ka juriidilise isiku organite määramiseks tuleb pöörduda TsÜS-i poole, mille § 31 lõike 1 kohaselt eraõigusliku juriidilise isiku organiteks on üldkoosolek ja juhatus, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.⁸² Juhtivtöötajaks KarS § 14 lõike 1 mõttes võib lugeda ka keskastme juhte, kes on pädevad tegema iseseisvaid otsustusi ning sellega suunama juriidilise isiku tahet;⁸³ ning muid isikuid, kes realselt korraldavad ettevõtte põhitegevusega seonduvat⁸⁴. Pädeva esindaja mõiste määramine on problemaatiline, kuna selle kasutuselevõtuga on sisuliselt kaugenetud omaksvõetud identifitseerimisteooriast.⁸⁵ Täna jääb mõiste täpsem sisustamine kohtupraktika hoolde.

Taolise isikulise seose ettenägemisest tulenevalt on KarS § 14 lõige 1 omistamisnorm, mis seab juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise otseselt seotuks mõne ülalkirjeldatud füüsilise

---

⁷⁵ J. Sootak (*op cit* 46) lk 587.

⁷⁶ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.

⁷⁷ Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29.

⁷⁸ Autori kasutatud mõisted *spetsiaalsuspõhimõte*, *isikuline seos* ja *sisuline seos* pärinevad allmärkustes viidatud teosest *op cit* 8.

⁷⁹ Elkind, Sootak, lk 672.

⁸⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 12.03.2015, 106.

⁸¹ Elkind, Sootak, lk 672.

⁸² Noormaa, lk 26.

⁸³ RKKKo 3-1-1-137-04, p 14.4.

⁸⁴ RKKKo 3-1-1-51-12, p 10.

⁸⁵ P. Pikamäe. KarS § 14/7.4. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

isiku teos KarS § 2 lõikes 2 sätestatud deliktstruktuuri elementide tuvastamisega ning seejärel juriidilisele isikule omistamisega.⁸⁶ Riigikohtu kriminaalkolleegium on kinnitanud, et juriidilise isiku kriminaalvastutuse regulatsioon ei ole seejuures asendusvastutuseks füüsilise isiku kriminaalvastutusele⁸⁷ ning et KarS § 14 lõikes 2 sisalduv sõnaühend *ei välista* tähendab paralleelvastutuse võimalikkust, mitte süüteoasja menetleja võimalikkust valida, kas alustada süüteomenetlust ainult juriidilise isiku või füüsilise isiku suhtes.⁸⁸

Seeläbi on praktikas püütud tõstatada küsimust *ne bis in idem* põhimõtte rikkumisest juriidilise isiku vastutusele võtmisel ühe isiku äriühingute puhul.⁸⁹ Siin on kohtupraktikas valitsevaks seisukohaks, et juriidilise isiku puhul on tegemist iseseiva üksusega, mida ei saa samastada tema osanike või juhatajatega.⁹⁰ Praktikas võib tegelikult olla tõepoolest tegemist topeltkahjuga konkreetse isiku jaoks, kuid kohus käsitleb seda äritegevusega seotud riskina.⁹¹

Kui on tuvastatud isikuline seos, ei ole süüteo toimepanemine siiski koheselt omistatav juriidilisele isikule. Täiendavalt on vajalik spetsiaalsuspõhimõtte kontroll ning sisulise seose tuvastamine. Esimese järgi saab süüteo juriidilisele isikule omistada vaid juhul, kui KarS sellise teo eest eraldi juriidilise isiku vastutuse ette näeb.⁹² Kuigi 1. jaanuaril 2015 jõustunud muudatustega⁹³ viidi juriidilise isiku kriminaalvastutus mõningate eranditega peaaegu kõigi süütekoosseisude juurde, on nenditud, et lähtekohaks on endiselt spetsiaalsus-, mitte universaalsuspõhimõte ning et juriidilise isiku vastutuse otsustamispädevus on täna veel seadusandja kätes.⁹⁴

Sisulise seose tuvastamine seevastu tähendab kindlakstegemist, et tegu oleks toime pandud juriidilise isiku huvides.⁹⁵ Eestis on nõutav, et tegu (või tegevusetus)⁹⁶ oleks toime pandud vähemalt osaliselt juriidilise isiku huvides. Juriidilise isiku huvid võivad seejuures olla laiemad kui üksnes varalise kasu saamine ning puudutada ka valdkondi, mis jäävad tema põhitegevusest väljapoole.⁹⁷ Sellise piirangu eesmärk on välistada juriidilise isiku vastutus juhtudel, kus tegu on toime pandud töötaja poolt erahuvides ja juriidilise isiku tegevusvaldkonna väliselt.⁹⁸

---

⁸⁶ RKKKo 3-1-1-30-11, p 15.1.

⁸⁷ RKKKo 3-1-1-137-04, p 15.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Näiteks olukorras, kus ühingul on ainult üks osanik, kes on ühtlasi ka selle juhataja.

⁹⁰ Elkind, Sootak, lk 672.

⁹¹ RKKKo 3-1-1-7-04, p 10-11.

⁹² Pikamäe (*op cit* 8), lk 7.

⁹³ Karistusseadustik. – RT I, 23.12.2014, 16.

⁹⁴ Sootak (*op cit* 46), lk 587.

⁹⁵ Olev, lk 6.

⁹⁶ Elkind, Sootak, lk 679.

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-9-05, p 9.

⁹⁸ RKKKo 3-1-1-108-03, p 5.

Küsimus, kas tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides, tuleb igal konkreetsel juhul lahendada lähtuvalt asjas tuvastatud faktilistest asjaoludest.⁹⁹ Juriidilise isiku huvi ei ole seejuures iseseisev deliktistruktuuri element, vaid süüteo koosseisu tunnus.¹⁰⁰

Lisaks KarS §-le 14 reguleerivad juriidilise isiku süüteo vastutusest üldosanormidena veel KarS § 37 ning § 37¹, millest esimene loeb süüvõimeliseks iga õigusvõimelise juriidilise isiku ning teine välistab juriidilise isiku süü, kui tema pädeva esindaja toimepandud tegu oli juriidilise isiku jaoks vältimatu. Nii nagu pädeva esindaja mõiste osas, ei anna kohtupraktika täna veel kriteeriume ka juriidilise isiku jaoks vältimatu teo sisustamiseks.

---

⁹⁹ RKKKo 3-1-1-9-05, p 9.

¹⁰⁰ RKKKo 3-1-1-137-04, p 14.3.

2. JURIIDILISE ISIKU TEGEVUS

2.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad

2.1.1. Lahknevad käsitlused täideviimisõpetuses

KarS § 14 lõike 2 kohaselt ei välista juriidilise isiku vastutus süüteo toime pannud füüsilise isiku vastutust. Nii on Riigikohus mitmel korral rõhutanud, et KarS § 14 lõiget 2 ei tule tõlgendada selliselt, et juriidiline isik ja füüsiline isik on kaastäideviijad või et juriidiline isik aitab kaasa füüsilise isiku süüteo.¹⁰¹ Tegemist on paralleelse vastutusega¹⁰² ning rääkida tuleb kahest ühe ja sama teo eest eraldi vastutavast isikust.¹⁰³

Normitehniliselt on eeltoodu lahendatud eriosa paragrahvis sisalduva klausli loomisega – *sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik*.¹⁰⁴ Autori hinnangul tekitab selline lahendus mitu küsimust, millest esimese analüüs on toodud alljärgnevalt.

Käsitlus, mille järgi loetakse, et juriidiline isik on füüsilise isikuga koos pannud toime sama teo, näib olevat üheselt omaksvõetud ilma, et oleks esitatud erilisi põhjendusi sellest:

- 1) kuidas ikkagi tuletatakse juriidilisele isikule kui õiguslikule abstraktsioonile teo toimepanija kvaliteet;
- 2) kas juriidilise isiku süüteo toimepanemise vormide määramine toimub samadest alustest lähtuvalt, nagu füüsiliste isikute korral;
- 3) kas seda süüteo toimepanemise vormi on seejärel võimalik sisustada identselt nii väärtegude kui kuritegude korral.

Autori hinnangul ei tasu neid küsimusi võtta liialt iseenesestmõistetavalt. Need ei ole küsimused sellest, kas tegu on pandud toime juriidilise isiku huvides, vaid sellest, millises vormis juriidiline isik selle teo on toime pandud ja kuidas sellise tõdemuseni on jõutud. Selle järgi küsimise olulisust on võimalik kirjeldada järgnevate näidete abil.

Olukorras, kus ettevõtte juht annab käsu vahetu täideviija jaoks arusaadavalt ebaseadusliku teo toimepanemiseks ning viimane seda ka teeb, oleks ta klassikalist toimepanemisõpetuse

---

¹⁰¹ *Ibid*, p 16-17.

¹⁰² RKKKo 3-1-1-82-04; 3-1-1-121-04, p 7.

¹⁰³ RKKKo 3-1-1-7-04, p 12.

¹⁰⁴ Randma, lk 103.

instrumentaariumi silmas pidades käsitletav kihutaja või kaasaitaja ehk teisisõnu osavõtjana.¹⁰⁵

Kui aga juht annab käsu panna toime väärtegu, tekitab see kohese probleemi, sest KarS § 23 kohaselt on väärteo korral karistatav üksnes täideviimine.¹⁰⁶ Seega välistatud oleks kihutajast või kaasaitajast ülemuse vastutus, mis välistaks ka juriidilise isiku karistamise võimaluse. Ometigi mõistetakse juriidilisi isikuid väärtegude toimepanemises süüdi.

Mõnevõrra sarnane probleem tekib olukorras, kus juriidilisele isikule nähakse ette karistus mingi väärteo toimepanemise eest, kuid pole võimalik tuvastada, kes ettevõttest väärteo konkreetselt toime pani. Ka siin esineb takistus juriidilise isiku vastutusele võtmiseks – puudub teo tegelik toimepanija, kelle tegevust juriidilisele isiku omistada. Kuid jällegi on ka sellistes olukordades langetatud süüdimõistvaid otsuseid.

Järelikult peab esinema moodus, kuidas sellistes olukordades, kus on kindel, et organi liige või juhtivtöötaja ei ole ise tegu faktiliselt toime pannud, tuletatakse talle kuidagi siiski täideviija kvaliteet ja seeläbi loetakse, et selle teo on toime pannud ka juriidiline isik.

Selleks on mõnevõrra varjatult¹⁰⁷ hakatud kasutama *täideviija täielikult vastutusvõimelise vahetu täideviija taga* kontseptsiooni.¹⁰⁸

Kontseptsioon nähtub näiteks Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendis nr 3-1-1-82-04, kus kohus möönis punkti 11 alguses, et tegemist on ebaseadusliku reklaamiga, kuid märkis, et lahendamata on küsimus, kes füüsilistest isikutest *pani teo toime*, s.t avalikustas keelatud reklaami. Juriidilise isiku juhatuse või juhtivtöötaja täideviijakvaliteedi kohta märkis kolleegium aga allpool, punkti 11 lõpus, et kuivõrd keelatud reklaami avalikustamine pidi toimuma ettevõtte organi või juhtivtöötaja heakskiidul või korraldusel,¹⁰⁹ siis ettevõtte vastutas väärteo *toimepanemise* eest. Teisisõnu – korraldus reklaami avalikustamiseks või selle avalikustamise heakskiitmine teeb juriidilise isiku organist või juhtivtöötajast reklaamiseaduses kirjeldatud väärteo täideviija.¹¹⁰

Seega tuleb vältimatult jõuda järelduseni, et sisuliselt on kirjeldatud juriidilise isiku juhtivtöötaja või organi täideviijakvaliteeti tahtevalitsuse kaudu ning seda just olukorras, kus ta

---

¹⁰⁵ *Ibid*, lk 108-109.

¹⁰⁶ P. Pikamäe. KarS § 23/1. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

¹⁰⁷ Randma, lk 119.

¹⁰⁸ *Ibid*.

¹⁰⁹ *Ibid*, lk 110.

¹¹⁰ *Ibid*.

ise koosseisupäraselt ei käitu. Vahetu tegutsemisvalitsus aga asetseb tavatöötaja ehk vahetu täideviija juures. Nii saab juriidilise isiku organ või juhtivtöötaja täideviijaks seetõttu, et ta on teo *tegelik* valitseja talle kuuluva tahtevalitsuse tõttu.¹¹¹ Sama faktilise teo osas tekib seega kaks täideviijat – teo tegelik valitseja ja täideviija ning lisaks temale ka tahtevalitsuse kaudu täideviijakvaliteeti omav juhtivtöötaja. Seejuures ei luba kohtupraktika neid lugeda kaastäideviijateks.¹¹²

Selline lähenemine tundub väärtegade korral olevat üheselt omaksvõetud ja toimiv. Vastuolu ilmneb aga siis, kui liikuda väärtegade juurest edasi kuritegude juurde, kus samadel või väga sarnastel asjaoludel põhinevates kaasustes on käsitus täideviimisest kontseptuaalselt erinev.

Näiteks on ka metsavarguste puhul sagedane, et teo faktilist toimepanijat ei ole võimalik hilisemalt tuvastada. Nii on saanud traditsiooniliseks, et tööde vahetu juht ning metsalangetamiseks korralduse andja on käsitletav vahendliku täideviijana, samal ajal kui töölised ise on vaadeldavad pelgalt tema käsutuses olevate vahenditena. Sellist vahendliku täideviimise käsitlust kuritegude korral kinnitab asjaolu, et kohtueelses uurimises ei ole välja selgitatud, kas ja millisel määral olid tööde teostajad teadlikud neile antud korralduse ebaseaduslikkusest.¹¹³ See on mõisteta, kuivõrd vahendlik täideviija vastutab olenemata sellest, kas eesiseja või n.ö vahend ise teo toimepanemise eest vastutab.¹¹⁴ Juriidilist isikut saab sellises olukorras vastutusele võtta ka ilma, et tõendataks raietöid teostanud tööliste (vahendi) vastutus.

See aga illustreerib, et täideviimisõpetuses on hakanud kehtima teatav „vastavalt olukorrale“ lahendus. Saavutatud on mõneti paradoksaalne olukord, kus ühtsena toimiva pidav karistusõigusdogmaatika on sisuliselt lõhenenud. Ühe karistusõiguse raames on toimepanemisõpetusel väärtekaristusõiguses ja kriminaalkaristusõiguses kaks erinevat lähenemist. Esimeses on saanud valitsevaks organisatsiooniline teovalitsemine, samas kui kriminaalkaristusõigus toimib endiselt rangema vastutusprintsipi alusel.¹¹⁵ Juriidiliste isikute osas ei toimi täideviimisõpetus enam üheselt mõistetava tervikuna ja jõudmaks tõdemuseni „sama teo eest, sest selle on toime pannud juriidiline isik“ kasutatakse mittekoherentseid lahendusi.

---

¹¹¹ *Ibid*, lk 115.

¹¹² RKKKo 3-1-1-137-04, p 16-17.

¹¹³ Randma, lk 116.

¹¹⁴ Sootak (*op cit* 37), lk 608.

¹¹⁵ Randma, lk 119.

Järelikult alapeatüki alguses püstitatud küsimustele tuleb vastata, et juriidiliste isikute puhul ei sisustata täideviimist kuritegude ja väärtegu korral ühtmoodi. Juriidiliste isikute korral, erinevalt füüsilistest isikutest, ei ole võimalik öelda, millised on kihutamise tunnused või millised on täideviimise tunnused, sest nende mõistete sisustamisel ei olda väärtegu ja kuritegu korral järjepidevad. Juriidiliste isikute poolt toimepandavate väärtegu korral on toimepanemisõpetus omandanud kohati iseseisva tähenduse.

Autori hinnangul on see tekkinud põhjusel, et muul viisil ei saaks esineda füüsilise isiku täideviijakvaliteeti omavat väärtegu, mida juriidilisele isikule omistada. See aga on selgelt tuletatud vastutusele omane probleem. Kui kirjeldatud olukordades puuduks vajadus iga hinna eest tõendada füüsilise isiku täideviijaks olemist, ei oleks selliste dogmaatiliste mõõnduste tegemine vajalik.

Lisaks puudub sisuline põhjendus, kuidas on juriidilise isiku juhtivtöötajale vahetu täideviija teos ettevõtte tahte valitsemise kaudu täideviijakvaliteedi omistamine reaalsuse või fiktsiooniteooriaga rohkem kooskõlas kui väita, et juriidiline isik pani füüsilise isiku kõrval toime enda teo.

2.1.2. Tõendamisprobleemid

Eeltoodud karistusõigusteoreetilise probleemi kõrval tuuakse tuletatud vastutuse olulise kitsakohana välja ka selle ebakõla tänapäevase majandustegevusega ning sellest tulenevaid probleeme tõendamisel.

Esiteks on sagedased olukorrad, kus ei ole võimalik identifitseerida ettevõtte huvides õigusvastase teo toimepannud füüsilist isikut. Praktikas on see osutunud üha keerulisemaks ja paljudel juhtudel isegi võimatuks, kuna suured rahvusvahelised korporatsioonid on aastakümnetega muutunud aina detsentraliseeritumaks, hõlmates endas keerulisi otsuse tegemise protsesse.¹¹⁶

Selline detsentraliseeritus tuleneb asjaolust, et suured ettevõtted ei toimi enam klassikaliste vertikaalsete ärijuhtimisvormide alusel, mis põhinevad ülemus- ja alluvusvahekordadel, kuigi just sellisel käsitlusel tugineb tuletatud vastutuse efektiivne toimimine. Selle asemel kasutatakse paljuski võrdsustavaid ja horisontaalseid struktuure, kus otsuste vastuvõtmine toimub protsessina, milles osalevad mitmed isikud.¹¹⁷ Problemaatiline on ka asjaolu, et üldjuhul

---

¹¹⁶ Olev, lk 11.

¹¹⁷ A. Mahal. Challenges to the Doctrine of Identification in Complex Corporate Structures: the Way Ahead? – International Journal of Law and Legal Jurisprudence Studies 2016/3 (3), lk 98.

ei ole seadusega vastuolus olevad otsused või korraldused dokumenteeritud,¹¹⁸ mille tõendamist tuletatud vastutus paratamatult nõuab.

Seega võivad mitmed kuriteod jääda menetlemata põhjusel, et korporatsiooni suurusest ja struktuurist tulenevalt on pea võimatu tuvastada kindel indiviid, kes kuriteo toime pani.¹¹⁹

Teine tuletatud vastutuse oluline puudujääk on, et klassikalises käsitluses piirdub see ainult ühe füüsilise isiku teo juriidilisele isikule omistamisega. Välistatud on, et juriidilisele isikule seadusega pandud keelu või kohustuse rikkumise panevad kombineeritult toime mitu füüsilist isikut, kellest ühegi tegu eraldivõetuna ei ole õigusvastane.

Näiteks *Herald of Free Enterprise* kaasuses läks laev merele, kuid hooletu laevajuhtimise tõttu läks see põhja ning surma sai mitmeid inimesi. Tehti kindlaks, et pootsman oli jätnud laeva alumise osa ukse korralikult sulgemata. Samas oli inimesi tekile lasknud tööliste ülesanne kontrollida, et teki ukse oleksid suletud, mille ka tema tegemata jättis. Lisaks oli laevakapteni kohustus tagada reisijate üldine ohutus pardal ja juhataja oli vastutav toimiva evakuaatsioonisüsteemi olemasolu eest. Nad kõik olid oma kohustusi rikkunud. Kohus leidis, et pole võimalik väita ettevaatamatusest toime pandud tapmist neist kellegi poolt, kuna enda hoolsuskohustust rikkudes ei saanud nad sellist tagajärge mõistlikult ette näha. Selle tulemusel mõisteti laevaettevõtte õigeks.¹²⁰

Sellise lahenduse osas on palju diskuteeritud ja toodud välja, et mõistetav on üksikindiviidi karistamata jätmise olukorras, kus tekkinud olukord ei ole tema hoolsuskohustuse rikkumise vahetu tagajärg. Samas ei saa esineda vaidlust, et ettevõtte oli hooletult juhitud ja puudus kontroll tööliste poolt nende kohustuste täitmise üle ning selle tulemusel kaotasid paljud inimesed enda elu. Seepärast on jäänud erimeelele, kui aus ja õiglane selline tuletatud vastutusel põhinev lahendus oli ning millise sõnumi see saadab ettevõtetele ohutusnõuete järgimata jätmise tagajärgedest.¹²¹

Kirjeldatud kaasus kuulus lahendamisele Inglismaa ja Walesi õiguskorra õiguse alusel,¹²² kuid suure tõenäosusega jõuaksid tuletatud vastutuse kohaselt samale tulemusele ka Eesti kohtud, kuna ka Eesti karistusõiguse järgi on hoolsuskohustus igaühe kohustus käituda

---

¹¹⁸ Elkind, Sootak, lk 675.

¹¹⁹ S. Bajkowski, K. Thompson. Corporate Criminal Liability. – American Criminal Law Review 1997/34 (2), lk 445.

¹²⁰ Mahal, lk 99.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² A. Belcher. Directors' Decisions and the Law. Promoting Success. London and New York: Routledge 2014, lk 130.

vastutustundlikult ning selle rikkumisest saab rääkida vaid siis, kui objektiivne vaatleja tunneks ära hoolsusvastase teo tagajärjel tekkinud või tekkida võiva ohu.¹²³ Seega autori hinnangul jõuaks asja arutav Eesti kohus samasse olukorda, kus ei oleks võimalik väita ühegi üksikisiku hoolsuskohustuse rikkumist ega sellise tagajärje ettenägemise võimalust, mis omakorda välistab juriidilise isiku vastutusele võtmise.

Seega on leitud, et tuletatud vastutus toimib hästi selge käsuliiniga väikestes ettevõtetes, kus oluliste otsuste langetajate ring on piiratud. See aga ei ole vastavuses enamuse tänapäevaste ettevõtete struktuuridega.¹²⁴ Tuletatud vastutuse puudulikkus raskendab seeläbi ka kuritegelike tulude konfiskeerimist.

2.2. Käsitlused juriidilise isiku enda toimepandavatest tegudest

2.2.1. Täideviimisvormid

Eesti õiguskirjanduses, kohtupraktikas¹²⁵ ja isegi Riigikogu stenogrammides¹²⁶ on mitmel korral tsiteeritud prof J. Sootaki ja E. Elkindi tabavalt kirjapandut sellest, kuidas juriidilisel isikul puuduvad füüsiliselt käed, et sokutada pistist ametniku taskusse, samuti psüühilised protsessid, mis on seostatavad tahtlusega, et võtta vastu otsus midagi teha. Süüteo faktiline toime panemine jääb seega lihast ja luust füüsilise isiku kanda.¹²⁷

Kuigi see tsitaat kirjeldab väga hästi tuletatud vastutuse aluseks olevat filosoofiat, piirdub see üksnes sellega ega räägi midagi sellest, kas olukorrale oleks võimalik läheneda kontseptuaalselt erinevalt.

Nii esineb *Common Law* jurisdiktsioonides sama olukorda kirjeldav juhtmõte, mis väidab täpselt vastupidist. Öeldakse, et ettevõtte sarnaneb paljuski inimkeha funktsioneerimisele. Ka sellel on n.ö aju ja närvisüsteem, mis kõike toimuvat kontrollib ja käed, mida ettevõtte enda vahenditena kasutab. Kui esimeseks on juhtorganite liikmed, siis teiseks tavatöötajad.¹²⁸

---

¹²³ P. Pikamäe. KarS § 18/9.1. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

¹²⁴ Mahal, lk 100.

¹²⁵ Tartu Ringkonnakohtu 26. märtsi 2013 otsus asjas nr 1-12-9001, p 20 (edaspidi allikaloetus **TrtRnKo 26.03.2013, 1-12-9001**).

¹²⁶ Riigikogu XII koosseisu stenogramm 20. veebruarist 2014. Arvutivõrgus: <http://stenogrammid.riigikogu.ee/201402201000> (27.03.2018).

¹²⁷ Elkind, Sootak, lk 673.

¹²⁸ S. M. Solaiman, L. B. Langsted. Crimes Committed by Directors Attributed to Corporations – Why Should Directors be Accessory?: Viewing Through the Complicity Rules in Common Law. – Criminal Law Forum 2017/28 (1), lk 130.

Sellisest mõtteviisist kantuna on organisatsioonilises süsteemis omaks võetud ka käsitlused juriidilise isiku enda täideviidavatest tegudest, millised jagunevad kaheks.

Esiteks leiavad reduktsionistid, et ettevõtte on alati seotud teatud arvu lepingutega, mis omakorda moodustavad aluse ettevõtte igapäevategevuseks.¹²⁹ Ettevõtte ei tee midagi ilma, et see poleks kantud eesmärgist täita mingit sellel lasuvat õigust või kohustust. Ettevõtte ei tegutse emotsioonidest ajendatuna, seda seda võib teha inimene. Kuna ettevõtte nimel on lepingu sõlminud alati mingi konkreetne isik, siis peab lõppastmes olema võimalik kindlaks teha, milline isik mingi teoga kõige rohkem seotud oli. See ei tähenda, et ettevõtte ei paneks toime süütegusid, aga ta teeb seda seoses mingist lepingust tuleneva õiguse või kohustuse täitmisega, s.t seoses oma majandustegevusega.¹³⁰

Seega peab alati olema võimalik n.ö lammutada juriidilise isiku tegu laiali.¹³¹ Käsitus on mõnevõrra sarnane tuletatud vastutusega, sest usutakse, et alati on võimalik kindlaks teha, kes füüsilistest isikutest juriidilise isiku nimel midagi tegi. Erinevus seisneb aga selles, et sellist individuaalset panust pole vaja tõendada ja arvesse võetakse üksnes üksikisikute tegude summa, s.t juriidilise isiku enda tegu.¹³²

Samas tuuakse selle kõrval välja, et alati ei ole siiski võimalik teha kindlaks konkreetsete isikute konkreetset panust juriidilise isiku teos. Lähtutakse n.ö grupitegudest, mis meid igapäevaselt niigi ümbritsevad. Näiteks olukorras, kus hulk võõraid inimesi paneb spontaanselt jõu kokku, et lükata välja lumme kinnijäänud auto, ütleb neist igaüks eduka tulemuse korral, et ta aitas auto lumest välja lükata. Keegi neist ei väidaks selle asemel, et ta lükkas auto parema külje tagaosa, s.t ei piiritle enda konkreetset panust teos, mille nad panid toime ühiselt. Seega leitakse, et grupitegu on inimhõimlusele hästi omaksvõetav kontseptsioon ja selle eiramiseks karistusõiguses puudub põhjus.¹³³

Õigusteoreetilisel tasandil selgitatakse, et täideviijaks olemine tähendab, et isik on teo reaalset toime pannud. Kui küsimuse all on isiklik vastutus, nagu see on karistusõiguses, siis on asjassepuutumatud käsitlused, kus üks isik (juriidiline isik) loetakse olevat täideviija, sest teine isik (füüsiline isik) on olnud täideviijaks tema nimel või huvides. Rääkida tuleb isiku enda teost

---

¹²⁹ D. R. Fischel, A. O. Sykes. Corporate Crime. – The Journal of Legal Studies 1996/25 (2), lk 319, 323.

¹³⁰ A. J. Sepinwall. Crossing the Fault Line in Corporate Criminal Law. – The Journal of Corporation Law 2015/40 (2), lk 448.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² E. Lederman. Criminal Law, Perpetrator and Corporation: Rethinking a Complex Triangle. – Journal of Criminal Law and Criminology 1985/76 (2), lk 305.

¹³³ Sepinwall, lk 447.

ja pigem on küsimus selles, kuidas seda sisustada.¹³⁴ Leitakse, et juriidiliste isikute korral ei saagi koosseisupärase teo all mõelda samasugust faktilist tegevust nagu füüsiliste isikute korral. Sanktsiooninormides sisalduvaid tegusõnu ei ole võimalik traditsiooniliselt ja puhtgrammatiliselt tõlgendada.¹³⁵

Seega on organisatsioonilises süsteemis erinevaid arusaamu, kas juriidilise isiku tegu on võimalik seostada konkreetsete isikutega või mitte, kuid isegi kui on, pole seda vaja tõendada ja vaatlusaluseks on ainult kollektiivse tegevuse tulemus ehk juriidilise isiku tegu.

Eelnev muudab võimalikuks ka käsitlused, mille järgi juriidiline isik paneb enda teo ühiselt ja kooskõlastatult toime endaga seotud füüsilise isikuga. Teisisõnu on tegemist kaastädeviijatega. Ka *Common Law* riikides nõuab kaastädeviimine ühise teoplaani kooskõlastamist. On küsitud, kuidas juriidiline isik õigusliku abstraktsioonina saab füüsilise isikuga kokku leppida, kuidas konkreetne tegu täpselt toime pannakse. Leitakse, et sellise kokkuleppe puudumist asendab töötaja ja juriidilise isiku vaheline tööõiguslik vms võlaõiguslik suhe ja lojaalsuskohustus. Kui saab öelda, et füüsiline isik peab teo toime juriidilise isiku huvides, siis järelikult esinebki vaikiv kokkulepe, et tegu pannakse toime viisil, mis on juriidilise isiku jaoks soodne ja sellise soodsuse üksikasjalik sisustamine ei ole vajalik.¹³⁶

Nähtub, et eelmises alapeatükis kirjeldatud lavahuku kaasuses oleks seega organisatsioonilise süsteemi järgi võimalik väita, et juriidilise isikuga seotud mitme füüsilise isiku hoolsuskohustuse rikkumine on kindlaks tehtud ja tagajärjena on saabunud isikute surm. Vaadataks nende ühise tegevuse tulemust ja järelikult on juriidiline isik pannud toime surma põhjustamise ettevaatamatusest.

2.2.2. Osavõtuvormid

Juriidilise isiku tädeviijaks olemisest diskuteeritakse organisatsioonilise süsteemiga jurisdiktsioonide õiguskirjanduses palju rohkem selle üle, kas juriidiline isik saab ja peaks olema osavõtja füüsilise isiku poolt tädeviidavas teos.

Eestis on Riigikohus toonitanud, et olukorda, kus füüsiline ja juriidiline isik vastutavad sama teo alusel, tuleb eristada osavõtust ja kaastädeviimisest.¹³⁷ KarS § 14 lõiget 2 ei tule tõlgendada

---

¹³⁴ Lederman, lk 325-326.

¹³⁵ *Ibid*, lk 326.

¹³⁶ Solaiman, Langsted, lk 160.

¹³⁷ RKKKo 3-1-1-137-04, p 14.3.

selliselt, et juriidiline isik ja füüsiline isik on kaastädeviijad või juriidiline isik aitab kaasa füüsilise isiku süüteole.¹³⁸

Sellest ilmneb autori hinnangul teatav juriidiliste isikute rangem kohtlemine võrreldes füüsiliste isikutega – juriidiliselt isikult võetakse juba seadusandlikul tasandil ära võimalus olla osavõtjaks kuriteos ja läbi selle kergemale karistusele võrreldes täideviimisega. Seejuures ei nähtu erilist analüüsi ega põhjendusi, kas see, mida me juriidilistele isikutele ette heidame ja miks neid karistame, seondub rohkem kuriteo täideviimise soodustamisega või selle ise täideviimisega. Kuna aga omaks on võetud juriidilise isiku fiktsiooniteooria ja juriidilisele isikule omistatakse täies mahus iga füüsilise isiku deliktistruktuuri element, pole see jätnud erilist mõtteruumi ega -vajadust.

Organisatsioonilise süsteemi kirjanikud toovad välja, et isegi kui asuda seisukohale, et juriidiline isik ei saa tegusid faktiliselt toime panna, puudub alus väita, et ta ei saaks võtta osa nende täideviimisest ega selleks kaasabi osutada.¹³⁹ Ettevõtte poliitika, tavad ja kultuur võivad kihutada, julgustada, lihtsustada või isegi premeerida enda töötajate kuritegelikku tegevust.¹⁴⁰

Ettevõtte võimaliku panusena kuriteo toimepanemises nähakse:

- kuritegelike soodumustega isiku teadlikku palkamist;
- koolituste teostamata jätmist, mis tagaksid, et töötajad saaksid aru, kuidas enda tööd seadustega kooskõlas teha;
- töötaja sellisele positsioonile paigutamist, mis teeb kuriteo toimepanemise võimalikuks;
- kuriteo toimepanemiseks vajalike vahendite ja instrumentide töötajale võimaldamist;
- teo toimepannud töötaja üle kontrolli teostamata jätmist;
- eelnevalt asetleidnud õigusrikkumiste tolereerimist ja neile reageerimata jätmist;
- seadusvastast tegevust julgustava või selle toimepanemisele kallutava töötasusüsteemi loomist;¹⁴¹
- kuritegelikkusele viitavate riskide avastamata jätmist ja/või neile reageerimata jätmist.¹⁴²

Ettevõtte poolt osutatud kaasabi täpne sisu jääb siiski kohtu määratleda. Igal juhul on ettevõtte funktsioon kaasaaitajana mõnevõrra tagasihoidlikum kui see on füüsilisest isikust kaasaaitaja

---

¹³⁸ *Ibid*, p 16-17.

¹³⁹ P. Murphy (koost). *Blackstone's Criminal Practice 2012*. New York: Oxford University Press 2011, lk 109.

¹⁴⁰ J. Gobert, M. Punch. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths/LexisNexis 2003, lk 70-71.

¹⁴¹ *Ibid*, lk 72.

¹⁴² *Ibid*.

korral. Näiteks kui üks inimene annab teisele raha selleks, et esimene saaks osta vahendid teo toimepanemiseks, on selgelt tegemist kaasaaitamisega. Ettevõtte puhul võib aga kihutamine või kaasaaitamine seisneda selles, kui ettevõtte maksab töötajale preemiat või suuremat töötasu sellistel alustel, mille edukat saavutamist võimaldab kuritegevus.¹⁴³

Kuna käesoleva töö neljandas peatükis ei leia eraldi käsitlust juriidilise isiku kahekordne tahtlus, siis on siinkohal paslik märkida, et selle tõendamist ei peeta organisatsioonilises süsteemis kaasaaitamise korral eriliseks probleemiks. Kui ettevõtja ei tunne piisavalt huvi, et teostada kontrolli oma töötajate üle või et neid koolitada, siis loetakse, et ta peab vähemalt möönma, et võib esineda kõrvalekaldeid seadusega kooskõlas olevalt ülesannete täitmisest ja et need kõrvalekalded võivad m.h olla illegaalsed.¹⁴⁴ Sisuliselt on tegemist tegevusetusega kaasaaitamisega.

Siit edasi on vastuargumendina toodud välja, et traditsiooniliselt ei ole tegevusetusega kaasaaitamine ega kihutamine võimalik. Üldiselt nõuab see mingi aktiivse teo sooritamist.¹⁴⁵ Seepärast on mõnedes jurisdiktsioonides sätestatud standardiks, et süüdistus peab tõendama juhtivtöötaja nõusoleku või heakskiidu. Samas leiavad kriitikud, et isegi see ei saa olla piisav, kuna nõusolek kui selline ei kujuta endast otsest kaasaitamistegu.¹⁴⁶ Juriidilise isiku tegevust peetakse seega liiga abstraktseks, et oleks võimalik formuleerida konkreetne kaasaitamis- või kihutamistegu.

Autor nõustub, et erinevalt kodifitseeritud õigussüsteemidest, kus isiku toimepanemisevormid on selgelt piiritletud ja neile igaühele on omased konkreetsed elemendid, tunduvad eeltoodud käsitlused osavõtust väga ähmased ja piiritlematud. Kui aga väita, et juriidilist isikut ei peaks olema võimalik lugeda süüteost osavõtjaks, sest pole võimalik konstrueerida konkreetset kihutamis- või kaasaaitamistegu, tundub veelgi kunstlikum öelda, et juriidiline isik saab siiski olla teo täideviijaks, kuna see nõuab veelgi iseseisvat ja kaalukat teopanust.

Nii tuuakse ka õiguskirjanduses välja, et isiku osavõtjaks lugemise peamine põhjus peaks olema, et tema panus kuriteo toimepanemises on vähene. Juriidiliste isikute puhul tunduks aga moraalselt vääri premeerida teda osavõtjaks olemisega, ses tegelikkuses mängib ettevõtte tema majandustegevuse raames toimepandud süütegudes peamist rolli.¹⁴⁷

---

¹⁴³ *Ibid*, lk 71.

¹⁴⁴ *Ibid*, lk 71.

¹⁴⁵ *Ibid*, lk 118.

¹⁴⁶ Solaiman, Langsted, lk 159.

¹⁴⁷ *Ibid*.

2.3. Käsitlused teistes Euroopa Liidus liikmesriikides

Taani karistusseadustikus on juriidilise isiku vastutust puudutavad sätted koondatud seadustiku viiendasse peatükki. Juriidilise isiku poolt toimepandud teo osas on kaks alternatiivi. Esimese võimaluse kohaselt võib tegu olla toime pandud töötaja või pädeva esindaja poolt. Sellisel juhul omistatakse tema tegevus juriidilisele isikule, kusjuures § 23 kohaselt loetakse mõlemad täideviijateks.¹⁴⁸ Seega esimene variant kehtib samamoodi, nagu Eesti süsteem.

Teise variandina vastutab juriidiline isik ka siis, kui riiklik süüdistus tõendab, et juriidiline isik ise on käitunud hooletult.¹⁴⁹ Seda variatsiooni kasutatakse juhtudel, kui teo toime pannud füüsilist isikut pole võimalik tuvastada.¹⁵⁰ Näitena tuuakse ettevõtte poolt töötajatele selgete juhiste andmata jätmist selle kohta, kuidas teostada tööülesandeid nii, et see vastaks regulatsioonide nõuetele. Tüüpjuhuks on keskkonnaalased kuriteod, mille korral ei ole välja töötatud nõuetekohast süsteemi sellest, kuidas käitluda vabrikust väljuvat saastevett, et see ei saastaks läheduses voolavaid jõgesid.¹⁵¹

Ka Šveitsi karistusseadustik näeb ette kaks alternatiivi juriidilise isiku tegevusest. Karistusseadustiku § 102 lõike 1 kohaselt omistatakse juriidilisele isikule selline väärtegu või kuritegu, mis on toime pandud ettevõttes, kuid mille füüsilisest isikust toimepanijat ei ole võimalik organisatsiooniliste puuduste tõttu kindlaks teha.¹⁵²

Seega esiteks on tegemist alternatiiviga füüsilise isiku vastutusele. Nimetatud organisatsiooniliste puuduste defineerimise osas on OECD läbiviidud uuringutes viidatud, et see võib süüdistuse esitamisel tekitada ebamõistlikke raskusi, kuna suurte ettevõtete korral on väga raske esiteks viia läbi hindamine, et näha, kuidas organisatsioon toimima peaks, et seejärel teiseks teha etteheide selles osas puudujääkide esinemise kohta. Soovitati ka ümberpööratud tõendamiskoormise kasutuselevõttu, kuna eelduslikult on ettevõtte enda protseduuridega ise kõige paremini kursis ja saab kõige hõlpsamini tõendada, et on teinud kõik vajaliku kuritegevuse ärahoidmiseks.¹⁵³

Sellele järgneb aga Šveitsi karistusseadustiku teine alternatiiv, § 102 lõige 2, mis sätestab, et juriidiline isik vastutab olenemata õigusvastaselt ja süüliselt käitunud füüsilisest isikust, kui ettevõtte pole kasutanud kõiki vajalikke ja mõistlikult eeldatavaid vahendeid rikkumise

---

¹⁴⁸ *Ibid*, lk 157-158.

¹⁴⁹ *Ibid*, lk 158.

¹⁵⁰ *Ibid*.

¹⁵¹ *Ibid*:

¹⁵² Donaldson, Watters, lk 35.

¹⁵³ *Ibid*, lk 36.

ärahooldmiseks. Erinevus esimesest lõikest seisneb selles, et esimene lõige on universaalse rakendusala kõikide süütegude korral, mille eest juriidilise isiku vastutus ette nähakse ning selle korral on kindel, et keegi füüsilistest isikutest pani süüteo toime, kuid teda ei ole enam võimalik tuvastada. Samas teisele lõikele saab tugineda üksnes kuue süüteo korral ning sel juhul ei olegi oluline, kas ja kes füüsilistest isikutest teo on toime pannud.¹⁵⁴

Ka OECD uuringus on toodud välja, et ei ole lõpuni selge, mis täpselt eristab § 102 lõiget 2 lõikest 1. Arvatakse, et see võib leida rakendust näiteks juhul, kui teo paneb toime pädev esindaja, kes ei ole juhtivtöötaja ega tavatöötaja, kuid esindab siiski ettevõtet ning ettevõttele heidetakse sel juhul ette suutmatust ka selliste kaugema ringi isikute tegu ära hoida.¹⁵⁵

Soome karistusseadustiku peatükk 9 jagu 2 nõuab juriidilise isiku vastutuseks selle enda tegu või tegevusetust. Vaadeldakse ettevõtte ja teo vahelist seost – raskuskeset peab olema võimalik nihutada juriidilisele isikule, s.t ettevõtte peab olema suurendanud süüteo toimepanemise riski. Ta võib seda teha kas läbi osavõtu juhtivtöötajate teos (süüteo toimepanemise heakskiitmine) või läbi tegevusetuse, millega sai võimalikuks süüteo toimepanemine kellegi teise poolt.¹⁵⁶

Juriidilise isiku vastutusele võtmiseks Soome karistusseadustiku alusel on seega oluline küsida kaht asja: (1) kas juriidiline isik on täitnud enda hoolsuskohustust ning (2) kas antud olukorras oli tal üldse võimalus seda täita.¹⁵⁷ Juriidilist isikut võib karistada ka siis, kui vahetut tegu toime pannud füüsilist isikut ei ole võimalik tuvastada või kui ta mingil muul põhjusel ei vastuta. Füüsilise isiku kindlakstegemise nõudest loobuti põhjusel, et vastupidisel juhul oleks võimalik vastutusest vabaneda läbi juhiste ja pädevuste selgel viisil jagamata jätmise.¹⁵⁸

Belgia karistusseadustiku artikkel 5 sätestab, et juriidiline isik vastutab süütegude toimepanemise eest, mis on olemuslikult seotud selle eesmärkide saavutamise või enda huvide kaitsega. Huvitav on, et olukorras, kus füüsilisest isikust toimepanija on võimalik kindlaks teha, vastutab ainult see isik (füüsiline või juriidiline), kelle süü loetakse olevat suurem. Kui aga füüsiline isik pani teo toime teadlikult ja tahtlikult, oleks võimalik karistus määrata nii füüsilisele kui juriidilisele isikule.¹⁵⁹

Belgia osas on seega välja toodud, et pole aru saada, kas tegemist on tuletatud või organisatsioonilise vastutusega. Belgia ametivõimude sõnul on kasutusel organisatsiooniline

---

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*, lk 36.

¹⁵⁶ *Ibid.*, lk 41.

¹⁵⁷ *Ibid.*, lk 40.

¹⁵⁸ *Ibid.*, lk 41.

¹⁵⁹ *Ibid.*, lk 48-49.

süsteem. Samas nende karistusseadustiku revisjoni käigus on leitud, et artikkel 5 ei võimalda juriidilist isikut täielikult iseseisvalt vastutusele võtta. On toodud välja, et Belgia seadusandja ei peagi vajalikuks täpsustada, kas füüsilist isikut ja tema tegu on alati vaja tuvastada, vaid selle igakordne otsustamine õigus on jäätud kohtutele.¹⁶⁰

Küll aga peab ka Belgias olema tuvastatud, et toimepandud tegu oli ettevõttes vastuvõetud otsuse või ettevõtte tegemata jätmise tulemus. Belgia parlament on viimase näidetena toonud siseprotseduuride puuduliku toimimise, puudulikud ohutusnõuded või ebamõistlikud eelarvekärped, mis tingisid süüteo toimepanemise.¹⁶¹

Belgiaga sarnane segu tuletatud vastutusest ja organisatsioonilisest süsteemist kehtib ka Hollandis, kus vahetegu, kas ettevõtte on pannud toime iseseisva teo või mitte, oleneb ettevõtte suurusest. Väiksemate ettevõtete puhul toimib „nõusoleku või heakskiidu test“ – kui on tuvastatud, et tegu pandi toime juriidilise isiku huvides, vaadatakse, kas juriidiline isik mõjutas seda omalt poolt ehk kas ta andis selleks nõusoleku või kiitis selle heaks.¹⁶² Suuremate ettevõtete puhul on vaatlusaluseks aga ettevõtte poliitika ja üldised toimimisprotseduurid ehk organisatsiooniline süsteem.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Belgium: Phase 2 Report on Application of the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions and the 1997 Recommendations on Combating Bribery in International Business Transactions. A Report by OECD 2005, lk 38. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/anti-briberyconvention/35461651.pdf> (27.03.2018).

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Donaldson, Watters, lk 57.

¹⁶³ N. Jägers. Laws of the Netherlands. Commerce, Crime and Conflict: a Survey of Sixteen Jurisdictions. Tilburg Law School 2006, lk 10-11.

3. JURIIDILISE ISIKU TEGEVUSETUS

3.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad

Lisaks eelmises peatükis kirjeldatud normitehnilisele lahendusele Eesti karistusseadustikus, kus juriidilise isiku vastutus sätestatakse eraldi lõikes peale füüsilise isiku vastutust sama teo eest, on võimalikud ka olukorrad, kus sanktsiooninorm on suunatud üksnes juriidilise isiku vastu. Sellisel juhul saab normidispositsioonis kirjeldatud teo toime panna üksnes juriidiline isik.

Näiteks sätestatakse finantsvaldkonnas arvukalt nõudeid, mille peab täitma või millele peab vastama juriidiline isik (aruannete esitamise kohustus, erinevad kapitalinõuded jm). Samuti sätestatakse paljud nõuded valdkondades, kus teenuse pakkumine on võimalik vaid juriidilise isiku poolt. Leitakse, et sellisel juhul ei pruugi füüsilise isiku karistamine või isegi tema käitumisele vastava väärtekoosseisu sätestamine olla alati kriminaalpoliitiliselt nõutav. Avalikkusel on kõrgendatud huvi, et just juriidiline isik vastaks seaduses sätestatud nõuetele.¹⁶⁴

Üheks selliseks näiteks on väärtpaberituru seaduse¹⁶⁵ (edaspidi **VPTS**) § 237²⁴, mis näeb ette üksnes juriidilise isiku vastutuse ja sanktsioneerib emitenti teabe esitamata jätmise või ebaõige esitamise eest rahatrahviga kuni 32 000 eurot. Norm ei koosne kahest lõikest, millest teine sätestaks *sama teo eest, kus selle on toime pannud juriidiline isik*, vaid see kõnetabki üksnes juriidilist isikut. See on ka mõistetav, kuna emitendiks VPTS mõttes on üksnes juriidiline isik (VPTS § 5 lõige 1), mis tähendab, et § 237²⁴ dispositsioonis polekski võimalik väita, et sama teo on toime pannud nii füüsiline kui juriidiline isik.

Sellised ainult juriidilisele isikule adresseeritud sanktsiooninormid on tihti juba seadusesse kirja pandud ehtsate tegevusetusdeliktidena, seda osaliselt kasvõi ülaltoodud näite korral. Samas on ka ülejäänud koosseise võimalik realiseerida lisaks tegevusele ka tegevusetusega. Sellisel juhul on tegemist mitteehtsa tegevusetusdeliktiga. Kui esimese puhul kirjeldab juba süüteokoosseis ise millegi täitmata jätmist, siis teise puhul tuleb isiku garandiseisund eraldi tuvastada.¹⁶⁶

Üritades seejärel sobitada tuletatud vastutust, sanktsiooninorme, mis on suunatud ainult juriidilisele isikule ja tegevusetust, tekib kohene probleem.

---

¹⁶⁴ 586 SE seletuskiri, lk 18.

¹⁶⁵ Väärtpaberituru seadus. – RT I, 30.12.2017, 43.

¹⁶⁶ J. Sootak. Ettevaatamatus. Tegevusetus. Tallinn: Juura 2004, lk 54.

Arvestades tuletatud vastutuse eripära, on juriidilise isiku tegevusetuse eest vastutusele võtmise vältimatu eeldus, et tuvastatud peab olema ka temaga seotud füüsilise isiku tegevusetus olukorras, kus esines tegutsemiskohustus. Kui aga seadus sätestab garandiseisundi üksnes juriidilisele isikule, jätab see füüsilise isiku garandiseisundi tekke sõltuvusse üksiku juriidilise isiku siseregulatsioonist.¹⁶⁷

Esiteks tekitab see mõistagi probleeme sellise siseregulatsiooni olemasolu tõendamisel. Teiseks premeeriks selline lähenemine äärmist tegevusetust ehk nii füüsilisel kui juriidilisel isikul oleks võimalik vastutusest vabaneda, kui juhtkond on teadlik, et ettevõttel lasuva kohustuse täitmine on vajalik ettevõttesiseselt korraldada, kuid selleks jäetakse siseregulatsioon teadlikult kehtestamata, et vältida ühelgi füüsilisel isikul garandiseisundi teket ja seeläbi juriidilise isiku karistamist.

Iseenesest oleks sellises olukorras võimalik isiku garandiseisund tuletada valvegarandist ehk ingerentsist, mis tekitab tegutsemiskohustuse isiku eelnevast ohtlikust ja hoolsusvastasest teost ning kohustab teda ära hoidma õigushüvede edasise kahjustamise.¹⁶⁸ Oleks võimalik väita, et ettevõtte varasem hooletu juhtimine ja siseregulatsiooni kehtestamata jätmine on ettevõtte juhile endale garandiseisundi tekitanud.

Siiski on Riigikohus enda viimase aasta praktikas võtnud omaks varasemalt õiguskirjanduses avaldatud seisukoha, et isikute õiguskindluse tagamiseks peab ka juriidilise isikuga seotud füüsilise isiku garandiseisund tulenema õigusaktist.¹⁶⁹

Nii on Riigikohus selgitanud, et juriidilise isiku ja tema juhatuse liikme kohustusi ei saa samastada.¹⁷⁰ Juriidilise isiku poolt avalik-õigusliku tegutsemiskohustuse täitmata jätmine ei tähenda üldjuhul seda, et sama kohustust oleksid isiklikult rikkunud ka selle juriidilise isiku juhatuse liikmed. Juhatuse liikme selline vastutus nõuab eraldi õiguslikku alust, mis paneks tegutsemiskohustuse juriidilise isiku kõrval ka juhatuse liikmele isiklikult.¹⁷¹

Näiteks on selliseks normiks maksukorralduse seaduse¹⁷² (edaspidi **MKS**) § 8 lõige 1, mis kohustab juriidilise isiku juhatuse liikmeid täitma juriidilisel isikul lasuvat kohustust,¹⁷³ kuid selliste normide olemasolu on pigem erandlik. Juhatuse liikmel võib küll sisemisest tööjaotusest

---

¹⁶⁷ Pikamäe (*op cit* 8), lk 9-10.

¹⁶⁸ RKKKo 3-1-1-13-07, p 8.

¹⁶⁹ Pikamäe (*op cit* 8), lk 9-10.

¹⁷⁰ RKKKo 3-1-1-84-16, p 38.

¹⁷¹ *Ibid*, p 39.

¹⁷² Maksukorralduse seadus. – RT I, 28.12.2017, 37.

¹⁷³ RKKKo 3-1-1-84-16, p 39.

tulenevalt olla kohustus korraldada juriidilise isiku tegutsemiskohustuse täitmine, kuid kohtu selgituste kohaselt ei saa sellest järeldada, et see tegutsemiskohustus kehtiks ka välissuhtes ja et juhatuse liige vastutaks selle rikkumise korral koos juriidilise isikuga.¹⁷⁴

Seega on ka Riigikohus tõdenud, et juhatuse liikme garandiseisundi tekkimiseks ei piisa siseregulatsioonist, vaid see peab tulenema seadusest. Kohus on sellist seisukohta kinnitanud ka oma hilisemas lahendis.¹⁷⁵

See aga tekitab probleeme ülalkirjeldatud süütegude menetlemisel, kus normiadressaadiks on üksnes juriidiline isik. Seadus ei väida, et sellise tegevuse täitmata jätmise eest vastutaks ka juhatuse liige ning küsitav oleks ka selle väitmise võimalikkus, kuivõrd tegemist on kohustustega, mida oma olemuselt saab täita üksnes juriidiline isik. Seadusandja on võtnud teadliku otsuse sanktsioneerida ainult juriidilist isikut.

Võttes arvesse Riigikohtu praktikat, on seega tekkinud olukord, kus seadusandja on loonud sanktsiooninormid, kuid need võivad jääda paljuski sisutühjaks. Sanktsiooni maksmapanemise võimalus jääb sõltuma sellest, kas väärtegu ennast sätestava seaduse mõni muu säte või üldsegi muu seadus paneb juriidilise isiku kohustuse täitmise tagamise kohustuse selgelt ka juhatuse liikmele.

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu¹⁷⁶ seletuskirjas toodu kohaselt on võimalik, et teatud juhtudel lihtsustaks paralleelsest vastutusest loobumine juriidilise isiku suhtes läbiviidavat süüteomenetlust.¹⁷⁷ Autori hinnangul võib see kehtida ülalkirjeldatud olukordades.

Nimetatud eelnõu raames, mis on algatatud suurema rahatrahvi ülemmääraga väärteokaristuste kohaldamise võimaldamiseks, on Finantsinspeksioon avaldanud arvamust, et juriidilise isiku karistamisel võiks loobuda vastutuse tuletamisel konkreetse füüsilise isiku käitumisest, ehk derivatiivse vastutuse mudelist, ja minna üle organisatsioonilise vastutuse mudelile, kuna füüsilise isiku käitumise hindamine ei ole kohane oludes, kui rikutud on olemuslikult juriidilisele isikule suunatud normi.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ *Ibid*, p 39.

¹⁷⁵ RKKKo 4-17-1195/22, p 7.

¹⁷⁶ 586 SE seletuskiri.

¹⁷⁷ *Ibid*, lk 19.

¹⁷⁸ Finantsinspeksiooni 15. novembri 2016 pöördumine Justiitsministeeriumile (pöördumine nr 5.1-8/4337-2), lk 2.

Ka Andmekaitse Inspeksioon on selle eelnõu raames leidnud, et derivatiivsest vastutusest tuleks loobuda, kuivõrd see on karistusõiguse rakendamise efektiivistamise seisukohalt äärmiselt oluline. Ka andmekaitse valdkonnas ei ole enamjaolt võimalik juriidilise isiku rikkumist taandada ühe konkreetse füüsilise isiku tegudele või on see ülimalt keeruline, mistõttu jääb palju selliseid rikkumisi lihtsalt menetlemata.¹⁷⁹

Lisaks on selline tuletatud vastutusele omane probleem ära tuntud välismaises õiguskirjanduses, kus tuuakse välja, et normid, mis näevad ette karistuse ainult juriidilisele isikule, jätavad füüsilistele isikutele võimaluse väita, et keelunorm ei ole nende suhtes kehtinud ning et peamiselt kasutatakse sellist argumenti just tegevusetusdeliktide korral.¹⁸⁰

Seega tekib küsimus, kas kirjeldatud tegevusetusdeliktidele omaseid puudusi arvestades on tuletatud vastutus parim võimalus juriidilise isiku süüteovastutuse reguleerimiseks või oleks organisatsioonilise süsteemi näol tegemist efektiivsemat karistamist võimaldava alternatiiviga.

3.2. Käsitlus organisatsioonilises süsteemis

Organisatsioonilises süsteemis on ettevõtte poolt tegevusetusdelikti toimepanemine pigem faktiküsimus, millele järgneb ettevõtte vastutus, kui ettevõtte ise on käitunud süüliselt.¹⁸¹ Ettevõtte karistamiseks puudub vajadus tuvastada, kas mingi füüsiline isik on enda tegutsemiskohustust rikkunud, sest oluline on üksnes, kas ettevõttel endal oli selline kohustus ja kas ettevõtte on seda rikutud.¹⁸²

Seega organisatsioonilises süsteemis ei olene juriidilise isiku karistamine sellest, kas füüsilisele isikule on garandiseisund tekitatud ja kas seda on tehtud seaduse tasandil.

Samas ei tähenda see, et ka organisatsioonilise süsteemi toimimises ei arvataks olevat puudujääke. Leitakse, et kuigi selles süsteemis on sanktsiooninormid reeglina suunatud ainult ettevõttele endale, on vahel ettevõtte kõrval vajalik karistada ka selle juhatuse liikmeid. Erinevalt tuletatud vastutusest pole see aga juriidilise isiku karistamise eelduseks, vaid füüsilise isiku karistamist juriidilise isiku kõrval peetakse teatud olukordades ainsaks õiglaseks lahenduseks.¹⁸³

---

¹⁷⁹ Andmekaitse Inspeksiooni 1. novembri 2016 pöördumine Justiitsministeeriumile (pöördumine nr 1.2.-4/16/1838), p 8.

¹⁸⁰ Lederman, lk 326.

¹⁸¹ Täpsemalt vt käesoleva töö 4. peatükis.

¹⁸² A. Leavens. A Causation Approach To Criminal Omission. – California Law Review 1988/76 (3), lk 548.

¹⁸³ H. Anderson, R. Krever (koost). Directors' Personal Liability for Corporate Fault: A Comparative Analysis. New York: Kluwer Law International Publications 2008, lk 302.

Tekib mõnes mõttes sama probleem tuletatud vastutusega, kuid teisest lähtekohast – küsimus on, kuidas väita, et ettevõtte juhatuse liige peaks vastutama tegutsemiskohustuse rikkumise eest, mille seaduse järgi oli kohustatud täitma ettevõtte ise.

Selleks on kaks võimalust. Esiteks tuleneb pretsedendiõigusest, et kui juhatuse liige laseb teadlikult ettevõttel pidevalt oma kohustusi rikkuda, ei täida ta enda lojaalsuskohustust ettevõtte ees ja võib olla sunnitud isiklikult vastutama enda tegevuse eest.¹⁸⁴ Lojaalsuskohustus eeldab ühtlasi juhatuse liikme heas usus käitumist.¹⁸⁵ Juhatuse liige ei käitu heas usus, kui ta juhib ettevõtet viisil, et see rikub mingit ettevõttele pandud keeldu või siis, kui tema pärast jääb ettevõttel tegemata midagi, milleks see oli kohustatud.¹⁸⁶ Järelikult kui juhatuse liikmed ignoreerivad ettevõtte kohustust tegutsemiseks, ei ole nad käitunud heas usus. Sel juhul on nad rikkunud ka lojaalsuskohustust ettevõtte ees ja võivad vastutada koos ettevõtte endaga.¹⁸⁷

Seega selle asemel, et luua ettevõtte juhatuse liikmetele kirja pandud garandiseisund, on *Common Law* kohtuvõim jätnud endale võimaluse tuletada see üldisest õiguspõhimõtetest. Õiguskirjanduses on välja toodud, et selline karistuslik vastutussüsteem, kus juhatuse liikmele pole tegutsemiskohustust pandud, kuid ta võib vastutada üksnes juhatuse liikmeks olemise tõttu, võib teistest jurisdiktsioonidest pärit juristidele tunduda haruldase fenomenina.¹⁸⁸

Sellega saab üksnes nõustuda. Eesti õiguskorras saaks see toimida üksnes tsiviilõiguses ja ka siis vastutab juhatuse liige välissuhtes kolmandate isikute ees ainult üksikudel juhtudel.¹⁸⁹ Samas toob see välja, et ka organisatsiooniline süsteem ei toimi ideaalselt ja otsib isikute vastutusele võtmiseks süsteemi klassikalisest toimimisest väljajäävaid lisavõimalusi.

Teise võimaluse füüsilise isiku karistamiseks ettevõtte kohustuse rikkumise tõttu annab n.ö ettevõttelt katteloori eemaldamise põhimõte (ingl k *lifting the corporate veil, piercing the corporate veil*). Nagu enamikes Mandri-Euroopa riikides ei vastuta üldjuhul ka *Common Law* õiguskordades juhatuse liige ettevõtte kohustuste rikkumise eest isiklikult. Samas lubab see põhimõte kohtul teatud juhtudel n.ö tõsta üles või purustada loor, mis ettevõtet katab, et vaadata, kes on tegelikud isikud selle igapäevase juhtimise taga.¹⁹⁰ Selleks tuleb kohtul

---

¹⁸⁴ J. A. Humbach. Director Liability for Corporate Crimes: Lawyers as Safe Haven? – New York Law School Law Review 2010/55, lk 444.

¹⁸⁵ Eestis oleks see samastatav korraliku ettevõtja hoolsusega.

¹⁸⁶ Humbach, lk 445.

¹⁸⁷ *Ibid*, lk 446.

¹⁸⁸ Anderson, Krever, lk 301.

¹⁸⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk 178.

¹⁹⁰ S. Raja jt. India: Liabilities of Directors; Persons Who Can Bring Actions Against the Directors, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.mondaq.com/india/x/154260/Directors+Officers+Executives+Shareholders/Liabilities+Of+Directors+Persons+Who+Can+Bring+Actions+Against> (31.03.2018).

eelnevalt hinnata, kas juhatuse liige võib ettevõtet kasutada enda *alter ego*-na, et teadlikult ettevõtte nimel kohustusi rikkuda.¹⁹¹ Seega sisuliselt jõutakse sama lahenduseni, milleni jõutaks lojaalsuskohustusele tuginedes, kuid läbi teise printsiibi.

Oluline on märkida, et kuigi kirjeldatud käsitlusi kasutatakse harva, rõhutatakse siiski, et need ei paku õiguskindlust, kuivõrd pole võimalik ette näha, millal täpsemalt kohus otsustab juhatuse liikmele õiguspõhimõtetest tegutsemiskohustuse tuletada ja raskeid sanktsioone rakendada.¹⁹² Märgitakse, et kohtupraktika sellise garandiseisundi olemasolu kohta on lahknev ja mittekoherentne.¹⁹³

Seega välja arvatud erandlikud juhud, ei ole probleem füüsilise isiku garandiseisundi loomisest ega selle tõendamisest organisatsioonilisele süsteemile omane. Piisab ettevõtte enda sellisest kohustusest, mida vastutusele võtmiseks peab olema rikutud. Olukordades, kus organisatsiooniline süsteem on pidanud vajalikuks karistada ka füüsilist isikut, on tegutsemiskohustus tuletatud õiguspõhimõtetest.

Ühest küljest võimaldab see väita, et lähtudes organisatsioonilisest süsteemist ei saaks Eesti õiguskorras enam esineda raskust, kus kohtupraktikast nähtuvalt on vajalik garandikohustuste seadustes dubleerimine. Juriidilist isikut oleks võimalik karistada ainult tema enda tegutsemiskohustuse rikkumisest tulenevalt.

Samas nähtus ka süsteemi ebamäärasus ning puudujäägid. Lisaks viitab selline juriidilise isiku sanktsiooninormist füüsilisele isikule vastutuse tuletamine, et ettevõtlusega seotud sanktsiooninorme kehtestatakse *Common Law* jurisdiktsioonides peamiselt ainult juriidilistele isikutele. Vastupidisel juhul eksisteeriksid normid, mis oleksid suunatud ka füüsilistele isikutele ja puuduks vajadus nende karistamise aluste tuletamiseks õiguspõhimõtetest. Järelikult on organisatsioonilises süsteemis karistuse kandmise raskuskese viidud ainult juriidilisele isikule ja füüsilise isiku vastutus on selle kõrval pigem erandlik.

Eesti juriidilise isiku süüteovastutuse osas on aga leitud, et juriidiline isik peaks vastutuse subjektina kõne alla tulema üksnes erandina.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ Humbach, lk 446.

¹⁹² Anderson, Krever, lk 302.

¹⁹³ Leavens, lk 549.

¹⁹⁴ Elkind, Sootak, lk 675.

3.3. Käsitlused teistes Euroopa Liidu liikmesriikides

Euroopa Liidu riigisiseste seadusandluste nõuded füüsilise isiku garandiseisundi sätestamisest ei ole ühtsed. Leidub riike, kus nõutakse selle sätestamist seadustes, kuid on ka riike, kus seda ei peeta vältimatult vajalikuks.

Horvaatia äriühingute karistusseadustik võimaldab juriidilist isikut karistada selle füüsilisest isikust esindaja süüteo eest, kui sellega on rikutud ka mõnda juriidilisele isikule pandud kohustust või kui juriidiline isik teadis või oleks pidanud teadma, et sellele tekib süüteo toimepanemisest illegaalne tulu.¹⁹⁵ Siseregulatsiooni rikkumise osas tuuakse välja, et sellest saab füüsilise isiku vastutus tuleneda üksnes juhul, kui see langeb kokku mõne seaduses sätestatud süüteo koosseisuasjaoludega.¹⁹⁶ Sellest järeldeb, et ainult siseregulatsioon ei ole Horvaatias füüsilise isiku süüteovastutuse tekkimise iseseisvaks aluseks ning järelikult ei saa sellest tuletada ka füüsilise isiku garandiseisundit.

Ka Küprosel on võetud omaks põhimõte, mille järgi saab juriidilise isiku vastutuse aluseks olla üksnes selline füüsilise isiku tegu või tegevusetus, mis lisaks ettevõtte sisereeglitele vastab ka seaduses sätestatud süüteo tunnustele.¹⁹⁷

Samas leidub ka riike, kus tegevusetusdeliktide osas on kehtestatud üldsegi omaette regulatsioon. Nii on näiteks Soomes, kus üldiselt kehtib tuletatud vastutuse süsteem ja tegevusetusdeliktide korral toimub füüsilise isiku süüalise teo juriidilisele isikule omistamine. Tegevusetusdeliktide osas on aga sellest loobutud. Juriidiline isik vastutab tegevusetuse eest ilma, et peaks olema tõendatud tegevusetuks jäänud füüsiline isik ja tema kohustus tegutseda.¹⁹⁸

Kuna Soome karistusõiguse lahutamatu osa on *nulla poena sine lege* põhimõte, siis tuuakse välja, et ühelegi isikut – füüsilist ega juriidilist – ei ole võimalik karistada millegi muu kui seaduse alusel. Ainult seadus saab kinnitada, et tegu või tegevusetus oli selle toimepanemise hetkel keelatud ja karistatav.¹⁹⁹ Soome kohtutele on jäetud ka diskretsioon juriidilist isikut tegevusetuse eest mitte karistada, kui hoolsuskohustuse täitmata jätmine, mis võimaldas süüteo koosseisu realiseerumist, on olnud vähene.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ Criminal Liability of Companies. A Global Practice Guide by Lex Mundi Business Crimes and Compliance Practice Group 2012, lk 49.

¹⁹⁶ *Ibid*, lk 51.

¹⁹⁷ *Ibid*, lk 58.

¹⁹⁸ *Ibid*, lk 123.

¹⁹⁹ *Ibid*, lk 81.

²⁰⁰ *Ibid*, lk 82.

Erandlik regulatsioon esineb ka Hollandis, kus üldiselt on juriidiliste isikute vastutus majanduskuritegude eest võimalik juba alates 1951. aastast.²⁰¹ Seega on tegemist ühe esimese riigiga Mandri-Euroopas, kus juriidilisi isikuid karistama hakati.

Hollandi regulatsiooni kujunemisel on olnud aluseks arusaam, et juriidilised isikud saavad tegutseda ainult läbi füüsiliste isikute. Seega omistatakse juriidilisele isikule füüsilise isiku tegu või tegevusetus, kui see on ettevõtte poliitikale aja jooksul omaks saanud või kui see esmakordsel toimepanemisel juhttasandilt heakskiidu saab. Iseenesest saab juriidiline isik tegevusetuse eest vastutada ka siis, kui füüsiline isik on rikkunud siseregulatsiooni, kuid täiendav tingimus on, et juhttasandil oldi sellisest õigusvastasest tegevusetusest teadlikud, kuid selle osas ei võetud midagi ette.²⁰²

Lisaks tuuakse Hollandi osas välja, et isegi kui füüsiline isik rikub siseregulatsiooni, ei muuda see asjaolu, et harilikult ei too juriidilise isiku vastutust kaasa ainult ühe füüsilise isiku tegevus. Juriidilise isiku õigusvastane tegevus väidetakse olevat midagi enamat, kui üks isoleeritud juhtum.²⁰³ Sellest järeldub, et ühest küljest piisab garandiseisundi kehtestamisest siseregulatsioonis, kuid et teisest küljest tuleb juriidilisele isikule selle vastutusele võtmiseks omistada mitme füüsilise isiku tegevusetus. Seega juriidilise isiku süüteod Hollandis peavad olema midagi kvalitatiivselt erinevat süütegudest, mida saab toime panna üksik füüsiline isik.

Sarnaselt Hollandile näeb ka Portugali regulatsioon ette, et füüsilise isiku poolt siseregulatsiooni rikkumine saab tuua kaasa juriidilise isiku vastutuse vaid juhul, kui ettevõtte juhid sellisest rikkumisest teadsid ja neil oli võimalus seda takistada, kuid nad ei teinud seda.²⁰⁴

Autori hinnangul nähtub sellisest käsitlusest jällegi, et see saab olla kasutusel ja toimida olukorras, kus juriidilise isiku süütegude ring on pigem kitsas ja seondub protsessidega majandustegevuses. Näiteks kui ettevõttel on kohustus esitada kindlaks kuupäevaks mingi aruanne, siis on juhtivtöötajatel võimalus kuupäeva lähenedes tunda huvi ja kontrollida, kui kaugele protsessiga jõutud on. Sellisel juhul on mõisteta, et see saab toimida tingimus, mis nõuab, et ettevõtte juht töötaja tegevusetusest teadlik oleks. Kui aga tegemist on n.ö äkkolukorraga, ei tundu selline lahendus kõige efektiivsem. Näiteks kui laev on minemas põhja ning meeskonnaliikmetel on kohustus pardalolijaid abistada, kuid nad ei tee seda, puudub piisav aeg,

---

²⁰¹ *Ibid*, lk 192.

²⁰² *Ibid*, lk 194.

²⁰³ *Ibid*.

²⁰⁴ *Ibid*, lk 207.

et juhtivtöötaja kas saaks olukorrast üldse teadlikuks või veel vähem jõuaks tegevusetust heaks kiita.

Eelnevast nähtub, et erinevad riigid Euroopa Liidus on enda regulatsioonides seadnud füüsilise isiku garandiseisundile erinevad nõuded. Enamasti nõutakse, et garandiseisund tuleneks seadusest. Kui see ka nii ei ole, siis nõutakse lisaks, et tegevusetus peab olema juhttasandil heaks kiidetud. Seega olukord, kus füüsilise isiku kohustus tegutseda võib tuleneda siseregulatsioonist, on pigem erandlik.

Nagu ülal mainitud, on võimalikke lahendusi olukorrale, kus tuletatud vastutuse süsteemis on tegevusetust sanktsioneeriv norm suunatud ainult juriidilisele isikule, käsitletud ka õiguskirjanduses. Leitakse, et normitehnilisi lahendusi selle osas on kahesuguseid.²⁰⁵

Esimese variandina on toodud välja üldosalise normi loomise võimalus, mis sätestaks, et kui sanktsiooninorm on suunatud ainult juriidilise isiku vastu, siis loetakse, et see kehtib automaatselt ka asjaomase valdkonna eest vastutava füüsilise isiku suhtes. Sellega loodaks üldine füüsilistele isikutele garandiseisundit tekitav norm.²⁰⁶

Alternatiivse võimalusena pakutakse, et vastutusele võetakse iga vastava valdkonna eest vasutav füüsiline isik, välja arvatud, kui ta suudab tõendada, et ta tegi kõik endast olenava juriidilise isiku poolt seaduse nõuete täitmiseks.²⁰⁷

Kui esimene variant täpsustab, et juriidilise isiku kohustus peab olema tagatud füüsiliste isikute poolt ilma, et muudetaks süüteomenetlustele omast tõendamiskoormist, siis teine variant lähtub süüpresumptsiost, kuigi jätab võimaluse sellele vastu vaielda. Tuuakse välja, et seadusandjatel on valikuvõimalus olenevalt riigi põhiseaduslikest garantiidest ja sellest, kas juriidilise isiku vastutust soovitakse muuta füüsiliste isikute vastutusest laimaks või mitte.²⁰⁸

Kuivõrd Eesti Vabariigis on süütuse presumptsioon põhiseaduslik tagatis ning keegi ei pea süütemenetluses tõendama enda süü puudumist,²⁰⁹ ei ole teise variandi kasutamine autori hinnangul võimalik.

Tulles aga tagasi esimese variandi juurde üldise garandiseisundit loova sätte kehtestamisest, on selles osas varasemalt arutletud ka Eesti õiguskirjanduses, tuues välja, et näiteks Saksa vääriteokaristusõiguses on karistusseaduse eriossa konstrueeritud eraldi süüteokoosseis, mis

---

²⁰⁵ Lederman, lk 327.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ H. Sepp, E. Kergandberg. PS § 22/2. – Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2017.

näeb ette vastutuse juriidilise isiku organi poolt järelevalvekohustuse rikkumise eest. Sisuliselt on selle lahendusega juhi vastutus järelevalvekohustuse rikkumise eest muudetud mitteehtsast ehtsaks tegevusetusdeliktiks.²¹⁰

On leitud, et sellise lahenduse loomist tasub kaaluda ka Eesti karistusõiguses, sest see võimaldab juriidilisele isikule kooskõlas süüpärimõttega omistada korporatsiooni õiguslikult tegutsema kohustatud töötajate rikkumised, lahendades samas omistamisprobleemid olukorras, kus juriidilise isiku juhtivtasand tavatöötaja poolt toime pandud süüteoest midagi ei teadnud. Lahendusega kaasneks füüsilisest isikust vahetu toimepanija ja juriidilise isiku vastutus eri süütegude eest: kui vahetut tegutsejat ähvardaks karistus omakäeliselt realiseeritud süüteo eest, siis juriidiline isik vastutaks oma organite vahendusel toimepandud järelevalvekohustuse rikkumise eest.²¹¹

---

²¹⁰ Pikamäe (*op cit* 8), lk 10.

²¹¹ *Ibid.*

4. JURIIDILISE ISIKU SÜÜ

4.1. Paralleelvastutuse kitsaskohad

Nagu mainitud, on KarS § 14 lõike 1 kohaselt juriidilise isiku karistamiseks vajalik tuvastada juriidilise isiku huvides tegutsenud füüsiline isik, kelle deliktistruktuuri elemendid juriidilisele isikule omistada, sest õigusliku abstraktsioonina ei ole viimane suuteline iseseisvalt süütegusid toime panema.²¹²

Kuna KarS § 2 lõige 2 lähtub karistuse kohaldamise eelduste loetlemisel selgelt süüpehinnatavatest ning KarS-st tulenev deliktistruktuur ei erista füüsilise ja juriidilise isiku vastutusele võtmise tingimusi,²¹³ tuleb juriidilisele isiku süü järelikult täies ulatuses tuletada füüsilise isiku omast.

Seejuures on arutletud, kas sellised tuletatud vastutuse pakutavad lahendused, mis põhinevad süü võrdsustamisel, on süütegude menetlemisel enam rahuldustpakkuvad. Näiteks vaieldakse õiguskirjanduses, kas juriidilise isiku vastutus peab olema välistatud ka siis, kui füüsiline isik on süüvõimetu või tegutseb keelueksimuses.²¹⁴

On leitud, et tuletatud vastutuse võimalused juriidilise isiku vastutusele võtmiseks jäävad puudulikeks ka olukordades, kus teadlikkus süüteo asjaoludest on jagatud eri isikute vahel ja ainult kombineeritult on täidetud süüteo subjektiivsed tunnused.²¹⁵ Selliste koondteadmistega tegude korral on täna reaalne võimalus, et karistada ei saa ei füüsilisi isikuid ega juriidilist isikut, mille osas on omakorda arvatud, et see muudab juriidilise isiku vastutuse ebatõhusaks ja ebapiisavaks.²¹⁶

Samuti tuuakse juriidilise isiku vastutuse osas välja süü personaliseerimise kohustuse probleem.²¹⁷ Tuletatud vastutus nõuab KarS § 14 kohaselt, et juriidilisele isikule omistataks mingi konkreetse teo toimepannud füüsilise isiku süü, kuid ettevõtetest lähtuvate kuritegude puhul ei ole tihti üldse võimalik teha kindlaks teo eest vastutavat üksikisikut.²¹⁸ Tänapäevases majanduses tegutsevate ettevõtete keerulistest struktuuridest ja otsustusprotsessidest tulenevalt

---

²¹² *Ibid.*

²¹³ *Ibid.*, lk 8.

²¹⁴ Elkind, Sootak, lk 680.

²¹⁵ Pöördumine nr 10.2-1/17268, lk 9.

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ Samson, lk 366, *passim*.

ei pruugi ühe füüsilisest isikust toimepanija ja tema süü kindlakstegemine seega võimalik olla.²¹⁹

Sellele viitab ka eelmises peatükis kirjeldatu, kuidas ettevõtlusega seonduvate süütegude osas sätestatakse üha enam koosseise, mida olemuslikult saavad täita ainult juriidilised isikud ning mille osas konkreetse füüsilise isiku identifitseerimise kohustus viib sageli alustatud süüteomenetluste tulemusteta lõpetamiseni.

Süü personaliseerimise probleemi leevendamiseks on Riigikohtu praktikast tulenevalt Eestis praeguseks kasutusel organi teo mõiste. See võimaldab anonüümse süü imputeerimist juriidilisele isikule olukorras, kus organi iga liikme tegevust ei ole võimalik tõendada (nt organisatsiooni salajase hääletuse puhul).²²⁰ Kohtupraktika selline edasiarendus ei lahenda aga olukordi, kus ei ole võimalik tuvastada ettevõtte nimel tegutsenud pädevat esindajat ja tema süüd.

Seega üldiselt tuuakse välja, et sellistest kitsaskohtadest tulenevalt muutub praktikas nii ettevõtete esindajate kui ettevõtete endi suhtes süüdimõistvate kohtuotsuste saamine üha keerulisemaks.²²¹

Süü personaliseerimine ja juriidilise isiku vastutuse sidumine füüsilise isiku vastutusele võtmise asjaolude esinemisega ei kehti organisatsioonilises süsteemis. Nimetatud süsteemis eksisteerib juriidilise isiku süü iseseisvalt, mis võimaldab ettevõtet n.ö otse vastutusele võtta.

Sellest olenemata on Eesti õiguskirjanduses ka neil vähestel kordadel, kui käsitlust on leidnud juriidilise isiku süü kitsaskohad, leitud, et organisatsioonilise süsteemi kasutuselevõtt ei võimaldaks rahuldustpakkuvaid lahendusi. On toodud välja, et sellega kaotaks süü enda piiritleva funktsiooni ning see omakorda viiks süü elimineerimiseni karistusõiguses.²²² Sel juhul samastuks karistusõigus rangest vastutusest lähtuva tsiviilõigusega, sest poleks võimalik eristada, kus lõpeb vastutus võõra käitumise eest ja algab süüdiolek oma teos.²²³

Teisalt on siiski tuvastatav huvi küsimuse osas, millistel juhtudel saab ikkagi juriidilisele isikule tuletatud vastutuse järgi imputeerida füüsilise isiku individuaalse süü ning kas juriidilise isiku süü saab eksisteerida lahus füüsilise isiku individualiseeritud süüst.²²⁴

---

²¹⁹ Olev, lk 11.

²²⁰ RKKKo 3-1-1-137-04, p 14.2.

²²¹ Gobert, Punch, lk 2.

²²² Samson.

²²³ H. J. Hirsch. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. – Juridica 1996/I, lk 17.

²²⁴ Põrdumine nr 10.2-1/17268, lk 4.

Seepärast analüüsib autor järgnevalt juriidilise isiku iseseisva süü tunnistamise aluseid organisatsioonilise süsteemi järgi ja seda, kas nende kasutamine võimaldaks juriidiliste isikute efektiivset karistamist ilma, et süümõiste kaotaks enda piititletavuse.

4.2. Käsitlused juriidilise isiku iseseisva süüvõime tunnistamisest

4.2.1. Puudulik ennetustöö

Erinevalt tuletatud vastutusest, mis tugineb nominalistlikule filosoofiale,²²⁵ lähtub organisatsiooniline süsteem realismist. Kui esimese järgi pole juriidiline isik midagi muud kui üksikisikutest koosnev fiktiivne keha, mille käitumine on indiviidide käitumiste summa,²²⁶ siis realistide hinnangul on juriidiline isik täielikult iseseisev isik, millel on omad toimimisprotseduurid, süsteemid ja süüvõime. Juriidiline isik võib vastutada isegi siis, kui ühegi ettevõttega seotud füüsilise isiku süüd pole võimalik tuvastada²²⁷ ning selle süü kujuneb autonoomselt füüsilise isiku süüst. Üritatakse arvestada tänapäevaste ettevõtlusvormide ja tehnoloogilise arenguga ning leetakse, et sellega kaasneb ettevõttesiseste õigusrikkumiste risk, mille haldamise kohustus lasub just juriidilisel isikul.²²⁸

Realistid kinnitavad, et kuigi juriidilisel isikul ei teki süüvõimet tulenevalt tema vanusest ega vaimsest seisundist, eksisteerivad selleks siiski teistsugused alused. Neid aluseid on kolm ning ühise omadusena vaatlevad need kõik asjaolu, kas juriidiline isik on mingil moel suurendanud ettevõttesisest kuritegude toimepanemise riski.

Esimesena alusena tuuakse välja ettevõtte puudulik ennetustöö (ingl k *proactive corporate fault*). Seda kasutatakse olukorras, kus ettevõttes kujuneda lastud süsteemid ei ole suutelised kuriteo toimepanemist ära hoidma.²²⁹ Selle rakendamiseks analüüsitakse, milline oli juriidilise isiku toimimine enne konkreetse õigusvastase teo toimepanemist ning kas ja mida oli tehtud selle ennetamiseks.²³⁰

---

²²⁵ N. Cavanagh. Corporate Criminal Liability: An Assessment of the Models of Fault. – The Journal of Criminal Law 2011/75 (5), lk 414.

²²⁶ E. Colvin. Corporate Personality and Criminal Liability. – Bond University Law Faculty Publications 1995/6 (1), lk 6.

²²⁷ G. R. Sullivan. The Attribution of Culpability to Limited Companies. – The Cambridge Law Journal 1996/55 (3), lk 524.

²²⁸ A. Fiorella jt. Corporate Criminal Liability and Compliance Programs. Towards a Common Model in the European Union. 2. trk. Jovene 2012, lk 66.

²²⁹ *Sine nomine*. Developments in the Law: Corporate Crime: Regulating Corporate Behaviour Through Criminal Sanctions. – Harvard Law Review 1979/92 (6), lk 1270. Arvutivõrgus: <https://www.jstor.org/journal/harvardlawreview?decade=1970> (2.02.2018).

²³⁰ W. S. Laufer. Corporate Bodies and Guilty Minds: the Failure of Corporate Criminal Liability. Chicago and London: University of Chicago Press 2006, lk 57.

Täpsemalt loetakse juriidilise isiku süüvõime esinevaks juhul, kui ettevõttes on loomata tegevusvaldkonnaga seonduda võivat kuritegevust ennetavad eeskirjad ja tavad. Vastavusnõuete rakendamist, nõuetele vastavuse aruandluse väljatöötamist ja sisehindamise läbiviimist loetakse juhtivtöötajate kohustuseks,²³¹ mille täitmise peab omakorda tagama juhatus või muu ettevõtte juhtorgan. Sisuliselt loetakse juriidilise isiku süü künniseks ühinguõiguses kasutatava nõuetekohase hoolsuskontrolli (ingl k *due diligence*) teostamata jätmist olukorras, kus ettevõttel oli see võimalus.²³²

Loetakse, et juriidiline isik siiski on teostanud mõistliku pingutuse kuritegevuse ennetamiseks, kui on võimalik tuvastada (a) selgete ja veenvate keeldude varasem edastamine sisekorraeeskirjade, eetikakoodeksite ja väljaõppeprogrammide vormis või (b) muud ennetavate meetmete väljatöötamisele ja rakendamisele viitavad asjaolud.²³³

Puuduliku ennetustöö alust kasutati juriidilise isiku süü jaatamiseks näiteks *Banco Popular de Puerto Rico* kaasuses, kus pangal lasus kohustus monitoorida ja teavitada rahapesutunnustega tegevusest. Kuna aga puudusid asjakohased eeskirjad ning hoolsuskontrolli ei teostatud, tuvastati rahapesu ja sellest teavitati liiga hilja. Sellest tulenevalt loeti juriidiline isik süüd omavaks, millele järgnes ka süüdimõistev otsus.²³⁴

4.2.2. Ettevõtte reaktsioon õigusrikkumisele

Teine realisteide poolt tunnustust leidnud alus juriidilise isiku süüvõime jaatamiseks on ettevõtte reaktsioon õigusrikkumisele (ingl k *reactive corporate fault*), mille on välja töötanud B. Fisse ja J. Braithwaite.²³⁵ Ka see alus keskendub nõuetekohase hoolsuskontrolli teostamisele, kuid erinevalt puuduliku ennetustöö alusest lasub fookus ettevõtte tegevusel (või tegevusetusel) peale konkreetsest õigusrikkumisest teadasaamist. Autorid Fisse ja Braithwaite on alust defineerinud kui ettevõtte põhjendamatut kuriteo tagajärgi parandavate meetmete väljatöötamata ning seejärel kasutamata jätmist.²³⁶

Nimetatud asjaolud on kumulatiivsed, s.t isegi kui on tõendatud vastavate sisekorrareeglite kirjalik eksistents, tuleb lisaks selgitada välja ja anda hinnang, kas ettevõtte tegelik käitumine

---

²³¹ *Ibid.*

²³² J. R. Elkins. Corporations and the Criminal Law: An Uneasy Alliance. – Kentucky Law Journal 1976/65, lk 119.

²³³ Laufer, lk 57.

²³⁴ *Ibid.*, lk 58.

²³⁵ B. Fisse, J. Braithwaite. The Allocation of Responsibility for Corporate Crime: Individualism, Collectivism and Accountability. – The Sydney Law Review 1988/11 (3), lk 468.

²³⁶ Laufer, lk 48.

nendega kooskõlas oli. Eesmärgiks on välistada üldsõnaliste reeglistike väljatöötamist, mis reaalselt preventiivset mõju ei oma (ingl k *boilerplate policies*).²³⁷

Juriidilise isiku juhttasandilt tulnud mõistlikeks ettepanekuteks peale rikkumisest teadasaamist peetakse näiteks ettevõttesisest distsipliini parandavate programmidega alustamist, töökorraldusliku või -kultuuri reformi läbiviimist või muude võimaluste puudumisel vähemalt hüvitise maksmist.²³⁸ Selliste meetmete kasutamata jätmine tähendaks ettevõtte reaktsiooni aluse järgi juriidilise isiku süü olemasolu.²³⁹

Algselt soovitati ettevõtte reaktsiooni aluse kasutamist üksnes väärtegade korral, kuid hiljem on selle rakendusala laiendatud ka kuritegudele. Aluse peamise kriitikana on esitatud konkreetsete ajaliste raamide puudumist – pole teada, kui palju hilisemat tagajärgede likvideerimist ettevõtte poolt süüvõime hindamisel arvesse võetakse. See omakorda mõjub negatiivselt õiguskindlusele.²⁴⁰

Mudelit illustreeriva kaasusena on toodud *Koppers Industries Incorporation*, kus nimetatud ettevõttele kui maailma suurimale kivisöetõrva destilleerijale esitati kahtlustus vee ja õhu ulatusliku saastamise kui keskkonnavastase kuriteo toimepanemise eest. Menetlus lõppes küll kokkuleppega, kuid lisaks 2,9 miljoni USD tasumisele pandi ettevõttele kohustus hakata kasutama riskijuhtimise programmi ning lasta selle täitmist kontrollida audiitoritel. Kokkuleppe eesmärgiks on seega peetud tekkida võivatele rikkumistele ettevõtet mõistlikult reageerima sundimist ehk tagada, et ettevõtte ei paneks edaspidi kuritegusid süüliselt toime.²⁴¹

4.2.3. Juriidilise isiku hinge käsitus

Erinevalt kahest eelkirjeldatud alusest ei keskendu juriidilise isiku hinge süüvõime alus (ingl k *corporate ethos*) niivõrd ettevõtte tegevusele enne või pärast konkreetsest seadusrikkumisest teadasaamist, kui ühingu üleüldisele kultuurile, olles seega kolmest mudelist kõige laiema kohaldamisalaga.

Loetakse, et juriidilisel isikul on oma tegutsemisviis, mis ei ole kujunenud välja ega ole seotud ühegi konkreetse isiku panusega, vaid on tihti erinevatel tasanditel töötavate isikute kompromissi tulemus. Ettevõtte kriminaalsele tegevusele õhutav kultuur võib olla alguse

---

²³⁷ B. Fisse. The Attribution of Criminal Liability to Corporations: A Statutory Model. – The Sydney Law Review 1992/13 (3), lk 289.

²³⁸ Fisse, Braithwaite, lk 468.

²³⁹ Laufer, lk 58.

²⁴⁰ M. Wilkinson. Corporate Criminal Liability – The Move Towards Recognising Genuine Corporate Fault. – Canterbury Law Review 2003/142 (5), lk 19.

²⁴¹ Laufer, lk 58.

saanud näiteks esimese omaniku tegevusest, kes kuriteo toimepanemise ajal enam tegev pole, mispärast leitakse, et isegi kui puudub konkreetne süüliselt käitunud füüsiline isik, saab siiski juriidilise isiku enda tegevus olla süüline.²⁴²

Süü omistatakse sellega ettevõttele, mille kultuur, isikupära või piltlikult öeldes „hing“ soodustab enda esindajaid ebaeetilistes tegudes või süütegudes osalema.²⁴³ Taoline hing võib peituda töötajate hierarhilistes vahekordades, ettevõtte eesmärkides, sisekorras, valdkonna eetikakoodeksite ja regulatsioonide täitmise tagamiseks tehtud pingutustes või ka töötajatele makstava töötasu tasemes.²⁴⁴ Lisaks pööratakse tähelepanu järelevalve teostamisele juhatuse poolt ning sellele, kas juriidilist isikut on juba varasemalt süütegude toimepanemise eest karistatud.²⁴⁵

Kokkuvõtvalt on juriidilise isiku hinge aluse järgi võimalik teha juriidilisele isikule etteheide teo süülisest toimepanemisest kolme eelduse üheaegse täidetuse korral: kui (1) ettevõttesisesed väljakujunenud tavad või tegutsemisviisid on õigusvastased; (2) oli mõistlikult ettenähtav, et töötajad sellisele tavale või viisile tugineda võivad ja seega ise õigusrikkumise toime panna võivad; (3) ettevõtte oma pikaajase tegevusega verbaalselt või konkludentselt kiidab heaks sellised füüsiliste isikute õigusrikkumised.²⁴⁶

Kirjeldatud käsitlustest nähtub seega, et juriidilise isiku süüvõime jaatamiseks organisatsioonilises süsteemis on välja töötatud konkreetsemad kriteeriumid, kui Eesti õiguskirjanduses seni kirjeldatud. Autori hinnangul ei ole seega võimalik nõustuda, et süsteemi kasutuselevõtuga kaasneks automaatselt süümõiste elimineerimine või selle täielik ümberkujundamine, kuna teatavad n.ö mõõdupuud siiski on välja töötatud ning selle peamiseks sisuks jääks endiselt õigusvastase käitumise etteheidetavus.

Siiski ei saa eitada asjaolu, et kirjeldatud käsitlused juriidilise isiku süüvõimest on paljuski abstraktsed ja pigem suunavad ega paku romaani-germaani õigustraditsioonile omaseid ammendavaid juhtnööre isiku süüvõime eeldamiseks (ega selle välistamiseks). Käsitlused on teineteisega sarnased ning hea argumentatsiooni korral paljuski manipuleeritavad. Näiteks ei ole üheselt selge, kuidas sisuliselt erinevad puuduliku ennetustöö alus ja juriidilise isiku hinge

---

²⁴² J. Gobert. Corporate Criminality: Four Models of Fault. – The Legal Studies 1994/14, lk 394-395.

²⁴³ S. Key. Organizational Ethical Culture: Real or Imagined? – Journal of Business Ethics 1999/20, lk 217, *passim*.

²⁴⁴ P. H. Bucy. Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability. – Minnesota Law Review 1990-1991/75, lk 1099.

²⁴⁵ Laufer, lk 59.

²⁴⁶ P. A. French. Collective and Corporate Responsibility. New York: Columbia University Press 1984, lk 74.

alus, kui nende mõlema järgi võib tekkida juriidilise isiku süüvõime tulenevalt puudulikust pingutusest õigusaktide järgimise tagamisel.

4.3. Käsitlused juriidilise isiku enda tahtlusest

4.3.1. Ühe füüsilise isiku teadmiste standard

Töö eelmises alapeatükis kirjeldatud organisatsioonilisele süsteemile omased juriidilise isiku süüvõime alused võimaldaksid lahendada küsimuse KarS § 2 lõikes 2 toodud deliktistruktuuri kolmandast astmest ehk süüvõimest. Sealt edasi tekib aga küsimus, mis saab süüküsimuse teisest osast ehk teo omistamisest toimepanijale läbi erinevate süü vormide: tahtluse või ettevaatamatuse.²⁴⁷

Selline küsimuseasetus ei ole originaalne ning asjaolule, et ülalkirjeldatud süüvormid ei sisalda juriidilise isiku tahtlust, on viidatud juba süsteemi kasutavas *Common Law* õiguskirjanduses. Nimetatu tuleneb asjaolust, et kuigi sarnaselt romaani-germaani õigustraditsioonile omase kolmeastmelise deliktistruktuuriga²⁴⁸ nõuavad ka *Common Law* jurisdiktsioonid vastutuse alustena õigusvastase ja süüalise teo tahtlikku toimepanemist,²⁴⁹ ei jagune vastutuse alused mitte kolme, vaid kahe tasandi vahel, mis on hõlmatud mõistetega *actus reus* ja *mens rea*.

Kui *actus reus* vaatab, kas isik on süüdi oma objektiivses tegevuses, siis *mens rea* küsib, kas isik on tegutsenud kuritegeliku tahtlusega. Seejuures on *mens rea* eelduseks *actus reus*'ele.²⁵⁰ Töö eelmises osas käsitletud organisatsioonilise süsteemi süüvormide osas tähendaks see, et proovides neid sobitada kolmeastmelisse deliktistruktuuri, jätaksid need katmata süüteokoosseisu subjektiivsed tunnused.

Seepärast väljendati *Common Law* õiguskirjanduses 1980. aastatel sagedast arvamust, et juriidilistele isikutele väljatöötatud süümodelid ei ole piisav alus nende süüdimõistmiseks ning et karistusõiguse konventsionaalne kohaldamine juriidilistele isikutele ei õigusta end.²⁵¹ Autorid leidsid, et kui süüte toime panemise eeldusteks on nii isiku süü kui tahtlus, siis tähendaks see juriidilise isiku vastutuse osas ikkagi teatavat derivatiivsust, kuna juriidilise isiku tahtlust pole võimalik välja selgitada kellegi muu kui füüsilisest isikust toimepanija abil.²⁵²

²⁴⁷ P. Pikamäe. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. Doktoritöö. Tartu Ülikool 2006, lk 14-15.

²⁴⁸ A. Saarma. Rahvusvahelisest õigusest tulenevad õigustavad asjaolud. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015, lk 3.

²⁴⁹ M. E. Diamantis. Corporate Criminal Minds – Notre Dame Law Review 2016/91 (5), lk 2050.

²⁵⁰ H. C. Black. Black's Law Dictionary. Minnesota: West Publishing Co 1998, lk 36.

²⁵¹ Gobert, lk 394.

²⁵² De Maglie, lk 559.

Probleemi vastukajana hakkas 1990. aastate lõpus *Common Law* õiguskirjanduses levima seisukoht, mille kohaselt on õigustatud väita, et juriidilistel isikutel eksisteerib siiski ka iseseisev tahtlus ning et see tuleneb ühingu struktuurist.²⁵³ Leitakse, et juriidilisel isikul on võimalik tegutseda kõikide samade tahtluse liikidega, mis füüsilisel isikulgi. Seejuures eristatakse kavatsust, kui isik tegutseb eesmärgiga saavutada teatud tulemus;²⁵⁴ tahtlust, kui isik on teadlik enda tegutsemisviisist ning kui ta teab, millise tagajärje see tingib;²⁵⁵ kergemeelsust, kui isik tingib olulise ja põhjendamatu riski või kui jätab sellise riskiga arvestamata²⁵⁶ ning ettevaatamatust, mis tähendab nõuetekohase hoolsuse täitmata jätmist.²⁵⁷

Eesti karistusõigusteooria mõistes eristatakse organisatsioonilises süsteemis seega kahte tahtluse ja kahte ettevaatamatuse liiki. Juba 1970. aastate Ameerika Ühendriikide õiguskirjanduses on märgitud, et kuigi liigituste arv ja nimetused ei lange kokku, lähtuvad Saksamaa ja (tollaste) Nõukogude Liidu liikmesriikide regulatsioonid isikute tahtlust käsitledes samast nägemusest.²⁵⁸

Seejärel töötati välja organisatsioonilises süsteemis juriidiliste isikute tahtluse olemasolu kindlakstegemiseks järgnev kaheastmeline käsitlus. Lepiti kokku standardid, mille täidetuse korral saab öelda, et füüsilisest isikust olenemata esineb tahtlus just juriidilisel isikul endal. Kui standard on täidetud, tuleb täiendavalt kindlaks määrata üks eelnevalt mainitud tahtluse liikidest.²⁵⁹ Sellest ilmneb tahtluse tuvastamise kontrolli kaheastmelisus.

Standarditest esimene on ühe füüsilise isiku teadmiste standard (ingl k *single actor mens rea standard*), millega tullakse tagasi *respondeat superior* põhimõtte²⁶⁰ juurde – ühe juriidilise isiku esindaja teadmine ja tahe on ühtlasi ka juriidilise isiku teadmine ja tahe.²⁶¹ Standardit kasutatakse olukorras, kus tahtlust süüteo toimepanemiseks omab seesama isik, kes selle faktiliselt täide viis.²⁶²

Täideviija ei pea seejuures olema juhtivtöötaja. Tegemist võib olla ükskõik millise juriidilise isiku esindajaga, kes tegutseb enda tegevusvaldkonna piires ning tahtlusega soodustada

---

²⁵³ V. S. Khanna. *Corporae Mens Rea: A Legal Construction in Search of a Rationale*. – Harvard Law School. Discussion Paper No. 200. 1999/9, lk 547.

²⁵⁴ S. H. Kadish jt. *Criminal Law and Its Processes: Cases and Materials*. 10. trk. New York: Wolters Kluwer 2017, lk 211.

²⁵⁵ R. S. Gruner. *Corporate Crime and Sentencing*. 2. trk. Chesterland: Business Laws Incorporation 1997, lk 201-202.

²⁵⁶ Kadish jt, lk 216.

²⁵⁷ Laufer, lk 722-724.

²⁵⁸ G. P. Fletcher. *Rethinking Criminal Law*. New York: Oxford University Press 1978, lk 440.

²⁵⁹ Diamantis, lk 2056.

²⁶⁰ Täpsemalt käsitletud käesoleva töö peatükis nr 1.3.

²⁶¹ Gruner, lk 198-203.

²⁶² Khanna, lk 20.

juriidilist isikut vähemalt osaliselt.²⁶³ Kui aga esindaja tegutseb väljaspool enda tegevusvaldkonda või ilma vähimagi soovita soodustada juriidilist isikut, siis *respondeat superior* põhimõtte kohaselt juriidilise isiku vastutusest rääkida poleks võimalik.²⁶⁴

Standard on seega sisuliselt identne Eestis täna kehtiva derivatiivse vastutuse eeldustega. Põhimõtteline erinevus seisneb aga selles, et eelduste täidetusel tõdetakse juriidilise isiku tahtluse esinemist paralleelselt füüsilise isiku omaga. Normitehniliselt pole tegemist omistamise, vaid võrdsustamisega.

Ühe isiku teadmiste standardit on kasutatud näiteks *Twentieth Century Fox Film Corporation* kaasuses, kus ettevõtte sõlmis riigiga kokkuleppe mitte teostada teatavat asjaomasel turul konkurentsi moonutava tegevust. Tuvastati, et üks ettevõtte töötajatest viis siiski ellu tegevuse, mille tegemisest ettevõtte oli lubanud hoiduda. Kaitseargumendi kohaselt tulnuks peale töötaja poolt kokkuleppe rikkumise tuvastada ka ettevõtte tahtlus süüteo toimepanemiseks, mida ei esinenud. Kohus sellega ei nõustunud ning märkis, et ettevõtte omab *respondeat superior* kohaselt süüteo toimepanemise tahtlust isegi siis, kui ettevõttel olid välja töötatud vastavusprogrammid sõlmitud kokkuleppest kinnipidamiseks, kuid need ei ole toimunud. Ei saa esinda olukorda, kus juriidilise isiku esindaja on oma tegevusest teadlik, kuid juriidiline isik ise seejuures teadmatuses.²⁶⁵

Kirjeldatud kaasus illustreerib, et ka organisatsioonilises süsteemis tuleb juriidilise isiku tahtlust selgelt eristada tema süüst. Kui oma tegevusest on teadlik füüsilisest isikust esindaja, ei ole võimalik väita juriidilise isiku teadvuse puudumist. See aga ei räägi midagi juriidilise isiku süüvõimest. Hoolsuskontrolli teostamine, mis kirjeldatud kaasuses juriidilise isiku poolt teostatud oli, et välistanud tema tahtluse, küll aga süü.²⁶⁶

Ühe füüsilise isiku teadmiste standardi kriitikana on toodud välja, et see jätab juriidilistele isikutele liialt laia mänguruumi struktureerida ettevõtte viisil, et töötaja, kes õigusvastast tegevust faktiliselt teostab, ei saa samaaegselt olla töötaja, kes süüteo toimepanemist möönab.²⁶⁷ Tekib olukord, kus süüteo objektiivsed ja subjektiivsed elemendid ei saa kunagi ühel ja samal isikul täidetud olla. Standardi selliste tõsiste puuduste tõttu on nenditud, et selle

---

²⁶³ *Sine nomine* (op cit 229), lk 1247.

²⁶⁴ K. F. Brickley. *Corporate Criminal Liability*. 2. trk. New York: Clark Boardman Callaghan 1992, lk 131-137.

²⁶⁵ Khanna, lk 25.

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ C. D. Stone. *Where the Law Ends: The Social Control of Corporate Behavior*. Illinois: Waveland Pr Inc 1991, lk 61-62.

rakendamiseks tuleks hoiduda ning kasutada seda vaid siis, kui ülejäänud standardid ei osutu sobivaks.²⁶⁸

4.3.2. Kollektiivteadmiste standard

Kollektiivteadmiste standard (ingl k *collective mens rea standard*) on laiendatud käsitlus ühe füüsilise isiku teadmiste standardist. Erinevate töötajate teadmine liidetakse ning omistatakse ühele juhtivtöötajale. Sellest tulenevalt loetakse teadlik olevat ka juriidiline isik. Samas ei toimu sealt edasi enam juhtivtöötaja teadmiste omistamist juriidilisele isikule, vaid jällegi on tegemist paralleelse käsitlusega – koos juhtivtöötajaga omab tahtlust ka juriidiline isik.²⁶⁹ Standardi eesmärk on preventsioon, kuna ettevõtte juhtivtöötajaid sunnitakse omavahelist infoliikuvust parandama.²⁷⁰

Kuna süüteo tahtlikuks toimepanemiseks peavad korraga esinema nii intellektuaalne element (teadmine süüteo koosseisu realiseerimisest) kui voluntatiivne element (tahtmine süüteo koosseisu realiseerida), esineb pidav oht, et ettevõtted võivad vastutusest vabanemiseks luua infosulu ja tekitada olukorra, kus:

- a) ühelgi üksikindiviidi käitumises ei esine korraga nii intellektuaalset kui voluntatiivset elementi; või
- b) ühelgi üksikindiviidi käitumises ei esine isegi intellektuaalset elementi, kuna:
  - a. isik, kes on teadlik enda faktilisest tegevusest, ei ole teadlik, et see vastab mõnele süüteo koosseisule; või
  - b. kõik isikud on teadlikud sellest, milline tegevus vastab süüteo koosseisule ning on teadlikud enda tegevusest, aga ükski isik ei tea, et ta täidab mingi osa süüteo koosseisust ning et „kamba peale“ on süüteo koosseis täidetud.²⁷¹

Viimasest kahest olukorrast esimesse kuuluvaks tuntuimaks kaasuseks on *Bank of New England*, kus pangale ja kahele selle tellerile esitati süüdistused valuutavahetustehingute aruannete esitamata jätmise eest.²⁷² Seejuures olid tellerid teadlikud, et nad teostasid igapäevaselt valuutavahetustehinguid ilma aruandeid täitmata, kuid mitte sellest, et nad neid üldse täitma oleksid pidanud. Samas leidis kriminaalmenetluses kogutud ettevõttesiseste memorandumite ja kirjavahtustega tõendamist, et kõrgema astme töötajad, kes ise klientidega

---

²⁶⁸ Khanna, lk 30-36.

²⁶⁹ Gruner, lk 263.

²⁷⁰ *Ibid*, lk 266.

²⁷¹ *Ibid*, lk 267.

²⁷² T. A. Hagemann, J. Grinstein. The Mythology of Aggregate Corporate Knowledge: A Deconstruction. – The George Washington Law Review 1997/65 (2), lk 210.

tehinguid ei teostanud ja seega faktilisteks täideviijateks ei olnud, olid siiski teadlikud ettevõtte lasuvast kohustusest täita valuutavahetustehingutega seotud aruandeid.²⁷³

Seega kõrgema astme töötajad ei täitnud ise süüteokoosseisu ega teadnud, et toimub sellele vastav tegevus. Tellerid jällegi olid teadlikud enda tegevusest, aga mitte sellest, et see koosseisupärane on. Sellises olukorras oleks tuletatud vastutuse järgi tulnud menetlus lõpetada. Organisatsioonilise süsteemi võimalustest tulenevalt mõisteti küll tellerid neile esitatud süüdistuses õigeks, kuid panga osas märkis kohus järgmist. Ettevõtetele on omane info jaotamine, sest juriidilisel isikul lasuvad mastaapsed kohustused jaotatakse harilikult erinevate töötajate vahel, kes täidavad sellest väiksemaid osi. Seepärast tuleb panga teadmisenäena süüteost käsitleda kogu selle töötajate teadmiste summat.²⁷⁴

Teise olukorra näiteks võib tuua veokiteenuseid osutavale T.I.M.E.-D.C.-le osaksaanud süüdistus. Ettevõtet süüdistati vähenenud tähelepanuvõimega isikul veoki juhtimise võimaldamises, kuigi see oli keelatud. Negatiivse kohustuse täitmiseks võttis ettevõtte vastu sisekorra, mille järgi tuli sümptomeid kannataval juhil ettevõttesse helistada ning teavitada töökohustuste täitmise võimatusest. Kui aga juhil arstitõendit esitada polnud (näiteks tervisekindlustuse puudumise tõttu), luges tööandja selle põhjendamatuks töölt puudumiseks.²⁷⁵

Ühe sümptomeid kannatava juhi naine, kes sellisest arstitõendi puudumise tagajärgedest teadlik polnud, helistas ettevõttesse teatamaks, et ta abikaasa on haige ega saa tööle minna. Kõnele vastas dispetšer Giles. Kuna aga haige abikaasa ise ei soovinud negatiivseid tagajärgi töökohal, helistas ta ise uuesti ettevõttesse, et lasta end uuesti selle päeva juhtide nimekirja lisada. Tema kõnele vastas dispetšer Zimmerman.²⁷⁶

Kaitseargumendi kohaselt ei olnud ühelgi juriidilise isiku esindajal piisavalt teadmisi, et panna toime tahtlik rikkumine. Giles teadis juhi haigeks olemisest ja tööle mitteilmumisest; Zimmerman jällegi tööle ilmumisest, kuid mitte haigeks olemisest. Nende kummagi teadmine eraldivõetuna ei olnud piisav rikkumise subjektiivse koosseisu täitmiseks. Kohtuotsuse kohaselt ei olnud ettevõttel siiski võimalik tuua õigustuseks asjaolu, et puudus füüsiline isik, kes oleks teadnud erinevaid infokilde ning suutnud neid ühte konteksti paigutada. Seepärast tuleb jaatada ettevõtte teadmist kõigist nendest teadmistest, mis on selle erinevatel töötajatel.²⁷⁷

---

²⁷³ Khanna, lk 28

²⁷⁴ Hagemann, Grinstein, lk 210.

²⁷⁵ Khanna, lk 25-26.

²⁷⁶ *Ibid*, lk 26.

²⁷⁷ *Ibid*.

Oluline on märkida, seni kirjeldatud kollektiivteadmiste standardi ja ühe füüsilise isiku teadmiste standardi ühise kriitika kohaselt võivad need standardid pikemas perspektiivis töötada vastu enda eesmärgile ning hakata mõjuma ettevõttesisest infoliikuvust kahjustavalt. Kuna organisatsioonilise süsteemi järgi ei saa juriidilisel isikul olla teadmisi, mida pole esindaja(te)st füüsilis(t)el isiku(te)l,²⁷⁸ tekib töötajatel vastumeelsus uute tööülesannete vastuvõtmisel. Keegi ei taha saada potentsiaalselt teadlikuks informatsioonist, mille osas nad pole kindlad, kas see võib olla kuritegevusele viitav või veel vähem, kui see nii on, tekitada juhttasandi töötajatele ning omanikule sellest teatamisega meelehärmi.²⁷⁹

4.3.3. Üldise hooletuse standard

Eelneva kahe standardi järgi on võimalik tõdeda juriidilise isiku paralleelset tahtlust füüsilis(t)e isiku(te) tahtlusega, kui kas üksikisik või kollektiivi liikmed summeeritult tegutsesid süüteo toimepanemisel tahtlikult. Kui aga töötajatel pole isegi kollektiivselt piisavalt teadmisi ehk toimib äärmuslik infosulg, ei saaks nende standardite alusel juriidilise isiku tahtlust esineda.²⁸⁰

Seepärast on õiguskirjanduses arutletud üldise hooletuse standardi (ingl k *liability for negligent procedures and policies*) üle, mis on äärmiselt lai ning sisuliselt jaatab juriidilise isiku tahtlust olukorras, kus füüsilistest isikutest keegi ei teadnud midagi – puuduvad isegi teadmised, mida juhtivtöötajale omistamiseks summeerida. Piisab, et juriidilise isiku sisekord ja käitumistava on mingil moel hooletud.²⁸¹

Üksmeelele pole aga jõutud selles, kas ettevõtte üldine hooletus selles kontekstis peaks tähendama ettevõtte sisekorra ja tavade õigusvastasust või et oli mõistlikult ettenähtav, et sisekord ja tava võivad mõjuda füüsilise isiku jaoks kuriteo toimepanemist soodustavalt.²⁸² Mõnede autorite arvates ei peakski käsitlemise paindlikkuse võimaldamiseks aluste ring suletud olema.²⁸³ Küll aga on pakutud, et hinnata võiks, kas kuriteo toimepanemine sai võimalikuk tulenevalt ebapiisavast juhtimisest või sellest, et väljatöötamata olid süsteemid asjakohase info asjakohasele isikule edastamiseks.²⁸⁴

---

²⁷⁸ Gruner, lk 285.

²⁷⁹ Stone, lk 61-62.

²⁸⁰ Gruner, lk 285.

²⁸¹ Khanna, lk 28.

²⁸² Laufer, lk 668.

²⁸³ P. H. Bucky. Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability. – Minnesota Law Review 1991/75 (4), lk 1148.

²⁸⁴ Donaldson, Watters, lk 16.

Kuivõrd standardi üle on üksnes arutletud õiguskirjanduses, puudub pretsedendiõigus, mis kirjeldaks selle täpsemat toimimist.

4.3.4. Juriidilise isiku kognitiivselt tajutav tahtlus

Eelkäsitletud lähenemiste ühise joonena loovad need standardeid, mille saavutamisel oleks võimalik väita, et juriidiline isik omas samu teadmisi, mida selle töötajad ning käitus seega tahtlikult. Seejuures tuginevad kaks esimest standardit selgelt *respondeat superior* põhimõttele – juriidiline isik ülemusena vastutab nende teadmiste eest, mida omavad tema alluvad.

Uusimas õiguskirjanduses on aga tutvustatud lähenemist, mis väidab, et taoline standardite vaheetapp pole juriidilise isiku tahtluse kindlakstegemiseks üldse vajalik.²⁸⁵

Käsitluse väljapakkunud M. Diamantis selgitab, et juristid on erinevate teoreetiliste struktuuride väljatöötamisel pööranud põhjendamatult vähe tähelepanu kognitiivpsühholoogiliste uuringute tulemustele. Nimelt tänaseks on teadlastele empiiriliste uuringute pinnalt teada, et inimesed tunnetavad inimeste ühendusi, nagu seda on näiteks ettevõtted, samal viisil nagu üksikisikuid.²⁸⁶ Kui grupp omab kõrget koherentsustaset, siis teeb inimene info kognitiivsel töötlemisel järelduse, et tegemist on lihtsalt omaette indiviidiga, kel on samad omadused mis inimolendil, sealhulgas võime omada tahtlust.²⁸⁷ Sellist gruppi defineeritakse kui ühtset ja sidusat tervikut, mille liikmetel on omavaheline tugev seos (tulenevalt näiteks ühisest kasumi teenimise eesmärgist).²⁸⁸

M. Diamantis leiab, et teadmiste omamine füüsiliste ja juriidiliste isikute poolt ei kujuta endast kontseptuaalselt erinevaid nähtusi.²⁸⁹ Füüsilistel isikutel on küll teadmiste kogumiseks kasutada kuus meelt, kuid nii nagu füüsiline isik, peab ka juriidiline isik neid mingil moel koguma (ja ka teeb seda), et olla jätkusuutlik ning tagada enda eksistents.²⁹⁰

Lisaks näitavad vandekohtunikega teostatud psühholoogilised uuringud, et isegi kui töötada välja keerulised struktuurid juriidilise isiku tahtluse tuvastamiseks, mida vandekohtunikele enne süüdistatava süü üle otsustamist selgitada, tuginevad nad lõpuks ikkagi enda sisetundele. Kui juriidilised käsitlused tunduvad inimmõistusele ebaloomulikud või neid on liialt raske

---

²⁸⁵ B. F. Malle. The Social and Moral Cognition of Group Agents. – Journal of Law and Policy 2010/19 (1), lk 132.

²⁸⁶ *Ibid.*

²⁸⁷ D. L. Hamilton, S. J. Sherman. Perceiving Persons and Groups. – Psychological Review 1996/103 (2), lk 336, 337-341.

²⁸⁸ S. J. Sherman, E. J. Percy. The Psychology of Collective Responsibility: When and Why Collective Entities Are Likely To Be Held Responsible For the Misdeeds of Individual Members. – Journal of Law and Policy 2010/19 (1), lk 149-150.

²⁸⁹ Diamantis, lk 2081, 2087.

²⁹⁰ *Ibid.*, lk 2087.

hoomata, otsustab inimene neid alateadlikult (või ka teadlikult) lihtsalt ignoreerida.²⁹¹ Juriidiliste isikute süütegude liigne teoreetiline samastamine füüsiliste isikute süütegudega viib kontseptuaalse segaduseni ja raskusteni süsteemide rakendamisel.²⁹²

Sellisel viisil juriidilise isiku tahtluse tunnistamine ja *respondeat superior* põhimõttest loobumine peaks aitama kaasa preventiivsete karistuseesmärkide efektiivsemale saavutamisele. Väidetavalt aitaks see vältida juba varasemalt kirjeldatud olukorda ettevõttesisese infoliikuvuse takistatusest ja töökorralduse pärsitusest.²⁹³

Kokkuvõtvalt on organisatsioonilise süsteemi pooldajad neile esitatud kriitikale sellest, et kui karistusõigus tegeleb rangelt isikliku vastutusega (isik vastutab enda süülise tegevuse eest), siis organisatsioonilise süsteemi korral pole võimalik kindlaks teha, kust lõpeb tsiviilõiguslik vastutus teise isiku eest ning algab süüdiolk enda teos,²⁹⁴ vastanud järgmist.

Derivatiivset süüteovastutust lähemalt analüüsides võib väita, et hoopis derivatiivsus ei ole isikliku vastutuse põhimõttega kooskõlas. Süünõude täitmiseks selle tuletamine füüsilise isiku kui teise iseseisva isiku süüst ei olevat dogmaatiliselt sugugi parem lahendus. Seega ollakse skeptilised omistamise kui sellise suhtes.²⁹⁵

Tuuakse välja, et parem lahendus on süsteemile omaselt panna paika kriteeriumid, mille korral on kokkuleppeliselt võimalik jaatada juriidilise isiku tahtlust ja süüd, kui et lähtuda küll isikliku vastutuse põhimõttest, kuid seejuures endale vasturääkivalt tunnistada, et juriidiline isik õigusliku abstraktsioonina ei saa panna toime ega olla süüdi etteheidetud teos ja süü peab tuletama teise (füüsilise) isiku deliktistruktuurist.²⁹⁶

Pooldajad leiavad seega, et just organisatsiooniline süsteem on kõige paremini kooskõlas rangelt isikliku vastutuse põhimõttega.

---

²⁹¹ R. L. Wiener. The Social Psychology of Jury Nullification: Predicting When Jurors Disobey the Law. – Journal of Applied Social Psychology 1991/21 (17), lk 1397.

²⁹² W. Wohlers. Die Strafbarkeit des Unternehmens. – Schweizerische Juristenzeitung 2000/96, lk 386.

²⁹³ Diamantis, lk 2089.

²⁹⁴ Sellist seisukohta on väljendatud ka Eesti õiguskirjanduses, vt Hirsch, lk 20.

²⁹⁵ J. Günther. Strafbarkeit juristischer Personen? – Festschrift für Klaus Lüderssen (zum 70. Geburtstag am 2. Mai 2002). Baden-Baden: Nomos 2002, lk 559-565.

²⁹⁶ *Ibid.*

4.4. Käsitlused teistes Euroopa Liidu liikmesriikides

Füüsilise isiku süü juriidilisele isikule omistamise suhtes on tuletatud vastutuse kriitikana märgitud, et süsteemi kitsaskohad ei võimalda vastavust Euroopa Liidu ja rahvusvahelisest õigusest tulenevale nõudele efektiivsetest, proportsionaalsetest ja mõjusatest sanktsioonidest.²⁹⁷ Seepärast on mõned Euroopa Liidu liikmesriigid viinud enda õiguskordades sisse organisatsioonilise süsteemi tunnustega muudatusi. Käsitlused erinevad seejuures suuresti²⁹⁸ ning puhtakujulist organisatsioonilist süsteemi, nagu kirjeldatud eelmises alapeatükis, ei ole siiski omaks võetud üheski Euroopa Liidu liikmesriigis.²⁹⁹

Enim kasutustleidnud on muudatus, mille kohaselt juriidilisele isikule tekib süü siis, kui ettevõttesisesed puudused suurendasid süütegude toimepanemise riski selle huvides tegutsevate füüsiliste isikute poolt.³⁰⁰ See viitab süüvõime tunnustamise alustest puuduliku ennetustöö või juriidilise isiku hinge aluse omaksvõtule – juriidiline isik on süüdi, kui ei suudeta tõendada rikkumise ärahoidmiseks kasutatud meetmeid või kui ettevõtte üldine kultuur on kriminaalsust aktsepteeriv või õhutav.

Kohati on loobutud ka konkreetse füüsilise isiku ja seeläbi tema süü kindlakstegemise kohustusest.³⁰¹ Nende kahe elemendiga on astutud eemale antropomorfsetest käsitlustest, kuid soovitud vältida ka täielikult holistlikku käsitlust,³⁰² kuna ei küsita *mens rea* ehk juriidilise isiku tahtluse järgi. Väidetakse, et selline juriidilise isiku iseseisvat süüvõimet tunnistav hübriidmudel vastab rahvusvahelise korruptsiooni ennetamise nõudele.³⁰³

Nii eristab näiteks Austria äriühingute karistusseadustik ettevõttega seotud sisemise ringi (juhtorganite liikmed, juhtivtöötajad) ja välimise ringi (tavatöötajad, pädevad esindajad) füüsilisi isikuid. Kui süütegu on toime pandud välimise ringi kuuluva isiku poolt, võib ettevõtte vastutus kaasneda isegi siis, kui füüsiline isik pole käitunud süüliselt või selle süü esinemist (koos isiku endaga) ei suudeta tõendada. Seega ei ole füüsilise isiku süü olemasolu määrava tähtsusega. Siiski tuuakse sageli välja, et tegemist võib olla põhiseadusvastase käsitlusega.³⁰⁴

---

²⁹⁷ M. Pieth jt. The OECD Convention on Bribery: A Commentary. Cambridge University Press 2006, lk 202. Arvutivõrgus: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/39200754.pdf> (5.02.2018).

²⁹⁸ Fiorella jt, lk 114.

²⁹⁹ *Ibid.*

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ *Ibid.*

³⁰² Täpsemalt vt käesoleva töö alapeatükist nr 2.1.1.

³⁰³ M. Pieth, R. Ivory. Final Remarks: Criminal Liability and Compliance Programs. Basel: Springer 2011, lk 393.

³⁰⁴ Criminal Liability of Companies (*op cit* 195), lk 6.

Ungari regulatsioon lähtub üldjoontes tuletatud vastutuse loogikast – kui pole tuvastatud füüsilise isiku deliktstruktuuri kõikidele elementidele vastav tegevus, pole võimalik juriidilist isikut süüdi mõista ja seda karistada. Nii on juriidilise isiku vastutus välistatud, kui füüsiline isik tegutses nt hädaolukorras. Kui aga füüsilist isikut ei saa karistada sellepärast, et ta on surnud või on tulenevalt enda vaimsest seisundist süüvõimetu, toob seadustik välja, et see ei välista juriidilise isiku karistamist.³⁰⁵

Oluline on ka märkida, et paljud liikmesriigid on juriidilise kriminaalvastutuse asemel otsustanud hoopis haldusõiguslike või kvaasi-kriminaalõiguslike lahenduste kasuks. Nagu käesolevas töös mitmel korral mainitud, on näiteks Saksamaal seni keeldutud juriidilise isiku kriminaalvastutuse võimalikkuse tunnistamisest ning seda asendavad haldusõiguslikud meetmed. Samas juriidilise isiku poolt toimepandud võimalikku rikkumist uurib prokuratuur, rikkumise üle otsustab kriminaalkohus ning rikkumine kantakse karistusregistrisse.³⁰⁶ Kehtib seega kvaasi-kriminaalõiguslik lähenemine.

Saksamaa senine arusaam kriminaalvastutuse võimatusest on kujunenud Konstitutsioonikohtu 1966. aasta lahendi pinnalt, kus kohus märkis *obiter dictum* korras, et süüühimõttest lähtuvalt saab karistada üksnes inimesi nende süüliselt toimepandud tegude eest.³⁰⁷ Väljakujunenud lahenduse suhtes on tänaseks väljendatud tõsist rahulolematust, sest samaselt Eesti regulatsiooniga tekitab see võimaluse struktureerida ettevõtteid viisil, kus vastutusest vabanevad kõik füüsilistest isikutest esindajad.³⁰⁸

Vajalike muudatuste ajendist kantuna esitas Nordrhein-Westfaleni liidumaa justiitsminister Thomas Kutschaty novembris 2013 esimese Saksa äriühingute karistusseadustiku (saksa k *Verbandsstrafgesetzbuch*) eelnõu.³⁰⁹ Leitakse, et ühiskonna hukkamõistu väärib juriidiline isik ise läbi justnimelt kriminaalkaristuse.³¹⁰ Ettepaneku kohaselt ei ole juriidilise isiku kriminaalvastutuse tekkimiseks vajalik füüsilise isiku süü eelnev tuvastamine. Ettevõtte enda süü seisneb kriminaalse tegevuse julgustamises või tolereerimises.³¹¹ Normiadressaadina

---

³⁰⁵ *Ibid*, lk 116.

³⁰⁶ Pieth, Ivory, lk 90.

³⁰⁷ A. Rasche. Corporate Criminal Liability in Germany – and Idea Whose Time Has Come. The Business of Society, 2017. Arvutivõrgus: <http://www.bos-cbscsr.dk/2017/11/06/corporate-criminal-liability-germany-idea-whose-time-come/> (26.01.2018).

³⁰⁸ S. Kuhn. Corporate Criminal Liability in Germany? Simmons & Simmons Elexica, 2014. Arvutivõrgus: <http://www.elexica.com/en/legal-topics/crime-fraud-and-investigations/16-corporate-criminal-liability-in-germany> (9.01.2018).

³⁰⁹ Rasche.

³¹⁰ M. Rübenstahl, C. Brauns. Trial and Error – A Critique of the New German Draft Code for a Genuine Corporate Criminal Liability. – German Law Journal 2015/4, lk 874.

³¹¹ *Ibid*.

sätestataks ainult juriidilise isik ja menetluse alustamine tema suhtes ei sõltu sellest, kas menetlust viiakse läbi ka füüsilise isiku osas.³¹²

Saksamaa võimalike muudatuste kriitiksnoolte kohaselt leitakse aga endiselt, et (1) juriidilise isiku kriminaalvastutus kui selline ei saa olla põhiseaduspärane ning et (2) selle tunnistamisel tekiks probleem *ne bis in idem* põhimõtte rikkumise ja (3) kollektiivsüü tunnistamisega.³¹³

Ükski nendest ei saaks aga osutada asjakohaseks Eesti õiguses. Kuna Eestis on juriidilise isiku karistusõiguslik vastutus jõus ja toimiv, ei ole esimene vastuväide relevantne. Võimaliku *ne bis in idem* põhimõtte rikkumise osas on Riigikohus juba selgitanud, et juriidilise isiku vastutus täiendab, mitte ei asenda füüsilise isiku vastutust³¹⁴ ning seega ei karistata üht ja sama isikut kaks korda. Kollektiivsüü iseloom seisneks kriitikute silmis selles, et juriidilist isikut sanktsioneerides kannataksid ka süütud kolmandad osapooled (nt aktsionärid või töötajad, kel rikkumisega mingit pistmist polnud), kuigi süüühimõtte järgi võib karistada üksnes isikut ennast tema süüaliselt toimepandud teo eest.³¹⁵ Ka sellise olukorra osas on Riigikohus juba otsustanud, et tegemist ei ole kolmandate osapoolte karistamisega, vaid nende poolt majanduslikust riskist tuleneva kahju kandmisega.³¹⁶

Seega kõheldakse Saksamaal endiselt juriidilise isiku kriminaalvastutuse vastuvõtmise ja ühingu enda süü tunnistamise võimalikkuses, kuid seda põhjustel, mis ei ole Eestis seni juriidiliste isikute süüühimõtte menetlemist ega nende toimepanemise eest süüühimõistmist takistanud. Ka Saksamaa võimalike muudatuste osas leitakse, et valitsuse vahetudes võivad need jõustuda, kuivõrd praegune koalitsioon ei ole võimaldanud eelnõu edasist menetlemist.³¹⁷

Järelikult Euroopa Liidu liikmesriikides, millele kehtivad samad rahvusvahelised nõuded, mis Eesti suhtes, on juriidilise isiku kriminaalvastutust tunnistavates riikides viidud nõuetele vastamiseks vähemalt osaliselt sisse organisatsioonilise süsteemi elemente.

---

³¹² J. Nowak. Corporate Criminal Liability in Germany. – Corporate and Commercial Disputes Review by Norton Rose Fulbright 2016/3, lk 27.

³¹³ Rübenstahl, Brauns, lk 879-886.

³¹⁴ RKKKo 3-1-1-7-04, p 9.

³¹⁵ Rübenstahl, Brauns, lk 879-886.

³¹⁶ RKKKo 3-1-1-7-04, p 10.

³¹⁷ A. Oehmichen. Overview on Anti-Corruption Rules and Regulations in Germany. ACE Country Report of 2016 – Germany, lk 4. Arvutivõrgus: http://www.ecba.org/extdocserv/projects/ace/20160126_ACE_CountryreportGermany.pdf (26.01.2018).

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli analüüsida, kas organisatsioonilise süsteemi kasutuselevõtt juriidilise isiku süüteovastutuse reguleerimiseks võimaldaks erinevate tuletatud vastutusega kaasnevate probleemide vältimist ja seeläbi karistamisesmärkide efektiivsemat saavutamist.

Hüpoteesiks oli väide, et Eesti väärteo- ja karistusõigus peaksid loobuma juriidilise isiku tuletatud süüteovastutuse regulatsioonist ja selle asemel lähtuma organisatsioonilisest süsteemist.

Magistritöö teine peatükk analüüsis juriidilise isiku tegevusega seonduvaid probleeme ja käsitlusi. Selgus, et tuletatud vastutusega kaasneva probleemina ei käsitleta juriidilise isiku süüteovastutuse osas täideviimist väärtegude ja kuritegude lõikes ühtsena, kuigi tegemist on karistusõiguse üldosalise mõistega, mis peaks ühtviisi toimima kõikide süütegude suhtes.

Lisaks ilmnemiseid tõendamisprobleemid. Kui tuletatud vastutus nõuab teo toime pannud füüsilise isiku identifitseerimist, siis tänapäevane majandustegevus on muutnud sagedaseks olukorrad, kus hilisema menetluse käigus pole seda võimalik teha. Lisaks on problemaatiline asjaolu, et tuletatud vastutus ei ole kooskõlas olukorraga, kus juriidilisele isikule seadusega pandud keelu või kohustuse rikkumise panevad kombineeritult toime mitu füüsilist isikut, kellest ühegi tegu eraldivõetuna ei ole koosseisupärane.

Organisatsioonilist süsteemi vastavas osas analüüsides ilmnes, et selles puudub vajadus hinnata füüsilise isiku toimepanijaks olemist, sest vaatlusaluseks on ainult juriidilise isiku enda tegu kui füüsiliste isikute tegude summa. Füüsiliste isikute individuaalse panuse tõendamine ei ole vajalik. Leitakse, et karistusõigusele omase isikliku vastutuse korral saab isikut, s.h juriidilist isikut, karistada ainult tema enda teo eest ning selleks tuleb see tegu vastavalt sisustada. Teisisõnu ei lähtuta fiktsiooniteooriast, vaid juriidilisest isikust kui igapäevaselt tegutsevast reaalsusest. Tuuakse välja, et süüteokoosseisudes (v.a koosseisud, mis on suunatud ainult juriidilisele isikule) sisalduvaid tegusõnu ei saa ega tulegi juriidiliste isikute korral traditsiooniliselt sisustada ega puhtgrammatiliselt tõlgendada.

Samas on oluline märkida, et organisatsioonilise süsteemi kriitikana on esile toodud, et füüsilise ja juriidilise isiku kaastäideviimise osas ei võimalda see teoplaani kooskõlastamist nii, nagu seda traditsiooniliselt mõistetakse. Samuti ei ole võimalik konstrueerida selgepiirilisi kihutamise- ega kaasaaitamistegusid.

Seega juriidilise isiku tegevusega seonduvate tuletatud vastutuse probleemide osas võimaldaks organisatsioonilise süsteemi rakendamine neid vältida, sest juriidiline isik vastutab ilma, et peaks identifitseerima konkreetset füüsilist isikut, kelle tegu juriidilisele isikule omistada. Järelikult võimaldaks selle kasutuselevõtmine karistamisesmärgidest positiivse üldpreventsiooni efektiivsemat saavutamist, kuna ühiskond võib olla kindel, et juriidilise isiku õigusvastane tegevus ei jää karistama vaid põhjusel, et füüsilisest isikust toimepanija on n.ö peidetud korporatsiooni loori taha. Seeläbi on see süsteem paremini kooskõlas kasumi äravõtmise eriteooriaga ja ka negatiivse üldpreventsiooniga, sest karistused tunduksid tõeliselt ähvardavatenä.

Samas tuleb arvestada, et negatiivse tagajärjena kaasneks karistusõigusteooriale omaste mõistete tunduvalt suuremal määral ebatraditsiooniline käsitlemine kui see toimub hetkel tuletatud vastutuse korral.

Magistritöö kolmas peatükk analüüsis juriidilise isiku tegevusetusega seonduvaid probleeme ja käsitlusi. Selgus, et Eesti eriseadustes esineb teatud hulk sanktsiooninorme, mille adressaadiks on ainult juriidilised isikud. Seadusandja on pidanud vajalikuks nendes toodud tegude toimepanemist karistada, kuid olemuslikult on need seotud juriidilise isiku majandustegevusega, mistõttu selles toodud kohustust pole võimalik või ühiskondlikult oodatav füüsilise isiku kanda jätta. Sageli sanktsioneerivad need normid ettevõtete teatavat tegevusetuks jäämist.

Tuletatud vastutusele omaselt peab selliste normide alusel vastutuse tekkimiseks lisaks juriidilistele isikutele eksisteerima garandiseisund ka füüsiliste isikute osas. Seejuures on Riigikohtu praktikas võetud suund, mille järgi peab viimaste tegutsemiskohustus õiguskindluse tagamiseks olema sätestatud õigusaktiga. See muudab juriidiliste isikute kirjeldatud alustel vastutusele võtmise täielikult sõltuvaks sellest, kas sanktsiooninormi tagab omakorda mõni muu seadusesäte. Selliseid norme eksisteerib (nt MKS § 8 lõige 1), aga juriidilise isiku tegevusetust karistavate normidega võrreldes on need vähemuses. Järelikult ülejäänud osas jäävad sanktsiooninormid ainult deklaratiivseteks ega võimalda ühegi karistamisesmärgi saavutamist.

Organisatsioonilist süsteemi vastavas osas analüüsides selgus, et selle kohaselt on ettevõtte poolt tegevusetusdelikti toimepanemine pigem faktiküsimus, kuna juriidiline isik vastutab täielikult iseseisvalt. Puudub vajadus välja selgitada, kas mõni füüsilistest isikutest on enda tegutsemiskohustust rikkunud, mis tähendab, et üldiselt ei ole kohane küsimus, kas füüsilise

isiku garandiseisund peaks olema sätestatud õigusaktis või siseregulatsioonis. Seega sobib see süsteem hästi süütegudega, mida olemuslikult saavad toime panna ainult juriidilised isikud.

Samas ilmnes, et teatud juhtudel – õiglase tulemuse saavutamiseks – hakatakse ka organisatsioonilises süsteemis küsima füüsilise isiku garandiseisundi järgi. Sellistes olukordades on kohtud selle tuletanud õiguspõhimõtetest, mida on tugevalt kritiseeritud, kuna see ei taga õiguskindlust ega karistusõiguse määratletust.

Euroopa Liidu siseselt lahendatakse tuletatud vastutuse probleeme erinevalt. Näiteks Soomes on juriidilise isiku tegevustusdeliktide osas loobunud kohustusest tuletada vastutuse alused füüsilise isiku deliktistruktuurist. Kus seda tehtud ei ole, nõutakse enamasti füüsilise isiku garandiseisundi õigusakti tasandil sätestamist.

Kirjanduses on pakutud, et tuletatud vastutuse efektiivseks toimimiseks on võimalik luua üldosaline norm, mis sätestab, et kui sanktsiooninorm on suunatud ainult juriidilise isiku vastu, on selles toodud kohustuse täitmise tagamise kohustus vastava valdkonna eest vastutavatel füüsilistel isikutel. Autori hinnangul on tegemist kirjeldatud probleemi elimineeriva lahendusega, mistõttu võiks kaaluda selle rakendamist Eesti karistusseadustikus ning täiendavalt analüüsida selle üksikasjalikke poolt- ja vastuargumente.

Alternatiivse lahendusena on pakutud tõendamiskoormise ümberpööramist, mille järgi võetaks vastutusele iga asjaomane füüsilisne isik, välja arvatud juhul, kui ta suudab tõendada, et tegi kõik endast olenava juriidilise isiku poolt seaduse nõuete täitmiseks. Kuna Eesti Vabariigis on süütuse presumptsioon põhiseaduslik garantii, ei pea autor seda sobivaks lahenduseks.

Seega tuletatud vastutusele omast probleemi füüsilise isiku seaduses sätestatud garandiseisundi olemasolust võimaldaks organisatsiooniline süsteem vältida, sest vaatlusaluseks on üksnes asjaolu, kas juriidiline isik on rikkunud sellele endale pandud tegutsemiskohustust. Samas leiab autor, et selle probleemi lahendab ka füüsilistele isikutele garandiseisundi tekitamine läbi kirjeldatud üldosalise normi loomise. Järelikult ei ole õigustatud väita, et organisatsiooniline süsteem võimaldaks probleemi osas karistuseesmärkide efektiivsemat saavutamist, sest täpselt samavõrra efektiivset karistamist võimaldaks tuletatud vastutuse regulatsiooni täiendamine.

Magistritöö neljas peatükk analüüsis juriidilise isiku süüküsimusi. Selgus, et tuletatud vastutusega kaasnevad kolm olulisemat probleemi. Esiteks nõuab KarS § 14 lõige 1, et juriidilisele isikule omistataks konkreetse teo toime pannud füüsilise isiku süü, kuid nagu ülal mainitud, võib ettevõttest lähtuva süüteo toime pannud füüsilise isiku hilisem tuvastamine

osutada raskeks või võimatuks. Seeläbi ei esine kellegi süüd, mida juriidilisele isikule omistada. On toodud välja, et osad süüteod jäävad just sel põhjusel menetlemata.

Teiseks, isegi kui teo toime pannud füüsilist isikut on võimalik identifitseerida, on tõusetunud küsimus, kuivõrd õigustatud on tuletatud vastutusel põhinev lahendus, mille järgi juriidilise isiku vastutus on välistatud, kui füüsiline isik ei ole süüvõimeline või on tegutsenud keelueksimuses, kuigi juriidilise isiku huvides on tegu toime pandud.

Kolmas tuletatud vastutuse ja süüküsimusega seonduv probleem on, et olemasolev regulatsioon ei võimalda juriidilist isikut vastutusele võtta n.n koondteadmistega tegude korral. Need on olukorrad, kus teadlikkus süüteo asjaoludest on ettevõttesiseselt hajutatud viisil, et süüteo subjektiivsed elemendid saavad olla täidetud ainult erinevate isikute teadmisi ja tahtlust kombineerides. Märgitakse, et see muudab tuletatud vastutusel põhineva süüteoregulatsiooni ebatõhusaks ja ebapiisavaks.

Kuna organisatsiooniline süsteem lähtub realistlikust filosoofiast, käsitleb see juriidilist isikut täielikult iseseisva isikuna, millel on m.h enda süüvõime. Leitakse, et kuigi juriidilise isiku süüvõime ei teki tulenevalt tema vanusest ega vaimsest seisundist, eksisteerivad selleks siiski teised alused. Kuigi need alused lähtuvad erinevatest vaatepunktidest, omab juriidiline isik nende kõigi järgi süüvõimet siis, kui ettevõtte poliitika on olnud mingil määral hooletu või isegi kuritegelikkust julgustav. Seega juriidiline isik võib organisatsioonilise süsteemi järgi vastutada isegi siis, kui ühegi ettevõttega seotud füüsilise isiku süüd pole võimalik tuvastada.

Samas selgusid ka organisatsioonilise süsteemi puudused süüvõimet puudutavas osas. Kuigi teatud määratlused juriidilise isiku süüvõime tuvastamiseks on välja töötatud, on need pigem abstraktsed ega ole selgelt piiritletud. Need ei paku selgeid juhtnööre süüvõime eeldamiseks ega selle välistamiseks. Puuduvad konkreetsed selgitused, millises olukorras millisest süüvõime tuvastamise alusest lähtuda.

Viimaks on organisatsioonilises süsteemis töötatud välja ka standardid juriidilise isiku tahtluse tuvastamiseks. Neist üks on kollektiivteadmiste standard, mis põhineb ettevõtte erinevate töötajate teadmiste ja tahtluse summeerimisel, mida seejärel väidetaksegi olevat juriidilise isiku teadmine. Kuna analüüsi käigus ei ilmnenud, et tuletatud vastutusel sellele käsitlusele ühtegi alternatiivi pakkuda oleks, tuleb järeldada, et siinkohal võimaldaks organisatsiooniline süsteem vastavat probleemi vältida ja seeläbi karistamist efektiivistada.

Samas on autori hinnangul organisatsioonilise süsteemi tahtluse standardid mõeldud kehtima ühtse tervikuna koos süüvõime alustega, mis tähendab, et tahtluse standardite kasutuselevõtt

ilma süüvõime aluseid tunnustamata ei oleks põhjendatud ning puuduvad näited selle edukalt tegemisest. Viimaste osas leidis aga autor, et nende kasutuselevõtmine ei ole piisavalt õigustatud.

Samas leiab autor, et Eesti suhtes ei peaks olema täielikult välistatud mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis kasutatav käsitlus, mille järgi juriidilisel isikul esineb süüteo toimepanemise osas süü, kui leiab tõendamist, et ettevõttesisesed puudused on selle toimepanemise riski suurendanud. Sellisel juhul saaks väita, et õigustatud on etteheite tegemine just juriidilisele isikule endale. Samas on õiguskindluse tagamiseks autori hinnangul vältimatult vajalik, et väga täpselt oleksid määratletud asjaolud, mille esinemisele või puudumisele süüteoetteheide tegemisel tugineda oleks lubatud.

Seega sissejuhatuses püstitatud hüpoteesi kasuks räägib üks argument (tegevuse problemaatika), vastu üks argument (tegevusetuse problemaatika) ning ülejäänud osas (süüküsimuse problemaatika) ei ole puhtakujulise organisatsioonilise süsteemi rakendamine piisavalt õigustatud, kuid kaaluda võiks selle teatud elementide omaksvõttu.

Eelnevast tulenevalt on magistritöö lõppjäreldeuseks, et sissejuhatuses püstitatud hüpotees sellest, et Eesti väärteo- ja karistusõigus peaksid loobuma juriidilise isiku tuletatud süüteovastutuse regulatsioonist ja selle asemel lähtuma organisatsioonilisest süsteemist, ei leidnud kinnitust.

POSSIBILITY OF RECOGNITION OF CORPORATE CRIMINAL LIABILITY BASED ON THE ORGANIZATIONAL MODEL

ABSTRACT

Corporate criminal liability is one of the most discussed, yet not agreed upon topics in modern European penal law.

In Estonia corporate criminal liability (including liability for both crimes and misdemeanors) was first introduced in 2002 with the adoption of the new Penal Code (hereinafter **the PC**). In large the regulation followed the footsteps of the French *Code Penal*, which means that it adopted the idea of a corporate personality being a legal fiction. It is thus believed that a corporation cannot commit offences on its own; it always requires a natural person to act on its behalf.

Therefore § 14 (1) was added to the PC stipulating that a corporation shall be held responsible for acts committed in its interests by its body, a member thereof or by a senior official or competent representative.

This means that Estonian legal order recognizes genuine corporate criminal liability that is derivative in nature. In cases where the PC stipulates the liability of corporations, conduct of the natural person that fully satisfies the tripartite structure will be attributed to the corporation. The acts and the guilt of the relevant natural person are deemed to be the acts and the guilt of the corporation itself.

Although this way of punishing corporations, originally based on the English approach of identification, has operated just fine with small and medium-sized corporations and it still might in some cases, it has also shown weaknesses that cannot be overlooked when applied to larger corporations or modern ways of conducting business. These weaknesses have been discussed about in the Estonian legal literature and case law. To the knowledge of the author, the main problem areas of corporate criminal liability which derive from using the identification theory, concern perpetration of offences (questions regarding commission and principal offenders), omission and the guilt of corporations.

Taking that into account, the identification theory is not the only cornerstone for punishing corporations. Also in Common Law the organizational model has evolved and is today mainly used in the federal law of the USA.

Due to the above, the purpose of this thesis was to analyze whether or not recognizing corporate criminal liability based on the organizational model in Estonia would help eliminate the problems that today emerge from using the identification theory and whether or not that would help reach the aims of punishing corporations more effectively.

The hypothesis of this thesis was that Estonian corporate criminal law should reject the derivative model of corporate liability based on attribution and instead introduce organizational criminal liability.

In order to assess whether that should be done, this thesis utilized systematic and comparative methods to research relevant topics thoroughly, compare the regulations of different legal orders and systems and then draw conclusions. Research conducted in this thesis is qualitative in nature and is therefore mostly based on legal literature. Relevant Estonian case law has been analyzed empirically.

The first chapter of this thesis concentrated on the concept and grounds of corporate criminal liability that the rest of research and analysis is based on. It first explained the historical evolution of corporate criminal liability and then brought out the aims of punishing corporations that are relied on nowadays. In the first chapter the author also gave an overview of the different models used to punish corporations and of the evolution and grounds of corporate criminal liability in Estonia.

The second chapter of this thesis concentrated on different questions of perpetration of offences. It became evident that the model on which in Estonia corporate criminal liability is based on today results in incoherent approaches regarding commission of crimes and of misdemeanors. When the facts of the case are the same, the cases will be treated differently, but because commission belongs to the general part of the PC, this should not be so. In the author's opinion this is so because in the case of a misdemeanor, only its commission is punishable which means that when the actual principal offender cannot be identified, the courts need to somehow be able to say that a senior official of the corporation has committed the crime. They seem to do so through saying the official was the one who had the control over the acts of the employee that physically committed the misdemeanor but cannot be identified. The official therefore becomes the principal offender. However, the same line of logic is not followed when resolving crimes which indicates incoherent approaches regarding resolving offences committed by corporations.

The second problem inherent to the identification doctrine is that often the actual offenders cannot be identified since nowadays many corporations use decentralized structures and do not operate on a straightforward chain of command. This makes it difficult or impossible to hold the corporation liable since there is no one identified whose actions could be attributed to the company. The model Estonia uses today also does not work in situations where the offence in the interest of the company is committed by multiple natural persons in a way where none of their acts independently are illegal.

It also appeared that situations like these are not problematical for the organizational model. The latter recognizes the acts of the corporation itself and there is no need for these to be attributed from the behavior of a natural person. This means the organizational model could resolve those problems of the Estonian regulation concerning perpetration of offences. However, it has to be taken into account that also certain downfalls of the organizational model appeared. Mainly it would not allow the traditional interpretation of concepts and terms of penal law.

The third chapter of this thesis concentrated on omission. It became evident that in Estonia many misdemeanors are stipulated in a way that the norm addresses only the corporation (which is unusual for penal norms that usually stipulate the liability of a natural person in the first subsection for the relevant crime that is then followed by the liability of a corporation in the second subsection). Mostly these are norms sanctioning corporate omission.

This means the statute puts forth the duty to act only for the corporation but not for the natural person. However, from the case law of the Supreme Court of Estonia it emerges that for legal certainty it is necessary for the duty to act of a natural person also to be stipulated in a statute. Doing so in a corporate regulation is insufficient. Punishing corporations under the described norms has therefore become difficult or impossible and prevents reaching any of the aims of punishing corporations.

In the organizational model, however, deriving the liability of a corporation from the behaviour of a natural person is not relevant as the system simply does not function on attribution. The corporation is held liable fully independently for acts that are deemed to be committed by the corporation itself. Same goes for the acts of omission. It only has to be ascertained the corporation has breached its duty to act and doing so by a natural person is not relevant. This means that applying the organizational model could indeed eliminate the aforementioned problem of corporate omissions the Estonian legal order is facing. However, it also has to be stressed that weaknesses of the model appeared. For example, since it is inherent to the

Common Law, the system does not fit the logic of Estonian penal law where corporations are held liable for many more offences than just economic crimes.

Different solutions to the same problem regarding omissions have been introduced within the European Union. In some countries, as Finland for example, obligation of attributing the liability of a natural person has been dismissed regarding omissions. Another solution that has been offered in the legal literature is to stipulate a norm in the general part of the PC putting forth that in cases where the sanctioning norm imposes duty to act on the corporation, the law ascribes that duty to certain functionaries within the corporate hierarchy, such as directors, managers and other officers. An alternate legislative technique would be to maintain that each member of the corporate hierarchy falling into one of the specific categories is deemed liable for the omission, unless the person can prove that they took all necessary precautions to ensure compliance with the law.

As the second alternative would rebut the burden of proof, it would contradict the presumption of innocence and in the author's opinion is therefore not a suitable solution for the Estonian legal order. The first alternative, however, the author found suitable, which means that the problem regarding corporate omissions can be dissolved by improving the already-existing regulation that is based on the derivative model of corporate criminal liability.

The fourth chapter of this thesis concentrated on different problems regarding corporate guilt. As already mentioned, the derivative model equalizes the guilt of the corporation with the guilt of the natural person. This means the corporation cannot be held responsible when the natural person commits an offence in the interest of the corporation, but is not capable of guilt (because he, for example, acted in error or is under the legal age of guilt). Secondly, the identification theory once again imposes difficulties on the application of the derivative model when it comes to ascertaining guilt – when the person who committed the offence cannot be identified during the proceedings, there is nobody's guilt to be attributed to the corporation and the latter cannot be held liable, although it might have gained illegal profits. The third problem regarding guilt is that derivative model cannot be applied in the event of aggregate knowledge. This means the according to the derivative model the knowledge and intent of only one natural person can be imputed to the corporation. It is not in line with situations where either pieces of information or the intent to commit an offence is distributed between different natural persons within the corporation.

In the organizational model the guilt of a corporation is believed to be an independent matter that is in no way bound to the guilt of a natural person. The corporation can be held liable and

punished even when no natural person can be. There are different grounds and standards to ascertain whether the corporation has acted with intent and has capability of guilt. However, these standards and grounds are very broad and do not offer clear instructions on which of them should be used in what kind of situations. The author believes that therefore they cannot be applied in their traditional manner in the Estonian legal order.

However, in some countries within the European Union different elements of the organizational model have been introduced. For example it is believed that the corporation has acted guiltily when it can be proven that the policies and the culture of the corporation made it potential to commit the crime in the interest of the corporation. The author cannot see why this could not in principle be applied in Estonia as it would also help prevent the aforementioned problems regarding corporate guilt. It also has to be stressed that in this case the matters that would be taken into account when determining corporate guilt, would have to be exhaustively listed and clearly defined.

The latter does not seem to be followed in the jurisdictions using the organizational model in its traditional manner which in the author's opinion does not offer legal certainty. The problem with corporate omissions can also be resolved with making amendments to the existing regulation in the PC. Lastly, the fact that the organizational model best applies to situations where natural persons cannot be identified during proceedings, does not outweigh the fact that it is too broad and really has no clear instructions stipulated in statutes on how to apply it.

In this thesis the author therefore concluded that organizational criminal liability should not be introduced into Estonian legal order and with a few possible amendments, the derivative model should still be applied.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Anderson, H., Krever, R. (koost). Directors' Personal Liability for Corporate Fault: A Comparative Analysis. New York: Kluwer Law International Publications 2008.
2. Bajkowski, S., Thompson, K. Corporate Criminal Liability. – American Criminal Law Review 1997/34 (2).
3. Belcher, A. Directors' Decisions and the Law. Promoting Success. London and New York: Routledge 2014.
4. Belgium: Phase 2 Report on Application of the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions and the 1997 Recommendations on Combating Bribery in International Business Transactions. A Report by OECD 2005. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/anti-briberyconvention/35461651.pdf> (27.03.2018).
5. Black, H. C. Black's Law Dictionary. Minnesota: West Publishing Co 1998.
6. Bogun, M. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid ja nende realiseerumist tagavad meetmed. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015.
7. Brickey, K. F. Corporate Criminal Liability. 2. trk. New York: Clark Boardman Callaghan 1992.
8. Brodowski, D. jt. Regulating Corporate Criminal Liability. Cham: Springer 2014.
9. Bucky, P. H. Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability. – Minnesota Law Review 1991/75 (4).
10. Catargiu, M. The Origins of Criminal Liability of Legal Persons – a Comparative Perspective. International Journal of Juridical Sciences 2013/3.
11. Cavanagh, N. Corporate Criminal Liability: An Assessment of the Models of Fault. – The Journal of Criminal Law 2011/75 (5).
12. Colvin, E. Corporate Personality and Criminal Liability. – Bond University Law Faculty Publications 1995/6 (1).
13. Criminal Liability of Companies. A Global Practice Guide by Lex Mundi Business Crimes and Compliance Practice Group, 2012.
14. De Maglie, C. Models of Corporate Criminal Liability in Comparative Law. – Washington University Global Studies Law Review 2005/4 (3).
15. Deutch, B. F. Ancient Roman Law and Modern Canon Law. The Jurist 1968/28 (4).
16. Diamantis, M. E. Corporate Criminal Minds – Notre Dame Law Review 2016/91 (5).

17. Donaldson, M., Watters, R. „Corporate Culture“ as a Basis for the Criminal Liability of Corporations. A Report by Allens Arthur Robinson 2008.
18. Elkind, E., Sootak, J. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – Juridica X/2005.
19. Elkins, J. R. Corporations and the Criminal Law: An Uneasy Alliance. – Kentucky Law Journal 1976/65.
20. Fiorella, A. jt. Corporate Criminal Liability and Compliance Programs. Towards a Common Model in the European Union. 2. trk. Jovene 2012.
21. Fischel, D. R., Sykes, A. O. Corporate Crime. – The Journal of Legal Studies 1996/25 (2).
22. Fisse, B. The Attribution of Criminal Liability to Corporations: A Statutory Model. – The Sydney Law Review 1992/13 (3).
23. Fisse, B., Braithwaite, J. The Allocation of Responsibility for Corporate Crime: Individualism, Collectivism and Accountability. – The Sydney Law Review 1988/11 (3).
24. Fletcher, G. P. Rethinking Criminal Law. New York: Oxford University Press 1978.
25. French, P. A. Collective and Corporate Responsibility. New York: Columbia University Press 1984.
26. Gobert, J. Corporate Criminality: Four Models of Fault. – The Legal Studies 1994/14.
27. Gobert, J., Punch, M. Rethinking Corporate Crime. London: Cambridge University Press 2003.
28. Gruner, R. S. Corporate Crime and Sentencing. 2. trk. Chesterland: Business Laws Incorporation 1997.
29. Günther, J. Strafbarkeit juristischer Personen? – Festschrift für Klaus Lüderssen (zum 70. Geburtstag am 2. Mai 2002). Baden-Baden: Nomos 2002.
30. Hagemann, T. A., Grinstein, J. The Mythology of Aggregate Corporate Knowledge: A Deconstruction. – The George Washington Law Review 1997/65 (2).
31. Hamilton, D. L., Sherman, S. J. Perceiving Persons and Groups. – Psychological Review 1996/103 (2).
32. Hirsch, H. J. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. – Juridica 1996/I.
33. Humbach, J. A. Director Liability for Corporate Crimes: Lawyers as Safe Haven? – New York Law School Law Review 2010/55.
34. Jägers, N. Laws of the Netherlands. Commerce, Crime and Conflict: a Survey of Sixteen Juristictions. Tilburg Law School 2006.

35. Kadish, S. H. jt. Criminal Law and Its Processes: Cases and Materials. 10. trk. New York: Wolters Kluwer 2017.
36. Karistusseadustiku eelnõu eelnõu seletuskiri (119 SE, Riigikogu IX koosseis). – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5c321fb1-dc00-3e2a-ae2-a88bef6d0f5c/Karistusseadustik> (17.04.2018).
37. Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (239 SE, Riigikogu XI koosseis). – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d404e94e-ff0c-2b7d-69d1-ef7e11bc604e/Karistusseadustiku%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus> (17.04.2018).
38. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse (väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad rahatrahvid) eelnõu seletuskiri (586 SE, Riigikogu XIII koosseis). – Arvutivõrgus: <https://bit.ly/2vIFvGZ> (17.04.2018).
39. Kaugia, S. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. Riigikogu Toimetised 2007.
40. Key, S. Organizational Ethical Culture: Real or Imagined? – Journal of Business Ethics 1999/20.
41. Khanna, V. S. Corportae Mens Rea: A Legal Construction in Search of a Rationale. – Harvard Law School. Discussion Paper No. 200. 1999/9.
42. Kuhn, S. Corporate Criminal Liability in Germany? Simmons & Simmons Elexica, 2014. Arvutivõrgus: <http://www.elexica.com/en/legal-topics/crime-fraud-and-investigations/16-corporate-criminal-liability-in-germany> (9.01.2018).
43. Laufer, W. S. Corporate Bodies and Guilty Minds: the Failure of Corporate Criminal Liability. Chicago and London: University of Chicago Press 2006.
44. Leavens, A. A Causation Approach To Criminal Omission. – California Law Review 1988/76 (3).
45. Lederman, E. Criminal Law, Perpetrator and Corporation: Rethinking a Complex Triangle. – Journal of Criminal Law and Criminology 1985/76 (2).
46. Madise, Ü jt (toim). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2017.
47. Mahal, A. Challenges to the Doctrine of Identification in Complex Corporate Structures: the Way Ahead? – International Journal of Law and Legal Jurisprudence Studies 2016/3 (3).
48. Malle, B. F. The Social and Moral Cognition of Group Agents. – Journal of Law and Policy 2010/19 (1).

49. Murphy, P. (koost). Blackstone's Criminal Practice 2012. New York: Oxford University Press 2011.
50. Noormaa, I. Juriidilise isiku kriminaalvastutus ja tõendamisprobleemid. Magistritöö. Tartu Ülikool 2014.
51. Nowak, J. Corporate Criminal Liability in Germany. – Corporate and Commercial Disputes Review by Norton Rose Fulbright 2016/3.
52. Nuotio, K. Õigusemõistmine kriminaalasjades ja eetika. – Juridica 2008/VIII.
53. Oehmichen, A. Overview on Anti-Corruption Rules and Regulations in Germany. ACE Country Report of 2016 – Germany. Arvutivõrgus: http://www.ecba.org/extdocserv/projects/ace/20160126_ACE_CountryreportGermany.pdf (26.01.2018).
54. Olev, T. Juriidilise isiku kriminaalvastutus jagunemisel. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015.
55. Pieth, M. jt. The OECD Convention on Bribery: A Commentary. Cambridge University Press 2006. Arvutivõrgus: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/39200754.pdf> (5.02.2018).
56. Pieth, M., Ivory, R. Final Remarks: Criminal Liability and Compliance Programs. Basel: Springer 2011.
57. Pikamäe, P. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? – Juridica I/2010.
58. Pikamäe, P. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. Doktoritöö. Tartu Ülikool 2006.
59. Pradel, J. Juriidilise isiku vastutus. Tähelepanekuid Euroopa riikide seadusandluse kohta. – Juridica VIII/1999.
60. Prittwitz, C. jt (koost). Festschrift für Klaus Lüderssen (zum 70. Geburtstag am 2. Mai 2002). Baden-Baden: Nomos 2002.
61. Raja, S. jt. India: Liabilities of Directors; Persons Who Can Bring Actions Against the Directors, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.mondaq.com/india/x/154260/Directors+Officers+Executives+Shareholders/Liabilities+Of+Directors+Persons+Who+Can+Bring+Actions+Against> (31.03.2018).
62. Randma, P. Organisatsiooniline teovalitsemine – *täideviija täideviija taga* kontspetsioon teoorias ja selle rakendamine praktikas. Doktoritöö. Tartu Ülikool 2011.

63. Rasche, A. Corporate Criminal Liability in Germany – and Idea Whose Time Has Come. The Business of Society, 2017. Arvutivõrgus: <http://www.bos-cbscsr.dk/2017/11/06/corporate-criminal-liability-germany-idea-whose-time-come/> (26.01.2018).
64. Rask, R., Kairjak, M. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – A. Parmas, P. Pruks, M. Ruttu (toim.). *Tractatus terribiles*. Artiklikogumik Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009.
65. Recommendation No. R (88) 18 of the Committee of Ministers of the Council of Europe.
66. Riigikogu XII koosseisu stenogramm 20. veebruarist 2014. Arvutivõrgus: <http://stenogrammid.riigikogu.ee/201402201000> (27.03.2018).
67. Rübenstahl, M., Brauns, C. Trial and Error – A Critique of the New German Draft Code for a Genuine Corporate Criminal Liability. German Law Journal 2015/4.
68. Saare, K. jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.
69. Saarma, A. Rahvusvahelisest õigusest tulenevad õigustavad asjaolud. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015.
70. Samson, E. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – Juridica 1999/VIII.
71. Schane, S. A. The Corporation is a Person: The Language of a Legal Fiction – Tulane Law Review 1986-1987/61 (3).
72. Sepinwall, A. J. Crossing the Fault Line in Corporate Criminal Law. – The Journal of Corporation Law 2015/40 (2).
73. Sherman, S. J., Percy, E. J. The Psychology of Collective Responsibility: When and Why Collective Entities Are Likely To Be Held Responsible For the Misdeeds of Individual Members. – Journal of Law and Policy 2010/19 (1).
74. *Sine nomine*. Developments in the Law: Corporate Crime: Regulating Corporate Behaviour Through Criminal Sanctions. – Harvard Law Review 1979/92 (6).
75. Solaiman, S. M., Langsted, L. B. Crimes Committed by Directors Attributed to Corporations – Why Should Directors be Accessory?: Viewing Through the Complicity Rules in Common Law. – Criminal Law Forum 2017/28 (1).
76. Sootak, J. Ettevaatamatus. Tegevusetus. Tallinn: Juura 2004.
77. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.
78. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
79. Sootak, J. Kriminaalpoliitika küsimusi karistusõiguse revisjonis. Tallinn: Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond 2013.
80. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. – Juridica VIII/2014.

81. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
82. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.
83. Stone, C. D. Where the Law Ends: The Social Control of Corporate Behavior. Illinois: Waveland Pr Inc 1991.
84. Sullivan, G. R. The Attribution of Culpability to Limited Companies. – The Cambridge Law Journal 1996/55 (3).
85. Tee, K. Juriidilisele isikule kohaldatavad karistused: kohtupraktikal põhinev analüüs. Magistritöö. Tartu Ülikool 2016.
86. The Liability of Legal Persons for Foreign Bribery: A Stocktaking Report. OECD 2016. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Liability-Legal-Persons-Foreign-Bribery-Stocktaking.pdf> (31.03.2018).
87. Wells, C. Corporations and Criminal Responsibility. Second Edition. Oxford University Press 2005.
88. Wells, C. International Trade in Models of Corporate Liability. Discussion Paper. Cardiff Law School and Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS) Law, 2003.
89. Wiener, R. L. The Social Psychology of Jury Nullification: Predicting When Jurors Disobey the Law. – Journal of Applied Social Psychology 1991/21 (17).
90. Wilkinson, M. Corporate Criminal Liability – The Move Towards Recognising Genuine Corporate Fault. – Canterbury Law Review 2003/142 (5).
91. Wohlers, W. Die Strafbarkeit des Unternehmens. – Schweizerische Juristenzeitung 2000/96.

Kasutatud asutustevahelised pöördumised

92. Andmekaitse Inspeksiooni 1. novembri 2016 pöördumine Justiitsministeeriumile (pöördumine nr 1.2.-4/16/1838).
93. Finantsinspeksiooni 15. novembri 2016 pöördumine Justiitsministeeriumile (pöördumine nr 5.1-8/4337-2).
94. Justiitsministeeriumi 18.05.2011 pöördumine Eesti Kaubandus-Tööstuskojale (pöördumine nr 10.2-1/17268).

Kasutatud normatiivaktid

95. Haldusõigusrikkumiste seadustik. – RT I 2001, 74, 453.
96. Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504 ... RT I, 30.12.2017, 29.
97. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.
98. Kriminaalkoodeks. – RT I 1999, 38, 485.
99. Maksukorralduse seadus. – RT I, 28.12.2017, 37.
100. Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon. – RT II 2009, 5, 11.
101. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 12.03.2015, 106.
102. Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 110, 654.
103. Väärtpaberituru seadus. – RT I, 30.12.2017, 43.

Kasutatud kohtupraktika

104. RKKKo 3-1-1-108-03.
105. RKKKo 3-1-1-7-04.
106. RKKKo 3-1-1-82-04.
107. RKKKo 3-1-1-121-04.
108. RKKKo 3-1-1-137-04.
109. RKKKo 3-1-1-9-05.
110. RKKKo 3-1-1-13-07.
111. RKKKo 3-1-1-30-11.
112. RKKKo 3-1-1-51-12.
113. RKKKo 3-1-1-84-16.
114. RKKKo 4-17-1195/22.
115. TrtRnKo 26.03.2013, 1-12-9001.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merili Koppel

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Juriidilise isiku süüteovastutusele organisatsioonilise süsteemi kohaldamise võimalikkus“, mille juhendaja on MA Mare Tannberg,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **23.04.2018**